

**Національний технічний університет
"Дніпровська політехніка"**

**Навчально-науковий Інститут економіки
Фінансово-економічний факультет
Кафедра економічного аналізу і фінансів**

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

до кваліфікаційної роботи
ступеня бакалавр

здобувача **Шаповалова Дениса Анатолійовича**

(ПІБ)

академічної групи **072м-24 - 1 (денна форма навчання)**

(шифр)

спеціальності **072 Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок**

(код і назва спеціальності)

освітньо-професійної програми **«Фінанси, банківська справа та страхування»**

на тему **«Управління банківським капіталом (на прикладі АТ КБ**

«ПриватБанк»»

Керівники	Прізвище, ініціали	Оцінка за шкалою		Підпис
		рейтинговою	інституційною	
Кваліфікаційної роботи	проф. Соляник Л.Г.			
Рецензент				
Нормоконтролер	Федорова О.Г.			

Дніпро
2025

**Національний технічний університет
"Дніпровська політехніка"**

ЗАТВЕРДЖЕНО:

завідувачка кафедри
економічного аналізу і фінансів
(повна назва)

О.В. УСАТЕНКО

(підпис) (прізвище, ініціали)

« _____ » _____ 2025 року

**ЗАВДАННЯ
на кваліфікаційну роботу
ступеня магістр**

здобувачу **Шаповалову Денису Анатолійовичу** академічної групи **072-24-1**
(прізвище, ініціали) (шифр)

спеціальності **072 Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок**

(код і назва спеціальності)

на тему: **«Управління банківським капіталом (на прикладі АТ КБ «ПриватБанк»)»**

затверджену наказом ректора НТУ "Дніпровська політехніка" від **12.11.2025р №1271-с**

Розділ	Зміст	Термін виконання
ВСТУП	Актуальність теми, мета і завдання, об'єкт і предмет роботи, методи, наукова та практична цінність, апробація результатів, публікації, структура роботи	01.09.2025- 14.09.2025
Розділ 1	Теоретичні засади управління капіталом комерційних банків	15.09.2025- 28.09.2025
Розділ 2	Аналіз достатності капіталу та ефективності управління капіталом банків	29.09.2025- 19.10.2025
Розділ 3	Удосконалення механізму капіталізації банків	20.10.2025- 02.11.2025
Розділ 4	Розробка ефективних механізмів капіталізації банків	3.11.2025- 23.11.2025
ВИСНОВКИ	За результатами дослідження зроблено висновки та пропозиції.	24.11.2025- 30.11.2025
Демонстраційний матеріал	Підготовка демонстраційного матеріалу до захисту	01.12.2025- 07.12.2025

Завдання видано

_____ (підпис керівника)

Л.Г. Соляник

(прізвище, ініціали)

Дата видачі завдання 29.09.2025 р.

Дата подання до екзаменаційної комісії 15.12.2025 р.

Завдання прийнято до виконання

Д.А. Шаповалов

АНОТАЦІЯ

Шаповалов Д. А. – Управління банківським капіталом (на прикладі АТ КБ «ПриватБанк»). – Кваліфікаційна робота на правах рукопису.

Кваліфікаційна робота магістра за спеціальністю 072 Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок. – НТУ «Дніпровська політехніка», Дніпро, 2025.

Мета кваліфікаційної роботи – розробка теоретичних, методичних і практичних рекомендацій щодо вдосконалення управління банківським капіталом в контексті забезпечення його достатності на прикладі АТ КБ «ПриватБанк».

У вступі викладено сучасний стан проблеми, доведено актуальність теми, окреслено задачі кваліфікаційної роботи, визначено об'єкт і предмет дослідження. У першому розділі систематизовано та узагальнено науково-методологічні підходи до визначення сутності банківського капіталу, його оцінювання та управління капіталом комерційних банків. У другому розділі кваліфікаційної роботи проаналізовано основні тенденції формування банківських ресурсів та достатності капіталу в банківській системі України; оцінено ефективність управління банківським капіталом АТ КБ «ПриватБанк».

У третьому розділі удосконалено методичні підходи до управління власним капіталом банку з використанням економіко-математичної моделі внутрішнього зростання та розраховано вплив компонентів моделі на власний капітал АТ КБ «ПриватБанк». У четвертому розділі здійснено сценарне моделювання капіталізації АТ КБ «ПриватБанку» та розроблено комплекс заходів щодо її реалізації.

Результати дослідження можуть бути використані в банківській системі України та АТ КБ «ПриватБанк» з метою досягнення достатності капіталу та нормальної фінансової стійкості в майбутніх періодах.

МЕХАНІЗМ КАПІТАЛІЗАЦІЇ БАНКУ, НОРМАТИВ ДОСТАТНОСТІ КАПІТАЛУ, РЕНТАБЕЛЬНІСТЬ ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ.

ABSTRACT

Shapovalov D.A. – Bank capital management (based on the example of JSC CB PrivatBank). – Qualification work on the rights of the manuscript.

Master's qualification work in specialty 072 Finance, banking, insurance and stock market. – Dnipro University of Technology, Dnipro, 2025.

The purpose of the qualification work is to develop theoretical, methodological, and practical recommendations for improving bank capital management in the context of ensuring its adequacy using the example of JSC CB PrivatBank.

The introduction outlines the current state of the problem, proves the relevance of the topic, outlines the objectives of the thesis, and defines the object and subject of the study. The first chapter systematizes and summarizes scientific and methodological approaches to defining the essence of bank capital, its assessment, and the management of commercial bank capital. The second chapter of the thesis analyzes the main trends in the formation of banking resources and capital adequacy in the banking system of Ukraine and assesses the effectiveness of banking capital management at JSC CB PrivatBank.

The third section improves methodological approaches to managing a bank's equity capital using an economic-mathematical model of internal growth and calculates the impact of the model's components on the equity capital of JSC CB PrivatBank. The fourth chapter presents scenario modeling of the capitalization of JSC CB PrivatBank and develops a set of measures for its implementation.

The results of the study can be used in the banking system of Ukraine and JSC CB PrivatBank to achieve capital adequacy and normal financial stability in future periods.

BANK CAPITALIZATION MECHANISM, CAPITAL ADEQUACY RATIO,
RETURN ON EQUITY.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ КАПІТАЛОМ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ.....	11
1.1. Науково-методологічні підходи до визначення сутності банківського капіталу та його значення у банківській діяльності.....	11
1.2. Методичні підходи до оцінки достатності капіталу банку.....	20
1.3. Вдосконалення методичних підходів до управління капіталом банку.....	28
Висновки до розділу 1.....	37
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ДОСТАТНОСТІ КАПІТАЛУ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ КАПІТАЛОМ БАНКІВ.....	39
2.1. Основні тенденції формування банківських ресурсів та структури капіталу банків в Україні.....	39
2.2. Стан та тенденції забезпеченості капіталом банків в Україні... ..	47
2.3. Аналіз ефективності управління банківським капіталом АТ КБ «ПриватБанк».....	52
Висновки до розділу 2.....	66
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ КАПІТАЛІЗАЦІЇ БАНКІВ.....	69
3.1. Моделювання параметрів капіталізації власного капіталу банку	69
3.2. Розрахунок параметрів капіталізації АТ КБ «ПриватБанк» на основі економіко-математичної моделі внутрішнього зростання.....	74
Висновки до розділу 3.....	83
РОЗДІЛ 4. РОЗРОБКА ЕФЕКТИВНИХ МЕХАНІЗМІВ КАПІТАЛІЗАЦІЇ БАНКІВ.....	86
4.1. Імплементатії зарубіжних механізмів капіталізації банків для банківської системи України.....	86
4.2. Сценарне моделювання капіталізації АТ КБ «ПриватБанку»....	90

Висновки до розділу 4.....	106
ВИСНОВКИ.....	109
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	111

ВСТУП

Актуальність теми. Національна безпека України та результативність її економічного розвитку безпосередньо залежать від стабільності функціонування фінансового сектору, насамперед банківської системи, яка є ключовою ланкою економіки. Саме банки забезпечують акумулювання коштів вкладників і формування фінансової бази, необхідної для відновлення економіки та її подальшого зростання навіть в умовах воєнних дій. Виконуючи функцію головного фінансового посередника, банківські установи мають постійно розширювати обсяг своїх ресурсів, нарощувати власний капітал і вдосконалювати його структуру для забезпечення ефективної діяльності.

Сьогодні як окремі банківські установи, так і вся банківська система України функціонують у надзвичайно складних умовах воєнного стану, що супроводжується високим рівнем ризиків. У зв'язку з цим особливої актуальності набувають питання підтримання фінансової стійкості та надійності банківського сектору. Це можливо досягти шляхом удосконалення механізмів формування та використання банківського капіталу, а також оновлення макропруденційної політики, що забезпечить приведення вимог до капіталу у відповідність до європейських стандартів, навіть за умов обмеженості фінансових ресурсів.

Отже, формування та ефективне управління банківським капіталом стає стратегічним пріоритетом, від якого залежить стабільність і розвиток не лише банківської системи, а й національної економіки загалом, що обумовило визначення теми, змісту та основних напрямів дослідження кваліфікаційної роботи.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є розробка теоретичних, методичних і практичних рекомендацій щодо вдосконалення управління банківським капіталом в контексті забезпечення його достатності на прикладі АТ КБ «ПриватБанк».

Для досягнення поставленої мети в роботі вирішено такі науково-практичні задачі:

- систематизовано та узагальнено науково-методологічні підходи до визначення сутності банківського капіталу, його оцінювання та управління;
- проаналізовано основні тенденції формування банківських ресурсів та достатності капіталу в банківській системі України;
- оцінено ефективність управління банківським капіталом АТ КБ «ПриватБанк»;
- удосконалено методичні підходи до управління власним капіталом банку з використанням економіко-математичної моделі внутрішнього зростання та здійснено розрахунок параметрів капіталізації АТ КБ «ПриватБанк»;
- розроблено практичні рекомендації та визначено інструментарій щодо імплементації зарубіжних механізмів капіталізації банків у банківську систему України;
- здійснено сценарне моделювання процесів капіталізації АТ КБ «ПриватБанку» та розроблено комплекс заходів щодо її реалізації.

Об'єктом дослідження є процес управління капіталом комерційних банків.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні засади та практичні аспекти управління капіталом в контексті забезпечення достатності капіталу й фінансової стійкості АТ КБ «ПриватБанк»..

Методи дослідження. Методологічною основою є поєднання загальнонаукових та спеціалізованих методів дослідження, зокрема, системний підхід до вивчення сутності капіталу банку та управління ним в умовах невизначеності та підвищених ризиків. Для оцінки поточного стану капіталізації банківської системи України використовувалися такі методи: аналіз і синтез, індукція та дедукція, використання аналогій та екстраполяції, узагальнення, використання статистичних методів та економіко-математичних моделей.

Інформаційна база дослідження включає теоретичні й прикладні наукові дослідження вітчизняних і зарубіжних вчених щодо управління капіталом та

оптимізації його структури. Дослідження базується на законодавчих актах України, нормативних документах Національного банку, банківській статистиці й фінансовій звітності АТ КБ «ПриватБанк».

Наукова новизна одержаних результатів. Основний науковий результат магістерської кваліфікаційної роботи полягає в теоретичному обґрунтуванні методичних підходів щодо ефективного управління банківським капіталом для досягнення нормативної достатності та фінансової стійкості банку.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає у такому:

- удосконалено методичні підходи до управління власним капіталом банку шляхом розроблення моделі внутрішнього зростання, яка на відміну від існуючих, дозволяє урахувати вплив дивідендних виплат, оподаткування та політики створення резервів на можливі втрати за позичками;

- розроблено практичні рекомендації та визначено інструментарій щодо імплементації зарубіжних механізмів капіталізації банків у банківську систему України.

Практичне значення отриманих результатів полягає в можливості використання теоретичних положень дослідження, сформульованих висновків та практичних рекомендацій щодо капіталізації банків як банківською системою України, так і АТ КБ «ПриватБанк». Ці результати можуть слугувати як підґрунтя для прийняття обґрунтованих управлінських рішень щодо забезпечення достатності капіталу банку при збереженні його ліквідності та фінансової стійкості в умовах високого рівня ризиків..

Апробація результатів дослідження і публікації. Основні результати дослідження та їх практичне значення опубліковані в науковому фаховому журналі «Економічний вісник Дніпровської політехніки» (Шаповалов Д.А. Капіталізація банківського сектора України в контексті зміцнення фінансової стійкості банків // Економічний вісник Дніпровської політехніки. – 2025. – № 4(86).

Особистий внесок автора. Кваліфікаційна робота є самостійною науковою працею. Усі результати, викладені в роботі, отримані автором в результаті власних досліджень.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається із вступу, чотирьох розділів і висновків; загальний обсяг сторінок становить 112 сторінок. Робота містить 30 таблиць, 23 рисунки, список використаних джерел із 30 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ КАПІТАЛОМ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ

1.1. Науково-методологічні підходи до визначення сутності банківського капіталу та його значення у банківській діяльності

Організація діяльності банківських установ України визначається положеннями Закону України «Про банки і банківську діяльність», Інструкцією щодо регулювання діяльності банків, а також іншими нормативно-правовими актами. Стабільність фінансового сектору безпосередньо залежить від зміцнення ресурсної бази комерційних банків, адже саме вона забезпечує можливості інвестування та розвиток економіки держави. В умовах євроінтеграційного курсу України та прагнення Національного банку гармонізувати регуляторну політику з міжнародними стандартами Базельського комітету питання формування та ефективного використання банківського капіталу набуває стратегічного значення.

Поняття «банківський капітал» з'явилося не лише як результат еволюції банківської системи, але й у процесі тривалих наукових дискусій щодо сутності категорії «капітал». У науковій літературі існують різні трактування цього терміну, що створює певні труднощі для подальшого розвитку теорії та практики банківської справи. Від правильного розуміння суті банківського капіталу залежить ефективність взаємовідносин між банками та клієнтами, а також якість банківського регулювання і нагляду.

Складність категорії «капітал» зумовила різноманітність підходів до визначення банківського капіталу. У вітчизняних та зарубіжних дослідженнях цей термін застосовується у різних значеннях.

Проблема визначення сутності банківського капіталу посідає важливе місце в економічній літературі. Законодавство України розглядає його як

різновид фінансових ресурсів, необхідних для організації та розвитку банку, тоді як у наукових працях відсутня єдність щодо тлумачення цього поняття.

Класичні економічні теорії розглядають капітал у широкому розумінні як фактор виробництва або накопичене багатство, що приносить дохід. У банківській сфері цей термін зазнає специфічного трактування, оскільки діяльність банків пов'язана переважно з рухом грошових ресурсів.

У науковій літературі можна виділити три основні підходи:

- ототожнення банківського капіталу з банківськими ресурсами у цілому;
- визначення його як власних коштів банку;
- розуміння капіталу як сукупності власних і залучених коштів, що забезпечують прибутковість і розвиток банку.

Таблиця 1.1 – Підходи до визначення банківського капіталу

Автори / джерела	Сутність підходу	Характеристика
Законодавство України (ЗУ «Про банки і банківську діяльність»)	Банківський капітал як фінансові ресурси банку	Нормативне тлумачення, закріплює роль капіталу у створенні та функціонуванні банків
Прихильники ресурсного підходу	Капітал - банківські ресурси в цілому	Узагальнене трактування, проте розмиває відмінність між власними та залученими коштами
Представники вузького підходу	Капітал - власні кошти банку	Підкреслюється стабільність і довгостроковість, але ігнорується роль залучених ресурсів
Прихильники комбінованого підходу	Капітал - власні + залучені кошти	Відображає комплексність ресурсної бази, проте може суперечити вимогам до регулятивного капіталу
Сучасні науковці (системний підхід)	Капітал – частина банківських ресурсів, виражена у грошовій формі для активних операцій	Поєднує попередні підходи, дає можливість чітко розмежувати ресурси та капітал, підкреслюючи його ключові функції

Більш аргументованим видається підхід, за яким банківський капітал становить частину ресурсної бази банку, виражену у грошовій формі та призначену для здійснення активних операцій. Це дозволяє відмежувати його від

ширшого поняття банківських ресурсів та водночас підкреслити його ключову роль у забезпеченні фінансової стійкості та виконанні регулятивних вимог.

Банківські ресурси охоплюють усі грошові кошти, що перебувають у розпорядженні банку: власний капітал, залучені депозити та позичені кошти. На відміну від них, банківський капітал — це, передусім, власні фінансові ресурси, які виконують захисну, регулюючу, оперативну й репутаційну функції. Саме наявність достатнього капіталу є запорукою довіри вкладників і стабільності банку.

Таким чином, банківський капітал слід розглядати як фундамент ресурсної бази банку, що визначає його надійність, конкурентоспроможність і здатність ефективно здійснювати активні операції.

Окремі економісти розглядають банківський капітал як сукупність власних та залучених коштів банку, які приносять прибуток через розміщення в банківській діяльності [4]. Інші ж пов'язують його з грошовою формою промислового капіталу, яка підпорядковується закономірностям його обігу [10]. Спільним у цих визначеннях є акцент на грошовій природі банківського капіталу.

Проте існують і ширші трактування. Згідно з ними, банківський капітал розглядається як ресурсна база банку, що формується завдяки поєднанню власних і залучених коштів, які надалі використовуються для реалізації активних операцій [8]. Таким чином, поняття «банківський капітал» часто ототожнюється з поняттям «банківські ресурси» [8;10]. У вузькому значенні банківські ресурси можна розглядати як акумульовані кошти економічних суб'єктів, залучені банком через депозити, емісію цінних паперів або інші зобов'язальні механізми, а також внутрішньобанківські джерела фінансування. У широкому розумінні банківські ресурси становлять сукупність грошових ресурсів усієї банківської системи країни, що виступають важливим важелем інвестиційного процесу та економічного розвитку.

У цьому контексті важливим є розмежування понять «банківські ресурси», «ресурсна база» та «банківський капітал». Банківський капітал доцільно

визначати як частину ресурсів банку, що перебувають у його розпорядженні та використовуються для проведення активних операцій і надання банківських послуг з метою отримання прибутку. Відмінність між капіталом і ресурсами полягає в тому, що ресурси завжди дорівнюють або перевищують розмір капіталу, оскільки включають як власні, так і залучені кошти.

Особливого значення у формуванні банківського капіталу набуває власний капітал, який забезпечує фінансову стійкість і незалежність банку, виконує захисну, регулятивну та оперативну функції. Захисна функція полягає у гарантуванні інтересів вкладників і кредиторів, регулятивна – у впливі на діяльність банку через систему нормативів, а оперативна – у можливості розширення та розвитку діяльності за рахунок власних коштів.

Згідно з міжнародними стандартами, достатність власного капіталу розглядається як ключовий індикатор стабільності банків. В Україні нормативне регулювання встановлює вимогу, щоб залучені та запозичені кошти не перевищували власний капітал більш ніж у 8 разів. Джерелами формування капіталу виступають статутний фонд, емісійний дохід, нерозподілений прибуток, резерви та інші спеціальні фонди [13–17].

Таким чином, банківський капітал можна визначити як грошові кошти та інші активи у грошовій формі, що належать банку та використовуються ним для здійснення активних операцій, надання фінансових послуг і забезпечення прибутковості. Його обсяг і структура визначають стійкість банківської системи, рівень довіри вкладників і здатність банку виконувати свої функції у фінансовій сфері. Власний капітал у сфері банківської діяльності виконує функції, відмінні від інших видів підприємництва. Це особливо яскраво проявляється через основні цілі та задачі, які він виконує.

Захисна функція власного капіталу передбачає його роль у захисті інтересів вкладників і кредиторів банку, а також у покритті можливих збитків від операційної діяльності. Це передбачає гарантії депозитів, що забезпечують захист інвестицій у разі ліквідації або банкрутства установи, а також підтримують стабільність роботи в умовах збиткової діяльності.

З іншого боку, функція забезпечення оперативної роботи банку є другорядною для власного капіталу порівняно із захисною функцією, хоча вона стає особливо важливою при розширенні та структурному розвитку банківської системи, а також при введенні нових технологій і продуктів.

Регулювальна роль власного капіталу полягає у тому, що нормативи щодо його розміру (або складових) встановлюються наглядовими органами, що впливають на дії банку. Зокрема, норматив платоспроможності має за мету запобігти зниженню капіталу банків до мінімального рівня у гонитві за високими доходами, зменшити ризики банкрутства і посилити захист інтересів вкладників і кредиторів.

Власний капітал в банківських структурах має невисоку питому вагу в загальному капіталі. Для більшості комерційних банків достатнім є приблизно 8% від сукупного капіталу. Це обумовлено особливістю банківської діяльності, де основна частка фінансування формується з позичкових ресурсів, а власні кошти потрібні для гарантування інвестицій, захисту інтересів клієнтів і прикриття можливих втрат. Значна роль власного капіталу проявляється в перші роки після створення банку, забезпечуючи його стабільність.

Міжнародні стандарти встановлюють, що рівень адекватності капіталу визначається мінімальним обсягом власних фінансових ресурсів банку. В Україні й у світі прийнята практика встановлення універсального мінімального нормативу капіталу для всіх банків з метою стабілізації банківської системи.

До джерел формування банківського капіталу належать їх власні кошти, залучені від інших суб'єктів, а також запозичення. Структура і обсяг банківських ресурсів залежать від кількості та виду операцій, які виконує фінансово-кредитна установа. Аналіз джерел капіталу подано у табл. 1.2.

Початкова стадія створення банку пов'язана з формуванням статутного капіталу — головної частини власного капіталу. Закон України «Про банки і банківську діяльність» визначає мінімальні вимоги до його розміру для реєстрації, залежно від типу та масштабу банку. Наприклад, для місцевих кооперативів мінімальний статутний капітал становить 120 мільйонів гривень.

Національний банк України має право встановлювати диференційовані мінімальні нормативи відповідно до специфіки діяльності банку.

Важливий компонент власного капіталу банку – статутний капітал. Специфіка банківської діяльності полягає у постійній необхідності збільшення статутного капіталу.

Таблиця 1.2 – Основні джерела формування капіталу українських банків

Вид капіталу	Характеристика
Статутний капітал	Сукупність внесків (у грошовій формі або у формі дозволених активів), здійснених засновниками банку з метою забезпечення його фінансової стабільності, формування початкової бази для діяльності та покриття можливих ризиків.
Привілейовані акції	Вартість — за номінальною вартістю, з фіксованим доходом, що забезпечує збільшення власного капіталу з ініціативи банку та збереження контролю над банком; робить виплату дивідендів не обов'язковою. Водночас мають високі витрати на розміщення; ймовірність зменшення дивідендних виплат власникам звичайних акцій.
Звичайні акції	Нарощування власного капіталу з ініціативи банку. Недоліки: великі витрати на розміщення; ризик зменшення доходів акціонерів у порівнянні з доходами власників боргових зобов'язань; висока ймовірність зменшення контролю над банком
Емісійна різниця	Різниця між продажною ціною акцій і їх номінальною вартістю.
Довгострокові зобов'язання	Вартість - номінальна вартість довгострокових незабезпечених боргових зобов'язань, зокрема облігацій.
Самофінансований прибуток	Частина чистого прибутку, яка після сплати податків і обов'язкових відрахувань (наприклад, до резервного фонду) залишається у розпорядженні банку для подальшого використання.
Переоцінка окремих активів	Спеціальні фонди банку в частині переоцінки окремих активів.

Основними завданнями цього процесу є:

- залучення додаткового капіталу для розширення масштабів діяльності банку, диверсифікації послуг, розвитку та вдосконалення операцій;

- підвищення частки власного капіталу, в межах якої акціонери несуть відповідальність за зобов'язаннями банку перед кредиторами, що сприяє зниженню ризиків, підвищенню фінансової надійності та платоспроможності;

- дотримання нормативних вимог регулятора щодо розміру власного капіталу банку.

Зростання статутного капіталу можливе за рахунок випуску нових акцій (паїв), підвищення їхньої номінальної вартості або конвертації облигацій в акції. У випадку конвертації капітал зростає на суму облигацій, що обмінюються. Джерелами збільшення виступають власні кошти акціонерів чи засновників, нагромаджені прибутки, а також реінвестований банківський прибуток (зокрема дивіденди). До цього можуть залучатися як цільові фонди, сформовані з прибутку після оподаткування, так і нерозподілений прибуток.

Використання внутрішніх ресурсів банку для збільшення статутного капіталу означає, що загальний обсяг власного капіталу не змінюється, а відбувається лише його перерозподіл між окремими складовими. Змінюється співвідношення між капіталом, який приносить дивіденди (статутним), і тим, що їх не приносить (нерозподілений прибуток). По суті, це збільшення фінансується за рахунок невиплачених дивідендів. Тому НБУ, встановлюючи вимоги до капіталу, фактично стимулює банки віддавати перевагу внескам учасників (акціонерів). Проте внутрішні джерела залишаються вагомими для формування не лише статутного, а й інших складових власного капіталу.

Зменшення статутного капіталу відбувається шляхом зниження номіналу акцій або скорочення їхньої кількості через викуп з подальшим анулюванням. Це можливо лише за відсутності заперечень кредиторів, а кінцевий розмір капіталу не може бути нижчим за встановлений законом мінімум. На сучасному етапі розвитку банківської системи України така практика фактично не застосовується.

До структури власного капіталу також входять резервний фонд та інші спеціальні резерви й фонди. Законодавство регулює порядок формування та використання статутного і резервного капіталу, водночас інші резерви банки створюють згідно з вимогами НБУ або самостійно – для розвитку матеріально-технічного оснащення, реалізації соціальних програм і мотивації працівників.

Резервний капітал формується у процесі діяльності банку та використовується для покриття можливих збитків за його операціями. Він підвищує стійкість і платоспроможність установи. Відповідно до ст. 36 Закону України «Про банки і банківську діяльність», банки зобов'язані створювати резервний фонд для покриття непередбачених збитків за всіма видами активів та позабалансових зобов'язань. Щорічні відрахування до нього становлять не менше 5 % прибутку доти, доки розмір резервного фонду не досягне 25 % регулятивного капіталу, НБУ має право вимагати збільшення цього показника у разі загрози інтересам вкладників. Окрім того, у банківській практиці існують загальні та спеціальні резерви. Важливо, що кожен резерв має чітке цільове призначення: кошти, віднесені на один вид резерву, не можуть використовуватися для покриття інших збитків.

Значний вплив на структуру капіталу банку також має дивідендна політика. Вибір між консервативною, помірною чи агресивною моделлю визначає, яку частку прибутку банк спрямовує на виплату дивідендів, а яку — на формування капіталу й резервів.

Отже, статутний капітал – це основа власного капіталу банку, яка формується внесками акціонерів (засновників). Його можна збільшити шляхами, наведеними в табл. 1.3.

Емісія акцій (паїв) передбачає:

- випуск нових акцій (паїв) та їх продаж новим чи існуючим акціонерам;
- залучення додаткових інвесторів;
- дозволяє розширити коло власників банку.

Підвищення номінальної вартості акцій (паїв)

- чинні акціонери роблять додаткові внески для збільшення номіналу акцій;

- забезпечує зростання статутного капіталу без залучення нових власників.

Конвертація облігацій в акції

- обмін облігацій банку на акції;
- статутний капітал зростає на суму вартості облігацій;

- використовується як інструмент реструктуризації боргу.

Таблиця 1.3 – Шляхи збільшення капіталу банків

Джерело	Метод	Характеристика
Зовнішні джерела (учасники/акціонери)	Емісія нових акцій (паїв)	Залучення додаткових коштів від нових або існуючих акціонерів; розширення власників банку.
	Підвищення номінальної вартості акцій (паїв)	Додаткові внески чинних акціонерів; зростання капіталу без залучення нових учасників.
	Конвертація облігацій в акції	Обмін облігацій на акції; використовується як спосіб реструктуризації боргових зобов'язань.
Внутрішні джерела	Реінвестування прибутку (нерозподілений прибуток, дивіденди)	Прибуток спрямовується не на виплату акціонерам, а на підвищення статутного капіталу чи формування фондів.
	Резервний капітал	Створюється з прибутку після оподаткування; призначений для покриття непередбачених збитків; обов'язковий за вимогами НБУ.
	Додатковий капітал	Формується за рахунок емісійного доходу, переоцінки активів, безоплатно отриманого майна тощо.
	Спеціальні резерви	Створюються для покриття ризиків (сумнівні кредити, інвестиційні втрати); формуються за рахунок витрат банку.

Використання внутрішніх джерел банку

- спрямування нерозподіленого прибутку чи дивідендів на збільшення статутного капіталу;

- зміни відбуваються всередині структури власного капіталу: збільшується частка статутного та зменшується частка нерозподіленого прибутку.

Власний капітал банку включає статутний, резервний, додатковий капітал, фонди й нерозподілений прибуток. Шляхи його зростання такі:

1. Резервний капітал:

- формується з прибутку банку після оподаткування;
- використовується для покриття можливих збитків;
- відповідно до Закону України «Про банки і банківську діяльність» банки зобов'язані відраховувати не менше 5% прибутку на резервний фонд до досягнення ним 25% регулятивного капіталу.

2. Нерозподілений прибуток:

- прибуток, який не сплачено у вигляді дивідендів, залишається у розпорядженні банку;
- може спрямовуватися на інвестиції, розширення діяльності, формування фондів.

3. Формування спеціальних резервів:

- створюються для покриття ризиків і збитків за активними операціями (сумнівні кредити, інвестиції тощо);
- зменшують ризики банкрутства.

Додатковий капітал може формуватися за рахунок емісійного доходу (різниці між ринковою і номінальною ціною акцій); включає переоцінку активів, безоплатно отримане майно тощо.

1.2. Методичні підходи до оцінки достатності капіталу банку

Достатність капіталу банку є однією з ключових категорій банківського нагляду та фінансової стабільності, оскільки від рівня та структури власного капіталу залежить здатність банківської установи покривати ризики, підтримувати довіру клієнтів і забезпечувати стійкість фінансової системи в цілому.

У процесі розвитку світової та національної банківської практики методи оцінювання капітальної достатності зазнали суттєвої еволюції, що відображає поглиблення розуміння ризиків, інтеграцію міжнародних стандартів та адаптацію до кризових явищ.

Виділяють традиційні й регулятивні методи, метод інтеграції ризик-менеджменту та оцінки капіталу; метод динамічних моделей стрес-тестування (оцінка впливу макроекономічних шоків); підхід ICAAP (Internal Capital Adequacy Assessment оцінювання достатності капіталу).

Традиційні (бухгалтерські) методи оцінки достатності капіталу: – коефіцієнтний й метод левереджу.

На початкових етапах становлення банківської системи достатність капіталу оцінювалася переважно на основі простих співвідношень, які мали здебільшого обліково-балансовий характер (табл. 1.4).

До них відносилися:

- коефіцієнт співвідношення власного та залученого капіталу;
- частка власного капіталу в загальних активах;
- співвідношення капіталу та зобов'язань перед вкладниками.

Ці підходи мали перевагу у простоті, проте вони не враховували рівень ризику активів і тому не могли адекватно оцінити реальну здатність банку протистояти втратам.

Основними недоліками коефіцієнтного методу є:

- 1) відсутність єдиної системи коефіцієнтів і критеріїв оцінки достатності власного капіталу по банківській системі країни в цілому або по групі банків;
- 2) трудомісткість операцій, пов'язаних з виконанням аналітичних розрахунків оцінки достатності капіталу

Еволюцію методів оцінки достатності капіталу банку представлено в табл. 1.4. Регулятивні методи першого покоління (Базель I, 1988 р.)

У другій половині ХХ століття, особливо після банківських криз 1970–1980-х років, міжнародна спільнота визнала необхідність уніфікації вимог до капіталу. Це зумовило появу Базельської угоди 1988 року (Базель I), яка запровадила універсальний показник достатності капіталу – норматив адекватності капіталу (Capital Adequacy Ratio, CAR).

CAR визначався як відношення регулятивного капіталу банку до активів, зважених на ризик.

Мінімальне значення коефіцієнта було встановлено на рівні 8%.

Цей метод став революційним, оскільки вперше враховував ризиковість активів і заклав основу для глобальних стандартів регулювання.

Проте його недоліком була надмірна спрощеність системи зважування ризиків, яка не диференціювала між рівнями ризику окремих позичальників.

Таблиця 1.4 – Еволюція методів оцінки достатності капіталу банку

Етап / Метод	Основна характеристика	Переваги	Недоліки	Період застосування
Традиційні бухгалтерські коефіцієнти	Оцінка на основі співвідношення капіталу до активів чи зобов'язань (наприклад, капітал/активи, капітал/депозити).	Простота розрахунку, доступність даних.	Не враховують ризиковість активів, не відображають якість портфеля.	До 1980-х рр. (поширено в національних практиках).
Базель I (1988)	Введено коефіцієнт достатності капіталу (CAR = капітал/активи, зважені на ризик). Мінімум – 8%.	Єдиний міжнародний стандарт, урахування ризику активів.	Спрощена класифікація ризиків, слабе врахування кредитної якості.	1988 – поч. 2000-х.
Базель II (2004)	Три стовпи: мінімальні вимоги, наглядовий процес, ринкова дисципліна. Використання внутрішніх моделей банків для оцінки ризиків.	Гнучкість, врахування кредитного, ринкового та операційного ризику, посилення прозорості.	Складність впровадження, залежність від моделей банку, недостатня стійкість під час криз.	2004 – 2010 рр. (частково дотепер у країнах, що поступово імплементують).
Базель III (2010 – дотепер)	Посилені вимоги до якості капіталу, введення буферів (консерваційного, контрциклічного, системної значущості), врахування коефіцієнта левериджу та показників ліквідності.	Більш комплексний підхід: поєднання мікропруденційного та макропруденційного регулювання, використання стрес-тестів.	Значні вимоги до банків, складність адаптації для країн з ринками, що розвиваються.	З 2010 р. (повноцінна імплементация триває).
Сучасні підходи (ICAAP, SREP, стрес-тести)	Внутрішні процеси оцінки достатності капіталу (ICAAP), наглядова оцінка (SREP), макропруденційне регулювання, моделювання кризових сценаріїв.	Найбільш адекватне відображення ризиків, орієнтація на довгострокову стабільність.	Висока складність, потреба у потужних системах ризик-менеджменту.	2010-ті – дотепер (паралельно з Базель III).

Модернізовані методи другого покоління (Базель II, 2004 р.).

Подальший розвиток банківських ризиків і ускладнення фінансових інструментів спричинили потребу у більш точному підході до оцінки капіталу. У рамках Базеля II було виділено три «стовпи»:

1. Мінімальні вимоги до капіталу (більш гнучка система зважування кредитних, ринкових і операційних ризиків);
2. Наглядний процес (оцінка внутрішніх підходів банків до управління ризиками та капіталом);
3. Ринкова дисципліна (розкриття інформації для підвищення прозорості).

Таким чином, методи оцінки достатності капіталу вийшли за межі суто нормативних коефіцієнтів, включивши внутрішні моделі банків (Internal Ratings-Based Approach), що дало змогу точніше враховувати якість портфеля та індивідуальний ризик.

Методи третього покоління (Базель III, 2010 р. – дотепер).

Наслідки глобальної фінансової кризи 2007–2009 рр. показали, що навіть вимоги Базеля II не змогли запобігти масовим банкрутствам. Тому у 2010 р. було ухвалено Базель III, який передбачає більш комплексну систему оцінки капітальної достатності.

Серед ключових нововведень:

- підвищені вимоги до якості капіталу (основна частка має формуватися за рахунок статутного капіталу та нерозподіленого прибутку);
- введення буферів капіталу (консерваційний, контрциклічний, системної значущості);
- урахування ліквідності та левериджу як додаткових параметрів фінансової стійкості;
- акцент на стрес-тестуванні та макропруденційному регулюванні.

Таким чином, методи Базеля III поєднують мікропруденційний і макропруденційний підходи, що забезпечує більш системну оцінку стійкості банків.

Сучасні тенденції еволюції методів.

В теперішній час оцінка достатності капіталу виходить за межі класичного аналізу коефіцієнтів і включає:

- інтеграцію ризик-менеджменту та оцінки капіталу;
- використання динамічних моделей стрес-тестування (оцінка впливу макроекономічних шоків);
- підхід ICAAP (Internal Capital Adequacy Assessment Process), який вимагає від банків комплексної внутрішньої оцінки капіталу;
- орієнтацію на системну стабільність, а не лише на індивідуальні показники банку.

Методичний підхід ICAAP– внутрішній процес оцінки достатності капіталу) є внутрішнім інструментом банків для комплексної оцінки рівня капіталу з урахуванням усіх суттєвих ризиків, специфічних для кожної установи. На відміну від стандартизованих підходів Базеля, ICAAP враховує індивідуальні особливості бізнес-моделі банку, структуру його портфеля та ринкове середовище. Ключові елементи ICAAP:

1. ідентифікація ризиків (кредитний, ринковий, операційний, процентний, ризик ліквідності, репутаційний тощо);
2. кількісна та якісна оцінка ризиків;
3. розрахунок необхідного капіталу для покриття кожного типу ризику;
4. планування капіталу з урахуванням бізнес-стратегії;
5. стрес-тестування для перевірки стійкості капіталу за несприятливих сценаріїв.

Кількісна оцінка достатності капіталу банку передбачає використання математичних і статистичних моделей для визначення ймовірності настання ризикових подій та потенційних фінансових втрат банку; ґрунтується на історичних даних, економетричних розрахунках і сучасних методах фінансового моделювання. Найпоширеніші методи кількісної оціни:

- Value-at-Risk (VaR) – кількісний вимір максимально можливих втрат за певний період і з певною вірогідністю;

- Expected Shortfall (ES) – оцінка середніх втрат у випадку перевищення VaR;
- Credit Value-at-Risk – оцінка втрат від неплатоспроможності позичальників;
- stress-тести – моделювання негативних сценаріїв (наприклад, девальвації, падіння ВВП, масових дефолтів позичальників).

Отже, кількісна оцінка дає банку змогу визначити конкретні величини ризикових експозицій та потенційні втрати, які повинні бути відшкодовані за рахунок капіталу.

Якісна оцінка достатності капіталу банку полягає у визначенні організаційних, управлінських та стратегічних факторів, які можуть впливати на ризик-профіль банку. Включає аналіз:

- корпоративного управління та системи внутрішнього контролю;
- політики управління ризиками (кредитної, процентної, валютної, ліквідності тощо);
- репутаційного ризику та операційних практик;
- зовнішнього середовища (політичні, правові, економічні чинники).

Якісна оцінка дозволяє виявити ризики, які не завжди піддаються точному математичному вимірюванню (наприклад, ризик втрати довіри вкладників чи недосконалість внутрішніх процесів).

Таким чином, кількісна та якісна оцінка є взаємодоповнюючими підходами: перша забезпечує об'єктивність і точність у цифрах, друга – враховує управлінські та поведінкові аспекти ризику.

Розрахунок необхідного капіталу для покриття кожного типу ризику.

На основі оцінки ризиків банк визначає капітал, достатній для їх покриття. Цей процес передбачає кілька етапів:

1. Ідентифікація видів ризиків – кредитний, ринковий, операційний, процентний ризик у банківській книзі, ризик ліквідності, ризик концентрації, репутаційний тощо.

2. Визначення вимірюваних втрат – для кожного типу ризику банк обчислює очікувані та неочікувані втрати:

- очікувані втрати (expected loss) – ті, що передбачаються як «нормальні» витрати діяльності банку і покриваються за рахунок резервів;

- неочікувані втрати (unexpected loss) – потребують покриття капіталом, оскільки їхній розмір непередбачуваний.

Розподіл капіталу за ризиками – у рамках ICAAP банк визначає, яка частина капіталу повинна бути зарезервована для покриття кожного виду ризику.

Наприклад:

- для кредитного ризику – на основі моделей ймовірності дефолту (PD), рівня втрат при дефолті (LGD) та експозиції на момент дефолту (EAD);

- для ринкового ризику – через VaR та стрес-тестування портфеля;

- для операційного ризику – за стандартними індикаторними методами або внутрішніми моделями.

Агрегування капіталу – банк об'єднує вимоги до капіталу за всіма ризиками, враховуючи можливу кореляцію між ними (адже частина ризиків може проявлятися одночасно).

Формування буферів – банк має залишати додатковий капітал понад розрахований рівень для врахування невизначеності та нових ризиків (наприклад, пандемій, кіберзагроз, політичних шоків).

Отже, завдяки методу ICAAP банк здатен не лише виконувати мінімальні регулятивні вимоги, а й активно управляти власним капіталом, підтримуючи його на рівні, достатньому для довгострокової стабільності.

SREP (Supervisory Review and Evaluation Process – наглядовий процес перегляду та оцінки) є процесом, що здійснюється регулятором (у країнах ЄС – ЄЦБ та національні регулятори; в Україні – НБУ) для перевірки адекватності системи управління ризиками та капіталом у банках.

Основні складові SREP:

- оцінка бізнес-моделі банку (чи є вона життєздатною в довгостроковій перспективі);

- оцінка внутрішнього управління та системи контролю ризиків;
- перевірка ICAAP та IЛААП (процесу оцінки адекватності ліквідності);
- встановлення додаткових вимог до капіталу понад мінімальні стандарти Базеля, залежно від специфіки ризику банку.

Таким чином, SREP є надбудовою над ICAAP: якщо банк самостійно визначає власну потребу у капіталі, то регулятор перевіряє цей розрахунок, коригує його та у разі потреби висуває підвищені вимоги. Це забезпечує баланс між самооцінкою банку та зовнішнім контролем.

Макропруденційні інструменти оцінки достатності капіталу

На відміну від мікропруденційних методів, спрямованих на стійкість окремих установ, макропруденційні підходи орієнтуються на захист стабільності фінансової системи в цілому.

Серед ключових інструментів:

- капітальні буфери:
 - консерваційний буфер – для запобігання виснаженню капіталу в кризові періоди;
 - контрциклічний буфер – для обмеження кредитних бумів та накопичення системних ризиків у періоди швидкого зростання;
 - буфер системної значущості – для банків, чия діяльність суттєво впливає на фінансову систему;
- стрес-тестування на рівні системи – моделювання макроекономічних шоків (рецесії, девальвації, зростання безробіття, падіння цін на активи) та оцінка їхнього впливу на капіталізацію банківського сектору;
- обмеження на концентрацію ризиків (наприклад, на великі експозиції чи валютні позиції);
- системні коефіцієнти левериджу та ліквідності, що діють як "запобіжники" від надмірного кредитного зростання.

Отже, еволюція методів оцінки достатності капіталу банків демонструє поступовий перехід від простих бухгалтерських співвідношень до складних багаторівневих моделей, що враховують увесь спектр ризиків та системний

вплив банківської діяльності на фінансову стабільність. Сучасні стандарти (Базель III та його наступні доповнення) поєднують кількісні показники та якісні вимоги, формуючи інтегрований підхід до капітальної достатності, який відповідає викликам глобалізованих фінансових ринків.

1.3. Вдосконалення методичних підходів до управління капіталом банку

Ефективне управління фінансами всіх суб'єктів господарювання виступає фундаментальною умовою забезпечення економічного добробуту суспільства та сталого зростання національної економіки. Наразі функціонування фінансової моделі ринкового типу, що характеризується відкритістю, прозорістю та здатністю відображати реальні економічні процеси, структура фінансової системи набуває динамічного характеру. Вона не може розглядатися як статична або завершена – навпаки, постійно змінюється під впливом екзогенних та ендогенних факторів, серед яких ключову роль відіграють державна фінансова політика, міжнародні фінансові зв'язки та діяльність банківських установ.

Фінансова політика в умовах ринкової трансформації є важливим інструментом державного регулювання економіки. Банківська система виконує роль головного провідника її реалізації, забезпечуючи взаємодію між державними фінансами, підприємницьким сектором і населенням. Сучасна фінансова архітектура неможлива без виділення у її структурі особливої ланки – фінансів банківських установ, які забезпечують мобілізацію, розподіл і перерозподіл грошових ресурсів у межах національної економіки.

Банки є ключовими фінансовими посередниками, які не лише концентрують розпорошені грошові кошти, а й трансформують їх у кредитні ресурси, що забезпечує розвиток реального сектору економіки. Банківські установи забезпечують стале функціонування економічного механізму, підтримують ліквідність фінансової системи та виконують важливу соціально-економічну функцію – забезпечують довіру до грошово-кредитних відносин. Головна перевага банківських установ полягає у їхній здатності перетворювати

тимчасово вільні кошти підприємств, домогосподарств і державних інституцій на активні інвестиційні ресурси, що створює мультиплікативний ефект для розвитку національного господарства.

Як комерційні інституції, банки орієнтуються на отримання прибутку, однак їх фінансова діяльність має і стратегічну суспільну спрямованість – забезпечення фінансової стабільності та підтримання економічної рівноваги. Тому основними завданнями фінансової діяльності банку є нарощення фінансового потенціалу, підвищення ефективності його використання, а також забезпечення збалансованості між дохідністю, ризиком і ліквідністю. Виконання поставлених завдань можлива лише за умови раціонального та ефективного управління банківськими ресурсами, зокрема власним капіталом, який є базою фінансової стійкості банку.

У контексті економічних трансформацій та процесів європейської інтеграції особливої актуальності набуває удосконалення теорії і практики управління банківським капіталом. Сучасна банківська система України функціонує в умовах високої волатильності фінансових ринків, зростання конкуренції та посилення регуляторних вимог з боку Національного банку України відповідно до стандартів Базельського комітету з банківського нагляду (Basel III). Це зумовлює потребу у модернізації методів, принципів і механізмів управління капіталом банків з урахуванням міжнародного досвіду, макропруденційних підходів та ризик-орієнтованих методологій.

На сучасному етапі головним предметом наукових дискусій є питання адекватності та ефективності управління капіталом банківських установ. Значний внесок у розроблення теоретичних і прикладних аспектів цих проблем зробили як вітчизняні, так і зарубіжні вчені: М.Д. Алексеєнко, О.Д. Василик, О.В. Васюренко, А.С. Гальчинський, О.В. Дзюблюк, Т.Т. Ковальчук, А.М. Мороз, М.І. Савлук, В.М. Федосов, Ф.С. Мишкін, П.С. Роуз, Дж. Сінкі та інші. Незважаючи на глибину проведених досліджень, проблема комплексного підходу до управління власним капіталом банку в українській науковій літературі залишається недостатньо розробленою.

Управління капіталом банку передбачає прогнозування його обсягу з урахуванням темпів зростання активів, обсягів балансових і позабалансових операцій, рівня ризиків, а також дотримання нормативних вимог щодо пропорцій між капіталом I та II рівнів. Об'єктами управління є: абсолютна величина власного капіталу, структура його елементів, джерела формування, витрати на його залучення, а також дотримання регуляторних норм і стратегічних орієнтирів розвитку банку.

В умовах підвищення ризиків, зростання вимог до капіталізації та посилення конкуренції на фінансовому ринку банки все частіше стикаються з необхідністю збільшення власного капіталу для підтримки темпів зростання активів, забезпечення ліквідності та формування резервів під ризикові операції. Головною метою процесу управління капіталом є формування достатнього та якісного за структурою обсягу власних коштів, що дозволяє розширювати операційну діяльність, мінімізувати ризики та гарантувати виконання зобов'язань перед вкладниками й контрагентами.

Доцільно зазначити, що в науковій термінології поняття «достатність капіталу» дедалі частіше замінюється поняттям «адекватність капіталу» (capital adequacy), яке точніше відображає його сутність. Під адекватністю капіталу розуміють не лише кількісну достатність, а й якісну оптимальність структури капіталу, його здатність виконувати всі притаманні функції — захисну, регулюючу, оперативну, інвестиційну та стратегічну. Іншими словами, адекватний капітал — це такий, що відповідає розмірам, ризиковому профілю, темпам зростання і стратегічним цілям банку.

Управління власним капіталом з позицій його адекватності здійснюється щодо таких параметрів:

- масштабів діяльності банку;
- величини та структури прийнятих ризиків;
- темпів зростання активів і перспектив розвитку;
- стратегічних пріоритетів і принципів управління.

Таким чином, стратегія управління капіталом комерційного банку — це система довгострокових цілей, принципів і заходів, спрямованих на формування, підтримання та оптимізацію рівня адекватності капіталу, необхідного для реалізації корпоративної місії банку, забезпечення його надійності й фінансової стійкості, конкурентоспроможності та прибутковості.

Доцільно виокремити три базові типи стратегій управління власним капіталом банку:

1. Консервативна стратегія – орієнтована на підвищення фінансової стійкості, мінімізацію ризиків і підтримання високого рівня капіталу;
2. Помірна стратегія – спрямована на забезпечення балансу між прибутковістю та ризиком при оптимальному обсязі капіталу;
3. Агресивна стратегія – передбачає активне використання залучених ресурсів з метою максимізації прибутку при допустимому рівні ризику.

Вибір конкретного типу стратегії залежить від фінансового стану банку, ринкових умов, структури власності, ризикового профілю та стратегічних цілей його розвитку.

Управління власним капіталом банку може здійснюватися за трьома базовими стратегічними підходами, які відображають рівень ризиковості, фінансової стійкості та доходності банківської діяльності. На рис. 1.1 подано узагальнену класифікацію типів стратегій управління капіталом банку.

Агресивна стратегія управління капіталом (модель мінімізації капіталу) - стратегія збільшення прибутку передбачає прагнення банку до максимальної ефективності використання власного капіталу за рахунок зниження його іммобілізації. Основне завдання полягає в тому, щоб утримувати обсяг капіталу на мінімально допустимому рівні, достатньому для покриття ризиків, іноді навіть зі свідомим їх заниженням. Такий підхід дозволяє банку досягати високої рентабельності капіталу та прибутковості операцій, проте водночас підвищує ризик втрати ліквідності. Частина активів у межах цієї моделі може бути перенесена за баланс для мінімізації резервування під ризикові операції.

Рис. 1. 1 – Стратегії управління капіталом банку

Особливий акцент – на дивідендній політиці, спрямованій на підтримку високої ринкової вартості акцій. Залучення додаткового капіталу ззовні не є пріоритетом; воно здійснюється лише у разі крайньої необхідності та найменш витратними способами. Перевагами такого підходу є: висока рентабельність, значний рівень прибутковості, привабливі дивіденди для акціонерів. Недоліки:

високий ризик втрати ліквідності, залежність від зовнішніх шоків, підвищені вимоги до професійного рівня менеджменту та якості управління ризиками.

Консервативна стратегія управління капіталом (модель надлишкової капіталізації) - стратегія зменшення ризиків.

На відміну від попередньої, дана стратегія передбачає формування значного запасу фінансової міцності банку. Головною метою управління капіталом у цьому випадку є забезпечення стійкості банку навіть у разі виникнення кризових явищ або макроекономічної нестабільності.

Виконання регуляторних нормативів, зокрема вимог Національного банку України та міжнародних стандартів Базель III, є безумовним пріоритетом. Часто ризики оцінюються із завищенням для створення додаткових страхових резервів. Нарощування капіталу здійснюється швидкими темпами, проте не завжди з урахуванням ефективності його використання.

Переваги консервативної стратегії: висока фінансова стійкість, здатність витримувати короткострокові кризові явища, підвищення довіри вкладників і партнерів. Недоліки: низька рентабельність, обмежені дивідендні виплати, можливість накопичення надлишкової ліквідності, що не приносить прибутку.

Цю модель часто обирають великі системні банки або установи, які готуються до переходу на агресивнішу ринкову політику в довгостроковій перспективі.

Збалансована стратегія управління капіталом (оптимальна модель) стратегія врівноваження поєднує елементи попередніх двох підходів і передбачає одночасне забезпечення ефективності використання капіталу, його рентабельності та фінансової стійкості банку.

У межах цієї моделі банк веде помірну політику ризиків, орієнтуючись на стабільне, але поступове зростання прибутковості. Частина прибутку, як правило, спрямовується на капіталізацію, що дозволяє зменшити залежність від зовнішніх джерел фінансування.

Застосування сучасних технологій автоматизованого управління капіталом, аналітичних інструментів оцінки ризиків та інформаційних систем підтримки прийняття рішень є необхідною умовою реалізації цієї моделі.

Переваги: стабільність, поступове зростання прибутковості, контрольовані ризики, підвищення довіри клієнтів і партнерів. Недоліки: складність управління, необхідність високої технологічної оснащеності та кваліфікованих кадрів.

Дана стратегія є характерною для банків, орієнтованих на довгострокову діяльність і сталий розвиток, які прагнуть забезпечити гармонійний баланс між прибутковістю та надійністю.

Науковці трактують управління банківським капіталом по-різному: від класичного забезпечення достатності ресурсів до стратегічного й інтегрованого підходу, що враховує ризики, нормативні вимоги та потребу довгострокової фінансової стабільності. Сучасна практика в Україні найбільше відповідає інтегрованому та ризик-орієнтованому підходам. Порівняльний аналіз наукових підходів до трактування методів управління капіталом наведено в табл. 1.5.

Управління капіталом банків є одним із ключових напрямів фінансового менеджменту, оскільки від ефективності його реалізації залежить як фінансова стійкість банківської установи, так і її конкурентоспроможність у фінансовій системі. У сучасній економічній науці та практиці можна виокремити кілька методичних підходів до управління капіталом банку: нормативно-регуляторний, ризик-орієнтований, ринковий, стратегічний та внутрішньо корпоративний.

Нормативно-регуляторний підхід ґрунтується на дотриманні банками встановлених вимог до достатності капіталу з боку регуляторних органів, насамперед Національного банку України та міжнародних стандартів (Базельські угоди). Основна мета полягає у забезпеченні мінімального рівня капіталу, достатнього для покриття ризиків і гарантування інтересів вкладників та кредиторів. У цьому контексті застосовуються такі інструменти, як нормативи адекватності капіталу, коефіцієнти ліквідності, мінімальний розмір регулятивного капіталу. Перевага підходу полягає в універсальності та

формалізованості, тоді як обмеженням є його орієнтація на мінімальні вимоги, що не завжди враховують стратегічні потреби банку.

Таблиця 1.5 – Особливості методичних підходів до управління капіталом банків

Підхід	Представники	Суть	Особливості
Економічний	Дж. Кейнс, Й. Шумпетер, О. Дзюблюк, А. Мороз	Капітал як економічна категорія, що забезпечує ліквідність і прибутковість	Оптимізація співвідношення власних і позикових коштів
Фінансовий	Ф. Мишкін, Ф. Аллен, І. Школьник, І. Лютий	Капітал як основа фінансового посередництва та ризик-менеджменту	Акцент на адекватності капіталу, ліквідності, відповідності нормативам
Ризик-орієнтований	Дж. Сінкі, У. Бейлі, С. Єгоричева, С. Аржевітін	Капітал виконує передусім захисну функцію	Фокус на мінімізації кредитних, ринкових та операційних ризиків
Стратегічний	Г. Марковіц, М. Фрідман, О. Барановський, В. Міщенко	Капітал як стратегічний ресурс конкурентоспроможності банку	Довгострокове планування, сценарний аналіз, оптимізація активів і пасивів
Регулятивно-нормативний	Базельський комітет, НБУ, В. Козюк, А. Кудряшов	Управління капіталом через систему нормативів і регулятивних вимог	Мета – стабільність банківської системи, захист вкладників
Інтегрований	Н. Шелудько, І. Чмутова, С. Borio	Поєднання економічного, фінансового, стратегічного та ризик-орієнтованого підходів	Забезпечення стійкості банків, інтеграція у міжнародні стандарти

Ризик-орієнтований підхід. У центрі цього підходу перебуває оцінювання та управління ризиками, що супроводжують банківську діяльність. Управління капіталом здійснюється з урахуванням потреби у формуванні резервів під кредитні, ринкові, операційні та інші ризики. У сучасній практиці реалізація ризик-орієнтованого підходу тісно пов'язана з системою ICAAP (Internal Capital Adequacy Assessment Process), що передбачає внутрішню оцінку достатності капіталу. Перевага підходу — можливість забезпечити гнучке реагування на зміни у профілі ризиків банку; недолік — складність реалізації, висока вартість та потреба у якісній аналітичній базі.

Ринковий підхід акцентує увагу на впливі капіталізації на ринкову вартість банку та його привабливість для інвесторів. Тут основними орієнтирами виступають показники прибутковості власного капіталу (ROE), ринкової вартості акцій (P/BV), економічної доданої вартості (EVA). Управління капіталом у цьому контексті спрямоване на досягнення оптимального співвідношення між зростанням власного капіталу та підтриманням високої рентабельності для акціонерів. Сильна сторона – орієнтація на інтереси власників і ринку; слабкість – можливість конфлікту між короткостроковою прибутковістю та довгостроковою стійкістю.

Стратегічний підхід розглядає управління капіталом як складову загальної стратегії розвитку банку. Капітал розглядається не лише як фінансова основа діяльності, а і як інструмент досягнення конкурентних переваг, розширення присутності на ринку, диверсифікації послуг. У межах стратегічного підходу особливе значення мають політика реінвестування прибутку, формування резервів, а також дивідендна політика. Перевага – довгострокова орієнтація та інтеграція з бізнес-стратегією банку; недолік – залежність від точності прогнозів та макроекономічної стабільності.

Внутрішньо корпоративний (управлінсько-операційний) підхід передбачає управління капіталом через внутрішні процедури планування, контролю та розподілу ресурсів. Його реалізація включає бюджетування, контроль за структурою власного і залученого капіталу, управління резервними фондами та оптимізацію витрат. Перевага полягає у підвищенні керованості банківських ресурсів; недолік – обмеженість впливу лише внутрішніми процесами, без достатнього урахування зовнішніх факторів.

Науковці трактують управління банківським капіталом по-різному: від класичного забезпечення достатності ресурсів до стратегічного й інтегрованого підходу, що враховує ризики, нормативні вимоги та потребу довгострокової фінансової стабільності.

Отже, методичні підходи до управління капіталом банків відображають різні аспекти цього процесу – від дотримання регуляторних норм до

стратегічного розвитку та орієнтації на ринок. Оптимальна модель управління капіталом має поєднувати нормативно-регуляторний та ризик-орієнтований підходи як базові, доповнюючи їх ринковими й стратегічними інструментами для забезпечення балансу між фінансовою стійкістю та прибутковістю банківської діяльності.

Висновки до розділу 1

У сучасних умовах трансформації фінансової системи України ефективно управління власним капіталом банків є однією з ключових передумов забезпечення їх стійкості, конкурентоспроможності та здатності протистояти ризикам. Власний капітал виступає не лише фінансовою базою функціонування банку, а й показником рівня довіри інвесторів, стабільності та кредитоспроможності установи.

Вибір тієї чи іншої стратегії управління власним капіталом визначає поведінку банку на ринку, структуру його активів і пасивів, а також рівень ризикованості операцій. Розглянемо три основні моделі управління капіталом, що застосовуються у банківській практиці, та проаналізуємо їх переваги, недоліки й вплив на стійкість банківської системи.

Диверсифікація джерел збільшення капіталу банків, як зовнішніх (додаткові внески акціонерів, випуск акцій, конвертація облігацій), так і внутрішніх (реінвестування прибутку, створення резервів, переоцінка активів), сприятиме його системному зростанню задля успішного запровадження нових вимог до капіталу й оновлення макропруденційної стратегії банків щодо збереження фінансової стабільності.

Еволюція методів оцінки достатності капіталу банків свідчить про поступовий перехід від простих бухгалтерських співвідношень до комплексних міжнародних стандартів, що враховують увесь спектр банківських ризиків. Традиційні коефіцієнти забезпечували лише загальне уявлення про фінансову стійкість, але не відображали якість активів. Базель I став першим міжнародним

стандартом, який інтегрував ризикову вагу активів у розрахунки достатності капіталу. Базель II запровадив гнучкіші методи оцінки з використанням внутрішніх моделей банків і підвищив прозорість діяльності фінансових установ. Базель III значно розширив підхід, доповнивши оцінку капіталу показниками ліквідності, буферами капіталу та обов'язковими стрес-тестами. Сучасні практики (ICAAP, SREP, макропруденційні інструменти) орієнтують оцінку достатності капіталу не лише на захист окремих банків, а й на забезпечення стійкості всієї фінансової системи.

Таким чином, розвиток методів оцінки достатності капіталу відображає глобальну тенденцію до посилення регулятивних вимог та інтеграції ризик-менеджменту у стратегічне управління банками, що є передумовою для запобігання кризам і підтримання довіри до банківського сектору.

Методичні підходи до управління капіталом банків відображають еволюцію наукової думки: від класичного розуміння капіталу як економічної категорії – до інтегрованого підходу, що поєднує регулятивні вимоги, стратегічні орієнтири та ризик-менеджмент. Сучасна банківська практика України найбільш відповідає ризик-орієнтованому та інтегрованому підходам, оскільки саме вони забезпечують фінансову стійкість у кризових умовах та відповідність європейським стандартам.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ДОСТАТНОСТІ КАПІТАЛУ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ КАПІТАЛОМ БАНКІВ

2.1. Основні тенденції формування банківських ресурсів та структури капіталу банків в Україні

Національна безпека України й ефективність економічного розвитку держави можливі тільки за умови стабільності функціонування фінансового сектору, насамперед банківської системи, як ключової ланки економіки, що забезпечує залучення коштів вкладників та створення фінансового фундаменту для відновлення економіки й подальший її розвиток навіть в умовах війни. Виконання банками своєї особливої функції провідного фінансового посередника вимагає від них постійного нарощування обсягів банківських ресурсів, власного капіталу та оптимізації їхньої структури.

Наразі як окремі банки, так і вся банківська система України в цілому працюють у складних умовах воєнного стану з високими ризиками. Тому актуальними питаннями залишаються забезпечення фінансової сталості й надійності банківської системи шляхом вдосконалення механізму формування й використання банківського капіталу та оновлення макропруденційної стратегії, що дозволить привести вимоги до капіталу банків у відповідність до європейських стандартів навіть в умовах дефіциту фінансових ресурсів. Отже, питання формування та ефективного використання капіталу банків набуває стратегічного значення для розвитку банківської системи та економіки країни в цілому.

Проблеми фінансового забезпечення банківських установ, збереження фінансового потенціалу банківської системи та ефективного управління капіталом банків всебічно досліджували провідні вітчизняні науковці Аржевітін С. М. [1], Барановський О. І. [2], Дзюблюк О. В [3], Козюк В. В [6], Кудряшов А. В. [7], Лютий І. О. [8], Міщенко В. І. [9, 10], Мороз А. М. [11], Шелудько Н. М.

[13], Школьник І. О. [14], Чмутова І. М. [15]; зарубіжні вчені: Аллен Ф., Гейл Д. [16], Бейлі В., Хелліар К. [17], Мішкін Ф.С. [18], Фрідман М., Шварц А. Дж. [19] та інші науковці.

Але динамічні зміни, що відбуваються у фінансовій системі України в умовах війни та здійснення її євроінтеграційного курсу, потребують досліджень щодо вдосконалення регуляторної політики, оновлення вимог до капіталу банків й оцінювання їхньої стійкості у відповідності до міжнародних стандартів Базельського комітету та європейських стандартів.

Метою наукового дослідження є обґрунтування необхідності посилення впливу банківського капіталу на формування ресурсної бази та оновлення вимог до забезпечення рівня достатності капіталу й фінансової стійкості банків у відповідності до європейських стандартів організації банківської діяльності. Виявлення тенденцій й розробка комплексу заходів щодо капіталізації банківської системи України для зміцнення її надійності в умовах війни та посилення євроінтеграційних процесів.

Попри виклики війни, макрофінансова ситуація в Україні залишається контрольованою, без жодних компромісів між макрофінансовою стабільністю та економічним зростанням. Реальний ВВП країни зріс на 2,9% за 2024 рік. Цьому сприяло створення впродовж 2022–2023 років відповідних передумов на цьому шляху. Відбулася кардинальна зміна підходів до здійснення монетарної політики через посилення дієвості облікової ставки як монетарного інструменту та ролі інфляції як індикатора для прогнозування, пом'якшення низки адміністративних обмежень на валютні операції та рух капіталу, запровадження режиму керованої гнучкості обмінного курсу. У межах режиму гнучкого інфляційного таргетування Національний банк України перейшов від цілі з допустимим діапазоном відхилень ($5\% \pm 1$ п.п.) до жорстко визначеної інфляційної цілі на рівні 5%. Починаючи з грудня 2024 року було посилено процентну політику з метою підтримання привабливості заощаджень у національній валюті, зокрема підвищено облікову ставку до 13,5%. Міжнародні (золотовалютні) резерви України станом на 1 січня 2025 року становили 43,8 млрд дол. США, що на 3,3

млрд дол. США, або на 8,1%, більше порівняно з початком 2024 року [17].

Збереження макрофінансової стабільності в Україні у 2024 році значною мірою стало можливим завдяки поступовому відновленню національної економіки, яка, попри триваючі виклики воєнного часу, продемонструвала здатність до адаптації та структурної перебудови. Активізація ділової активності сприяла зростанню попиту на кредитні ресурси з боку підприємств і населення, що, у свою чергу, забезпечило поступове нарощування кредитного портфеля банківських установ і сприяло стабілізації функціонування всієї банківської системи.

Протягом 2024 року кількість діючих банків скоротилася до 61 установи. Із ринку було виведено Комінвестбанк (частка в чистих активах сектору – 0,04%), що стало наслідком системних порушень чинного законодавства та регуляторних вимог. Ще одна установа – банк «Альпарі» (менше 0,01% від чистих активів системи) – припинила діяльність за власним рішенням, що практично не позначилося на загальному стані сектору. У той же час мережа структурних підрозділів платоспроможних банків у 2024 році зменшилася на 156 відділень порівняно з попереднім роком, що свідчить про стійку тенденцію до оптимізації фізичної присутності банків та швидкого переходу до дистанційних каналів обслуговування клієнтів на основі активного впровадження інноваційних фінансових технологій.

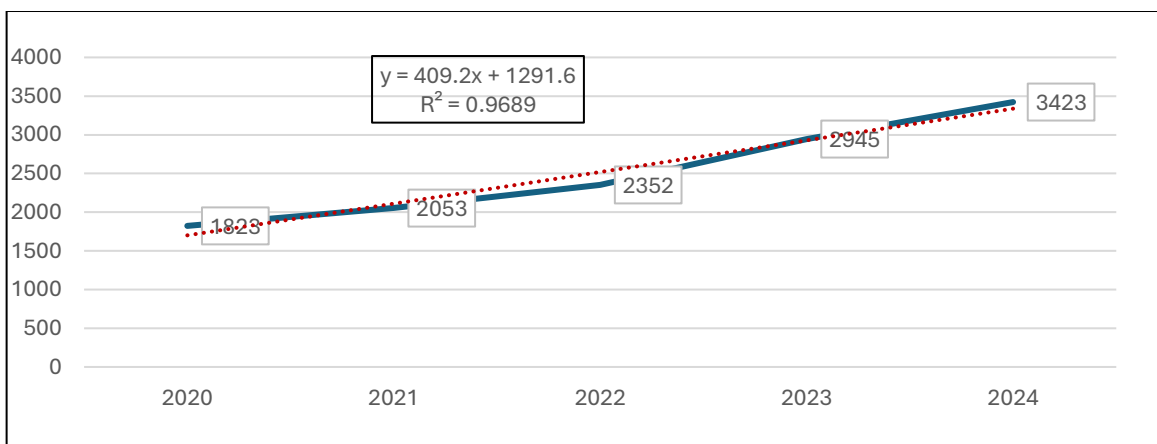

Рис. 2.1 – Динаміка загальних активів банків в Україні, млрд. грн.

Не дивлячись зростання банківських ризиків в умовах війни, спостерігалось системне зростання загальних активів банків в Україні (рис. 2.1). Частка чистих активів 20 найбільших банків у системі за рік зросла на 0,4 в. п. до 93,4%. Обсяг чистих активів банків за 2024 рік зріс на 16,2% (за фіксованим на початок періоду курсом – на 13,1% р/р) [20].

Стабільне функціонування й подальший розвиток банківської системи країни залежить, насамперед від якості банківських ресурсів та можливостей диверсифікації джерел їхнього формування на фінансових ринках. Більша частина ресурсної бази комерційних банків формується за рахунок залучених і запозичених коштів, які відіграють провідну роль у забезпеченні банківської діяльності. У структурі пасивів банків залучені ресурси представлені переважно постійно зростаючими депозитами фізичних та юридичних осіб (рис. 2.2), поточними рахунками, строковими вкладками та іншими видами розміщення коштів клієнтів [20].

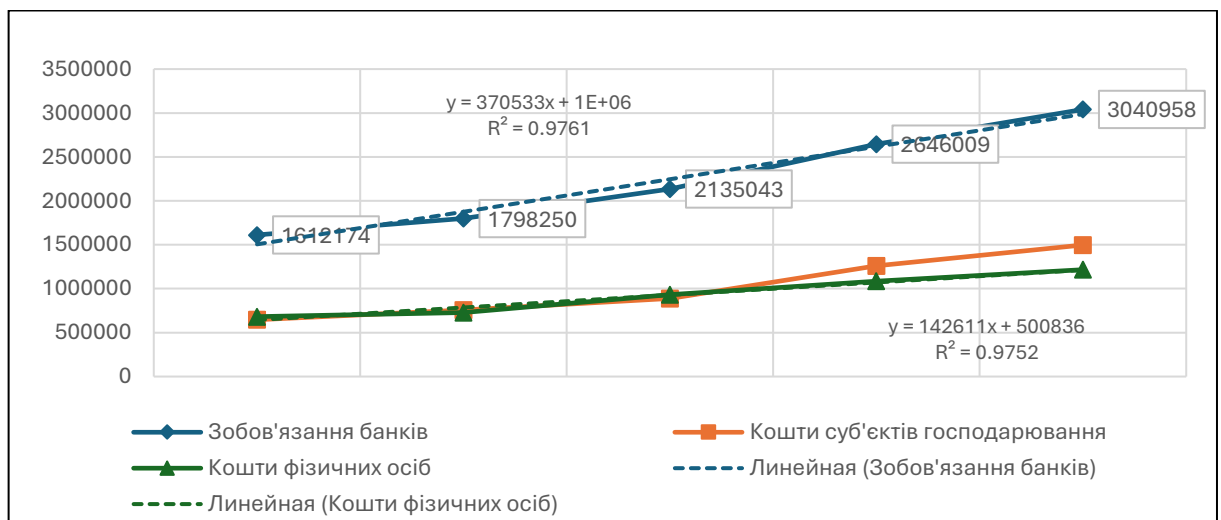

Рис. 2.2 – Динаміка зобов'язань по системі банків України за 2020 -2024 роки, млн. грн.

На кінець 2024 року кошти клієнтів в банках у гривні склали 1906 млрд. грн., що на 15,7% більше порівняно з 2023 роком. Запозичені ресурси, у свою чергу, включають кредити, отримані на міжбанківському ринку, а також кошти, залучені шляхом випуску боргових цінних паперів на внутрішньому і міжнародному ринках капіталу.

Важливим чинником у діяльності банків стала зміна структури активів. Зокрема, найбільш високими темпами зростали вкладення в облігації внутрішньої державної позики (ОВДП), обсяг яких за рік збільшився більш як на третину. Це пояснюється тим, що банки намагалися зберегти дохідність своїх інвестиційних портфелів в умовах зниження відсоткових ставок, а також тим, що посилення вимог до обов'язкового резервування та врахування ОВДП у структурі резервів стимулювало попит на ці цінні папери. Таким чином, державні облігації залишаються ключовим інструментом не лише фінансування бюджету, але й управління ліквідністю банківського сектору.

У структурі залучених ресурсів ПриватБанк утримує провідні позиції за депозитами фізичних осіб, зосередивши понад 36% від загального обсягу коштів населення, розміщених у банківській системі. Водночас обсяг депозитних сертифікатів Національного банку, що використовуються банками для короткострокового розміщення ліквідності, за рік скоротився на 11,6%. Така модель формування ресурсної бази дозволяє банкам активно здійснювати кредитно-інвестиційну діяльність, водночас зумовлюючи їх залежність від кон'юнктури фінансового ринку та рівня довіри клієнтів [17].

Особливе місце у забезпеченні стійкості банківської діяльності посідає власний капітал. Він являє собою сукупність фінансових ресурсів, сформованих за рахунок внесків акціонерів (учасників), а також коштів, що акумулюються шляхом капіталізації прибутку й додаткових внесків. Динаміка капіталу за видами по системі банків України за 2020 -2024 роки наведена на рис. 2.3[21].

У наукових дослідженнях власний капітал банку інтерпретується як фундаментальна основа його стабільності, що виконує функції первинного захисту від ризиків, амортизації можливих фінансових втрат і гарантування інтересів вкладників та кредиторів. Хоча частка власного капіталу в структурі ресурсів є невеликою — в середньому 8–10 %, – його значення для фінансової стійкості банківської системи України є ключовим й поступово зростає через необхідність дотримання вимог міжнародних програмних документів до організації банківської діяльності.

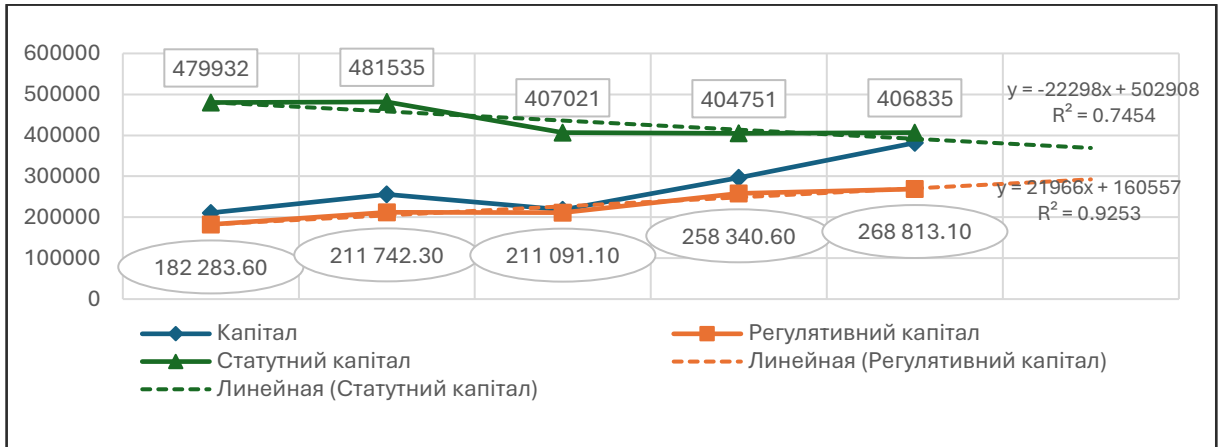

Рис. 2.3 – Динаміка капіталу за видами по системі банків України за 2020 -2024 роки, млн. грн.

Пояснюється це специфікою банківської діяльності, де основним джерелом активних операцій виступають залучені та запозичені кошти, тоді як власні ресурси виконують насамперед захисну, регулюючу й гарантійну функції. Особливо важлива роль власного капіталу простежується на початковому етапі функціонування банку, коли він забезпечує стартову платоспроможність, покриває організаційні витрати та формує базу для нарощування обсягів операцій.

У процесі розвитку банківської установи капітал перетворюється на фундамент довіри до неї, дозволяє нейтралізувати ризики та компенсувати можливі фінансові втрати.

Згідно з підходами Базельського комітету, достатність капіталу визначає масштаби діяльності банку, рівень ризикованості угод та його здатність до подальшої диверсифікації операцій [20]. Національний банк України в 2024 році здійснив важливий системний крок у напрямі імплементації європейського законодавства в сфері регулювання діяльності банків та банківських груп, що відповідає міжнародним зобов'язанням нашої держави. Такі дії обумовлені необхідністю приведення національної нормативно-правової бази у відповідність до стандартів та найкращих практик Європейського Союзу (ЄС), а також вимог програмних документів, узгоджених із ключовими міжнародними партнерами України – ЄС, Міжнародним валютним фондом (МВФ) та Світовим

банком.

Імплементація положень права ЄС у нормативно-правові акти Національного банку (НПА) має стратегічне значення для розвитку фінансового сектору України, оскільки є складовою євроінтеграційного курсу нашої держави. Це особливо актуально з огляду на отримання Україною статусу держави-кандидата на вступ до ЄС та початок офіційного процесу скринінгу відповідності національного законодавства *acquis communautaire* у межах переговорів щодо майбутнього членства.

Таблиця 2.1 – Ключові нововведення у сфері регулювання банківської діяльності в Україні

Напрямок змін	Суть нововведення	Перехідний період	Дата обов'язкового застосування	Мінімальні вимоги
Ліквідність (LCR – коефіцієнт покриття ліквідністю)	Оцінка здатності банківських груп покривати короткострокові зобов'язання високоліквідними активами	Тестові розрахунки з 01.12.2024	Застосування з 01.04.2025	≥100%
Ліквідність (NSFR – коефіцієнт чистого стабільного фінансування)	Оцінка відповідності довгострокових активів стабільним джерелам фінансування	Тестові розрахунки з 01.01.2025	Застосування з 01.07.2025	≥100%
Капітал банків (нова трирівнева структура)	Перехід до моделі, що передбачає три рівні капіталу (Core Tier 1, Tier 1, Total Capital), відповідно до стандартів Базель III та практики ЄС	–	Застосування з 05.08.2024	Вимоги до мінімального рівня достатності капіталу за новою структурою

Правління Національного банку України в 2024 році ухвалило низку нових нормативно-правових актів, які суттєво оновили підходи до регулювання діяльності банків і банківських груп, зокрема в сфері управління ризиками, капіталом та ліквідністю [20]. Сутність нововведень у сфері регулювання банківської діяльності наведено в табл. 2.1.

Серед ключових нововведень слід відзначити такі.

1. Запровадження пруденційних нормативів ліквідності на консолідованій основі. У відповідності до європейських стандартів впроваджено два ключові коефіцієнти – коефіцієнт покриття ліквідністю (Liquidity Coverage Ratio, LCR) та коефіцієнт чистого стабільного фінансування (Net Stable Funding Ratio, NSFR). Їх застосування забезпечує більш комплексну оцінку здатності банківських груп виконувати свої коротко- та довгострокові зобов'язання у різних ринкових умовах.

Починаючи з 1 грудня 2024 року, банківські групи здійснюють тестові розрахунки LCR, а з 1 січня 2025 року – NSFR. Мінімальне нормативне значення для обох показників встановлено на рівні 100%, що відповідає вимогам Базельського комітету з банківського нагляду та практиці ЄС. Обов'язкове дотримання банками мінімальних значень: для коефіцієнта покриття ліквідністю (LCR) – з 1 квітня 2025 року, для коефіцієнта чистого стабільного фінансування (NSFR) – з 1 липня 2025 року.

Таким чином, у банківських груп з'являється перехідний період для адаптації внутрішніх систем управління ліквідністю до нових вимог. Це підвищить їх стійкість до зовнішніх шоків і сприятиме зміцненню довіри до фінансового сектору.

2. Оновлення мінімальних вимог до достатності капіталу банків за новою трирівневою структурою. Сутність та особливості дії різних моделей формування структури капіталу вітчизняних банків наведено в табл. 2.2.

З 5 серпня 2024 року набули чинності вимоги, що передбачають розрахунок капіталу з урахуванням трьох рівнів, які відповідають європейській моделі (Core Tier 1, Tier 1, Total Capital).

Основний капітал першого рівня (Common Equity Tier 1, CET1) – найбільш якісна частина капіталу, яка складається з простих акцій та нерозподіленого прибутку. Він є базовим індикатором фінансової надійності банку.

Додатковий капітал першого рівня (Additional Tier 1, AT1) – включає інструменти з високою здатністю до покриття збитків (наприклад, привілейовані акції без зобов'язання викупу, конвертовані облигації).

Таблиця 2.2 – Моделі формування капіталу банків в Україні

Критерій	Стара модель (до реформ 2014–2019 рр.)	Новітня модель (після впровадження вимог Базель III, станом на 2025 рік)
Мінімальний розмір статутного капіталу	120 млн грн (до 2017 р.)	200 млн грн (чинна вимога НБУ з 2020р.)
Структура капіталу	Поділ на капітал 1-го та 2-го рівнів, без жорстких вимог до якості інструментів	Жорсткий поділ: базовий капітал 1-го рівня (СЕТ1), додатковий капітал 1-го рівня (АТ1) та капітал 2-го рівня (Т2)
Якість капіталу	Дозволялося включати значну частку субординованого боргу та переоцінки активів	Пріоритет на власні кошти акціонерів та нерозподілений прибуток; переоцінка активів обмежена
Регулятивний капітал	Розраховувався спрощено, без урахування всіх ризиків	Враховує кредитний, ринковий та операційний ризики, застосування вимог Базеля III
Норматив адекватності капіталу (Н2)	Мінімум 10%	Мінімум 10%, але з урахуванням буферів (консерваційного та контрциклічного) – фактично вище
Буфери капіталу	Відсутні	Запроваджено: буфер консервації капіталу (2,5%), контрциклічний буфер (0–2,5%)
Прозорість структури власності	Часто формально декларувалася, реальні власники не завжди відомі	Обов'язкове розкриття структури власності, кінцевих бенефіціарів
Джерела формування	Переважають кошти засновників, субординований борг, емісія акцій	Власний капітал акціонерів, нерозподілений прибуток, емісія простих акцій
Мета регулювання	Виконання мінімальних вимог для реєстрації та діяльності	Забезпечення стійкості банківської системи, відповідність європейським стандартам та Базель III
Роль НБУ	Контроль дотримання формальних вимог до капіталу	Активна політика макропруденційного нагляду, регулярні стрес-тести, оцінка якості активів (AQR)

Капітал другого рівня (Tier 2) – складається з довгострокових боргових інструментів, резервів переоцінки та субординованого боргу, що використовуються як додатковий захист у випадку кризових ситуацій.

Ключовими інноваціями нової структури капіталу банків є:

- посилення ролі основного капіталу першого рівня - CET1, який має складати основну частку капіталу (не менше 4,5% від зважених за ризиком активів).

- запровадження буферів капіталу: буфер збереження капіталу (capital conservation buffer) – додатково 2,5% CET1; контрциклічний буфер (countercyclical buffer) – формується залежно від фази економічного циклу; системний буфер для системно важливих банків.

- збільшення прозорості та якості інструментів AT1 і Tier 2, що спрямовано на запобігання використанню сумнівних фінансових інструментів для формування капіталу.

Отже, нова структура капіталу банків, орієнтована на підвищення ролі основного капіталу першого рівня та запровадження буферів, забезпечить стійкість фінансових установ до кризових явищ та сприятиме формуванню більш надійної банківської системи, здатної протидіяти як індивідуальним, так і системним ризикам.

2.2. Стан та тенденції забезпеченості капіталом банків в Україні

Капіталізація банківської системи України є одним із ключових чинників забезпечення фінансової стабільності та стійкості до зовнішніх шоків. Оцінка достатності капіталу дозволяє визначити рівень захищеності банків від ризиків, а також потенціал їх розвитку та кредитної підтримки економіки.

За результатами дослідження встановлено, що в 2020-2024 роках банки України втримували високий рівень достатності регулятивного капіталу (понад 19%), що забезпечувало значний запас міцності відносно мінімального нормативу НБУ -10 % (рис.2.4) [21].

Попри окремі періоди зниження (2022 рік), банківський сектор демонстрував здатність до відновлення капітальних позицій (табл. 2.4). На початок 2025 року норматив достатності капіталу знизився до 17,35%, що є мінімальним значенням за аналізований період.

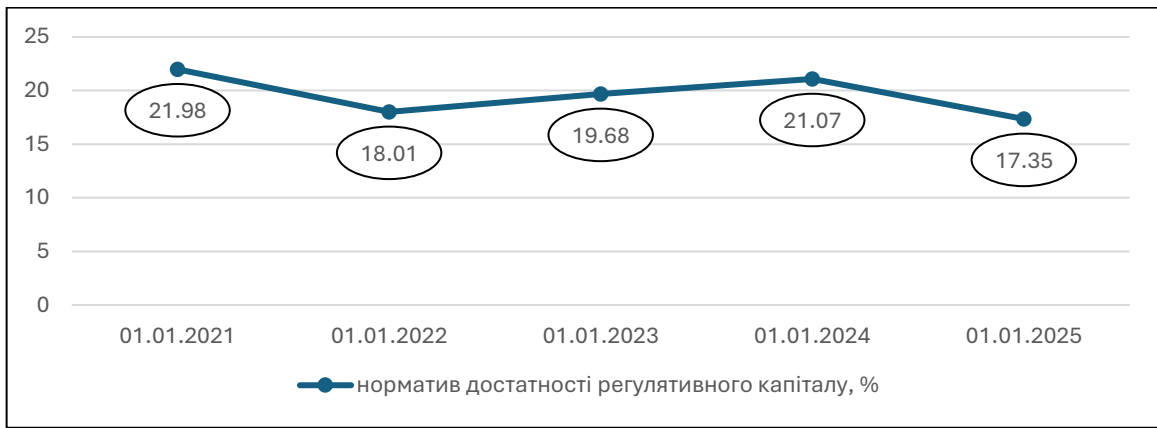

Рис. 2.4 – Динаміка нормативу достатності регулятивного капітал по банківській системі України, %

Таблиця 2.3 – Пруденційні нормативи капіталу по системі банків України за 2020 -2024 роки [21, 24].

Норматив	01.01.2021	01.01.2022	01.01.2023	01.01.2024	01.01.2025
Регулятивний капітал (млн грн) Н1	182 283,6	211 742,3	211 091,1	258 340,6	268 813,1
Норматив достатності регулятивного капіталу (НК1 не менше 10%)*	21,98	18,01	19,68	21,07	17,35
Норматив достатності основного капіталу (не менше 7%)	15,67	11,99	13,12	12,24	-
Норматив достатності основного капіталу 1 рівня (НОК1 не менше 5,625%)	-	-	-	-	16,92
Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (НОК1 не більше 25%)	-	-	-	-	16,92

Це сигналізує про зростання ризиків зниження стійкості банківської системи у разі подальших негативних економічних чи геополітичних впливів.

За власним капіталом ПриватБанк також домінує (200 млрд грн), тоді як середній рівень по приватних банках становить 25–50 млрд грн. Це формує суттєву асиметрію між державним та приватним сегментами. ПриватБанк у 2024 році отримав 40,1 млрд грн прибутку – це більше, ніж сукупний результат трьох інших державних банків. Прибуток провідних приватних банків (8–12 млрд грн) істотно нижчий, що ще раз підтверджує лідерство ПриватБанку. Всі державні банки перевищують мінімальний норматив достатності капіталу (CAR, H2 - 10%) і наближаються або перевищують середнє значення по системі (16–18%).

Таблиця 2.4 – Показники достатності капіталу провідних державних банків України за трирівневою структурою (2024 рік) [21, 24]

Показники за 2024 рік	ПриватБанк	Укрексімбанк	Ощадбанк	Укргазбанк	Середнє по системі	Провідні приватні банки*
Загальні активи, млрд. грн.	915,7	243,25	300	200	~2 400 (усього)	250–400 (середній рівень)
Власний капітал, млрд. грн.	200	11,37	15	10	~400 (усього)	25–50
Чистий прибуток, млрд. грн.	40,1	5	7	4	~100 (усього)	8–12
Коефіцієнт достатності капіталу (CAR, H2), %	20,38	20,44	18	17	16–18	16–20
Коефіцієнт достатності основного капіталу (Tier 1, H3), %	18,73	11,95	10	9	13–14	14–18
Лeverедж (Leverage Ratio), %	8	6	5	4	6–7	8–9

*Примітка: провідні приватні банки: Райффайзен Банк, ПУМБ, Універсал Банк, Сенс Банк (орієнтовні показники).

ПриватБанк (20,38%) та Укрексімбанк (20,44%) мають найкращі показники, які відповідають або навіть перевищують рівень приватних банків (16–20%). За показником достатності основного капіталу (Tier 1, H3),

ПриватБанк (18,73%) перевищує середні показники системи та приватного сектору, тоді як інші державні банки відстають: Ощадбанк (10%) і Укргазбанк (9%) перебувають на мінімальних рівнях, що вказує на вразливість їхньої капітальної бази. Найвищий левередж (Leverage Ratio) також спостерігається в ПриватБанку (8%), що відповідає практиці провідних зарубіжних приватних банків. Для інших держбанків (4–6%) показники є нижчими за середні по системі (6–7%), що обмежує їх фінансову гнучкість та потребує підвищення достатності капіталу.

Введення трирівневої структури капіталу (НБУ) з підвищеними нормативами достатності регулятивного капіталу змушує банки – у тому числі приватні – слідкувати, щоб їхній капітал відповідав цим вимогам. З метою дотримання вимог регулятора щодо нормативів достатності капіталу та з переходом на трирівневу структуру капіталу комерційні банки України здійснили низку заходів щодо посилення капіталізації банківського сектору. НБУ запровадив більш жорсткі вимоги до норм покриття ризиків, зокрема операційного ризику. Відбулася державна капіталізація та збільшення статутного капіталу в державних банках. Так, «Експортно-імпортний банк України» збільшив свій статутний капітал на 4,7 млрд. грн. шляхом випуску облігацій внутрішньої державної позики (ОВДП) в обмін на акції банку. Ощадбанк (державний банк) також збільшив свій статутний капітал на 5,4 млрд грн, аналогічно через випуск облігацій у обмін на акції. ПриватБанк збільшив статутний капітал через приватне розміщення серед існуючих акціонерів. У 2014 році ПриватБанк зареєстрував збільшення статутного капіталу до 19,1 млрд грн шляхом приватної емісії для чинних акціонерів. У різні роки банк здійснював підвищення статутного капіталу за рахунок підвищення номінальної вартості акцій, без зміни кількості акцій. Наприклад, у 2012 році – збільшення на 10 % через підвищення номіналу. У 2015-2016 роках ПриватБанк збільшував капітал за рахунок прибутку та нерозподіленого прибутку.

Державні постанови визначають, що кошти держбюджету чи через облігації державної позики можуть бути джерелами для капіталізації банків.

Законодавство передбачає можливість державної участі у капіталізації банків (державна допомога, бюджетні кошти, держоблігації). НБУ надає перехідні періоди для виконання нових вимог, що дає час на пошук ресурсів.

Згідно зі звітами НБУ, значна частина зростання власного капіталу банків відбулася переважно через використання внутрішніх джерел капіталу: за рахунок збільшення статутного капіталу, емісійних різниць, резервних фондів, та фондів, створених банками. Опитування НБУ показують, що у більшості банків (до 87 %) власний капітал збільшився за останні 12 місяців, насамперед за рахунок більших прибутків. Багато приватних банків значно збільшили власні капітали за рахунок прибутків: серед банків з приватним капіталом лідерами були ПриватБанк, ПУМБ, Універсал Банк (Monobank).

Основними проблемами капіталізації ПриватБанку, лідеру банкіського сектору України є:

- зниження кредитного портфеля: У 2024 році кредитний портфель ПриватБанку зменшився до 113,1 млрд грн, що на 13,8% менше порівняно з 2023 роком (130 млрд грн) Міністерство Фінансів України. Це може свідчити про зниження попиту на кредити або про стратегію банку щодо зменшення ризиків.

- зниження доходів від кредитування: Зменшення кредитного портфеля може призвести до зниження доходів від кредитування, що, в свою чергу, може вплинути на загальний прибуток банку.

- високий рівень резервів: Для забезпечення достатності капіталу банк може бути змушений збільшувати резерви під можливі втрати, що може обмежити можливості для розширення кредитування та інвестицій.

Отже, українські банки, дотримуючись вимог регулятора, в 2024-2025 роках показали негативну динаміку капіталізації провідних державних банків, що вказує на необхідність запровадження превентивних заходів для збереження стійкості банківської системи. Оновлення мінімальних вимог до достатності капіталу банків за новою трирівневою структурою, новий системний підхід до оцінки стійкості банків та оновлення макропруденційної стратегії передбачають

формування єдиного комплексу заходів, спрямованих на підвищення надійності банківської системи України.

ПриватБанк демонструє високі показники капіталізації та ліквідності, що свідчить про його фінансову стійкість. Однак зниження кредитного портфеля може вплинути на доходи від кредитування. Подальше залучення капіталу та підтримка з боку держави можуть сприяти зміцненню капітальної бази банку та забезпеченню його стабільного розвитку в майбутньому.

2.3. Аналіз ефективності управління банківським капіталом АТ КБ «ПриватБанк»

Акціонерне товариство комерційний банк «ПриватБанк» є найбільшим та системно важливим фінансовим інститутом України, який відіграє ключову роль у забезпеченні стабільності національної банківської системи. Історія банку розпочалася 19 березня 1992 року, коли в місті Дніпро (тоді — Дніпропетровськ) було зареєстровано першу установу. З моменту заснування банк позиціонував себе як інноваційна фінансова установа, орієнтована на використання сучасних технологій та формування клієнтоцентричної бізнес-моделі.

Упродовж 1990-х років «ПриватБанк» сформував імідж динамічного банку, який активно розвиває роздрібне обслуговування та пропонує доступні фінансові послуги для широкого кола клієнтів. На початку 2000-х років банк розпочав масштабне розширення регіональної мережі, автоматизував ключові процеси обслуговування клієнтів та одним із перших в Україні запровадив інтернет-банкінг і платіжні картки міжнародних систем. Ці кроки заклали основу його домінування у сфері роздрібного банкінгу та сприяли зміцненню позицій серед корпоративних клієнтів і малого бізнесу.

Поворотним моментом у розвитку банку стала націоналізація у грудні 2016 року. Унаслідок значних ризиків для фінансової стабільності держави та системного характеру діяльності банку, уряд України, спільно з Національним банком України (НБУ) та Міністерством фінансів, ухвалив рішення про передачу

100% акцій «ПриватБанку» у державну власність. Такий крок дозволив стабілізувати ситуацію у банківському секторі, відновити довіру вкладників і зберегти фінансову стійкість системи.

Сьогодні АТ КБ «ПриватБанк» має одну з найбільш розгалужених організаційних структур серед фінансових установ України. Вона включає:

- головний офіс у місті Дніпро, де зосереджено стратегічні управлінські підрозділи;
- близько 1200 відділень по всій території України, що забезпечують безпосереднє обслуговування клієнтів;
- понад 7000 банкоматів і терміналів самообслуговування, які формують потужну інфраструктуру дистанційного доступу до фінансових послуг;
- центральний апарат управління, який складається з функціональних департаментів — роздрібного бізнесу, корпоративного сегмента, ризик-менеджменту, служби безпеки, ІТ-департаменту, фінансово-аналітичного управління тощо.

Банк обслуговує понад 18 млн фізичних осіб і близько 1 млн юридичних осіб та підприємців, що становить найбільшу клієнтську базу серед банків України. Основними напрямками діяльності залишаються кредитування населення та бізнесу, залучення депозитів, обслуговування карткових рахунків, здійснення внутрішніх і міжнародних платежів, а також розвиток дистанційних каналів обслуговування, зокрема мобільного та інтернет-банкінгу.

Організаційна структура АТ КБ «ПриватБанк» побудована за ієрархічно-функціональним принципом, який поєднує централізоване управління з делегуванням повноважень на регіональному рівні. Така модель забезпечує ефективну взаємодію між центральним апаратом, філіями та сервісними підрозділами, що сприяє швидкому прийняттю управлінських рішень, адаптації до змін зовнішнього середовища та підвищенню якості банківського обслуговування.

Завдяки ефективній організаційній структурі, високому рівню цифровізації операцій та орієнтації на потреби клієнтів, АТ КБ «ПриватБанк» утримує

провідні позиції у банківській системі України, залишаючись важливим драйвером розвитку національного фінансового сектору.

АТ КБ «ПриватБанк» є найбільшим банком України та одним із ключових системно важливих фінансових інститутів, визначених Національним банком України. За підсумками 2024 року банк утримує провідні позиції за всіма основними показниками діяльності, відіграючи стратегічну роль у забезпеченні фінансової стабільності держави.

Системне значення АТ КБ «ПриватБанк» проявляється в тому, що він є найбільшим банком України та має статус системно важливого фінансового інституту відповідно до класифікації НБУ (табл. 2.5).

Таблиця 2.5 – Частка АТ КБ «ПриватБанк» в основних сегментах ринку за 2024 р., % [21, 24]

Показник	Частка ПриватБанку	Середній рівень по системі
Активи	23,8	100
Депозити фізичних осіб	27,1	100
Кредити фізичним особам	20,5	100
Кредити бізнесу	14,7	100
Прибуток банківської системи	~50	100
POS-еквайринг	понад 70%	100
Інтернет-банкінг (користувачі «Приват24»)	понад 13 млн	—

На нього припадає: понад 23–25% усіх активів банківської системи; близько 27% депозитного ринку фізичних осіб; понад 20% кредитного портфеля банків України; понад 50% безготівкових операцій з картками; більше 70% ринку POS-еквайрингу (термінальна мережа понад 250 тис. пристроїв); здійснює понад 50% безготівкових карткових операцій в Україні, маючи понад 250 тис. POS-терміналів.

Банк обслуговує понад 18 млн клієнтів (фізичних осіб) і понад 1 млн бізнес-клієнтів, що робить його ключовою інфраструктурною ланкою фінансової системи України. Крім того, банк виступає інноваційним лідером, розвиваючи цифрові платформи «Приват24», «LiqPay», а також активно інтегрується з державними цифровими проєктами («Дія. Підтримка», «єДопомога», «Дія. Платежі»).

Основні показники діяльності Банку за 2022 – 2025 роки наведено в табл. 2.6. Результати аналізу підтверджують системне зростання чистих активів щорічно в середньому на 18%, що свідчить про стабільне нарощування балансу навіть в умовах воєнної економіки.

Таблиця 2.6 – Основні показники діяльності АТ КБ «ПриватБанк» за 2022-2025 роки [21, 24]

Показник	2022	2023	2024	на 01.09.2025	Середній темп зростання 2022-2025,%
Чистий прибуток, млрд грн	30,2	37,8	40,1	44,7	118
Чисті активи, млрд грн	549,7	685	771,8	816,6	115
Власний капітал, млрд грн	57,8	83,3	99,1	112,5	128
Частка власного капіталу в активах,%	10,5	12,2	12,8	13,8	112
Кредитний портфель, млрд грн	71,4	95,6	117	144,8	129
Кошти клієнтів, млрд грн	464,9	549,7	611,6	651,3	112
Загальна сума зобов'язань	482,8	595,2	672,7	704,1	113

Прибуток зріс з 30,2 млрд. грн. у 2022 році до 44,7 млрд. грн на 01.09.2025 року (рис. 2.5), що утримує ПриватБанк у статусі найприбутковішого банку України (близько 50% сукупного прибутку банківської системи у 2024 р.) та вказує на підвищення ефективності операційної діяльності та здатності банку генерувати високий фінансовий результат навіть у складних умовах воєнної економіки.

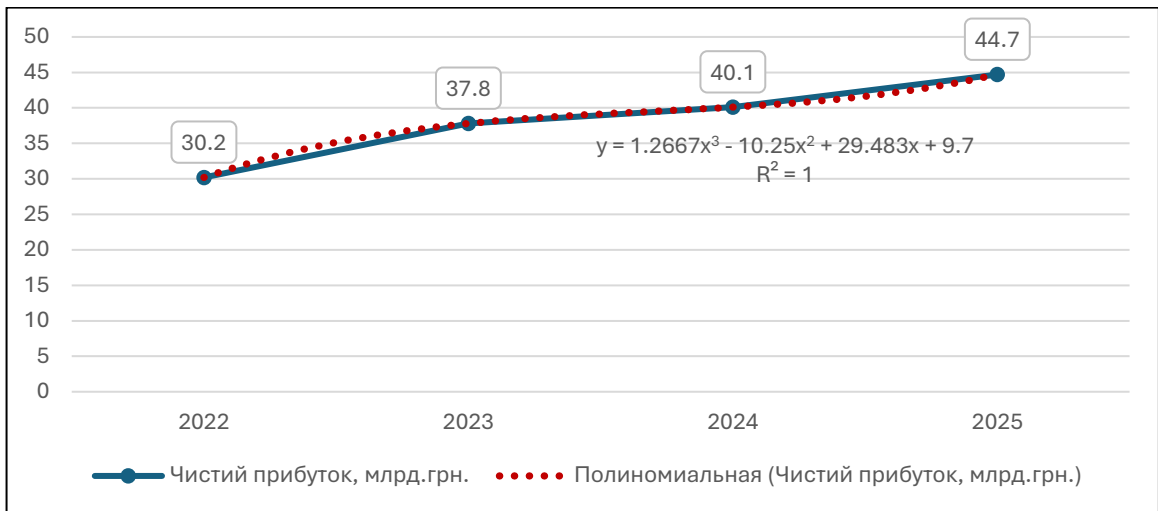

Рис. 2.5 – Динаміка чистого прибутку АТ КБ «ПриватБанк»

Власний капітал збільшився з 57,8 до 112,5 млрд грн (+94,6%), що свідчить про зростання капіталізації та внутрішнього потенціалу банку. Частка власного капіталу в активах підвищилась із 10,5% у 2022 р. до 13,8% у 2025 р., що є позитивною тенденцією з точки зору фінансової стійкості й зниження залежності від залучених ресурсів (рис.2.6).

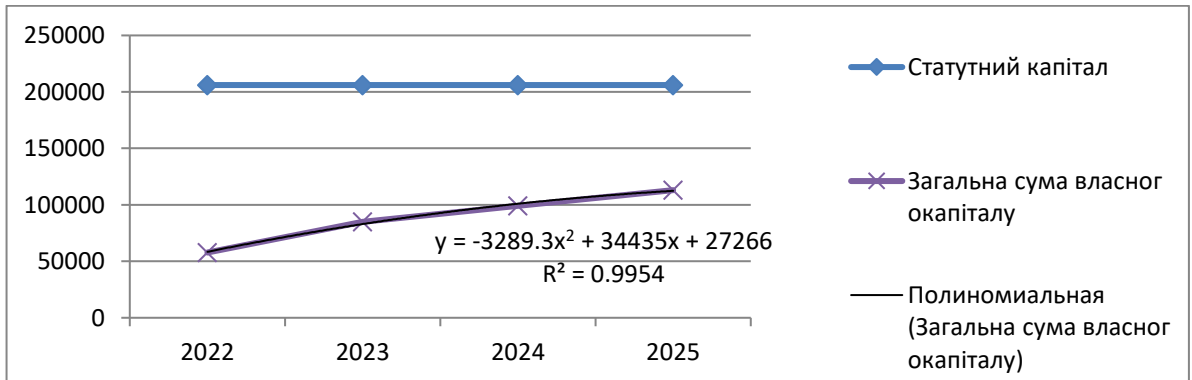

Рис. 2.6 – Динаміка капіталу АТ КБ «ПриватБанк» за 2022-2025 роки

Відбулася докапіталізація Банку відповідно до вимог НБУ. Статутний капітал Банку відповідає вимогам і значно перевищує мінімальне значення.

Позитивні зміни відбулися в нарощуванні ресурсної бази (рис. 2.7). Кредитний портфель збільшився з 71,4 до 144,8 млрд грн (+102,8%), що вказує на поступове відновлення кредитування економіки та зростання попиту на банківські послуги. Депозитна база також демонструє зростання – з 464,9 до 651,3 млрд грн (+40,1%). Це свідчить про підвищення довіри клієнтів до банку, стабільну ліквідність і сильну репутацію на ринку.

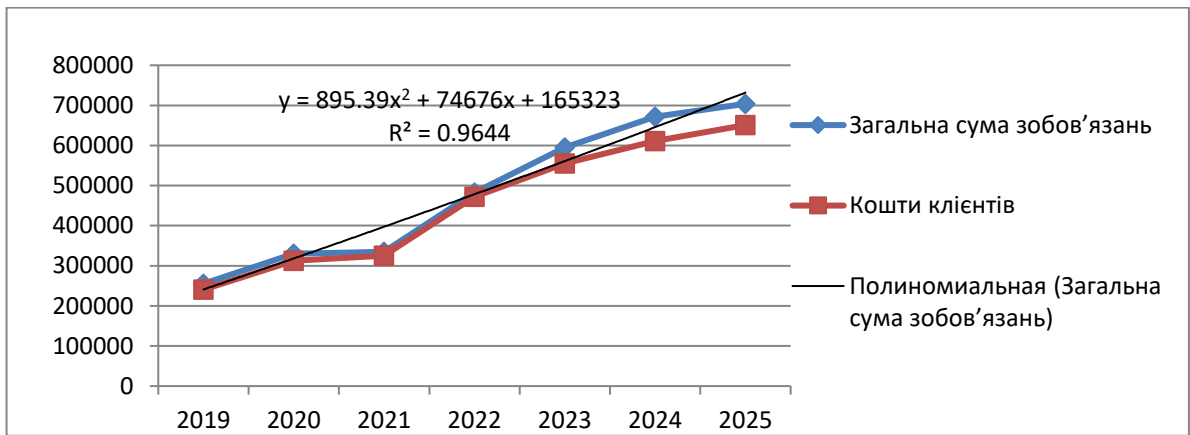

Рис. 2.7 – Динаміка зобов'язань АТ КБ «ПриватБанк», млн. грн.

Отже, в період 2022-2025 рр. спостерігається стійке зростання основних показників діяльності ПриватБанку, що свідчить про ефективне управління капіталом і збереження лідерських позицій у банківському секторі України.

SWOT-аналіз має ключове значення для стратегічного розвитку ПриватБанку, оскільки дає змогу комплексно оцінити внутрішній потенціал установи та зовнішні умови її функціонування. Завдяки систематизації сильних і слабких сторін, а також можливостей і загроз, банк може більш обґрунтовано формувати стратегію розвитку, удосконалювати управлінські рішення та підвищувати ефективність діяльності.

По-перше, виявлення сильних сторін (наприклад, високий рівень цифровізації, широка клієнтська база, лідерські позиції за обсягом активів і прибутку) дає змогу ПриватБанку зміцнювати конкурентні переваги та ефективно використовувати наявний ресурсний потенціал. Це створює підґрунтя для інноваційного розвитку та зміцнення ринкових позицій.

По-друге, аналіз слабких сторін допомагає виявити внутрішні обмеження – зокрема, високу залежність від державної підтримки, концентрацію портфеля або операційні ризики, – і визначити напрями оптимізації бізнес-моделі, корпоративного управління чи ризик-менеджменту.

По-третє, оцінка можливостей зовнішнього середовища (розвиток фінтех-ринку, розширення спектра онлайн-послуг, міжнародна інтеграція) сприяє формуванню стратегій зростання, залученню нових клієнтів та інвесторів, а також розширенню продуктової лінійки банку.

Таблиця 2.7 – SWOT-матриця АТ КБ «ПриватБанк»

Сильні сторони (Strengths)	Слабкі сторони (Weaknesses)
Лідер ринку за активами і прибутком	Залежність від державної політики
Розвинені цифрові сервіси (Приват24)	Високі операційні витрати
Висока довіра клієнтів	Концентрація ризиків у держкорпораціях
Державна підтримка	Валютна волатильність
Велика клієнтська база	Повільне кредитування МСБ
Можливості (Opportunities)	Загрози (Threats)
Розширення цифрових сервісів	Військові та макроекономічні ризики
Кредитування відновлення економіки	Валютні коливання
Зростання безготівкових платежів	Конкуренція з іноземними банками
Послуги для МСБ	Коливання цін на сировину – вплив глобальних ринкових факторів
Партнерство з міжнародними інституціями	Регуляторний тиск, кіберзагрози

Нарешті, врахування загроз (економічна нестабільність, воєнні ризики, конкуренція з боку приватних і міжнародних банків, кіберзагрози) дозволяє розробити превентивні заходи, що забезпечують стійкість банку в умовах турбулентності. Отже, SWOT-аналіз для ПриватБанку (табл. 2.7) виступає інструментом стратегічного планування та управління розвитком, який сприяє підвищенню адаптивності банку до змін ринкового середовища, забезпечує ефективне використання капіталу та підтримує фінансову стабільність у довгостроковій перспективі. Для оцінки ефективності діяльності банківського сектору України проведено порівняльний аналіз основних фінансових показників п'яти найбільших банків: АТ КБ «ПриватБанк», АТ «Ощадбанк», АТ «Укресімбанк», АТ «Райффайзен Банк» та АТ «Креді Агріколь Банк». Результати наведено у табл. 2.8.

Таблиця 2.8 – Порівняльний аналіз основних показників діяльності АТ КБ «ПриватБанк» й провідних комерційних банків України на 01.01.2025р., млн. грн. [21, 24]

Банк	Чистий прибуток, млн. грн	Чисті активи, млн. грн.	Частка власного капіталу, %	Рентабельність власного капіталу, %	Чиста процентна маржа, %
АТ КБ «ПриватБанк»	40140,9	771835,0	12,8	26,79	17,49
АТ «Ощадбанк»	7893,2	430922,4	8	21,94	11,68
Укресімбанк	2751,6	291148,1	3,9	8,3	4,72
АТ «Райффайзен Банк»	4276,4	219859,3	12,7	95,54	14,91
АТ «КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК»	4090,9	116986,2	11,3	459,97	12,54

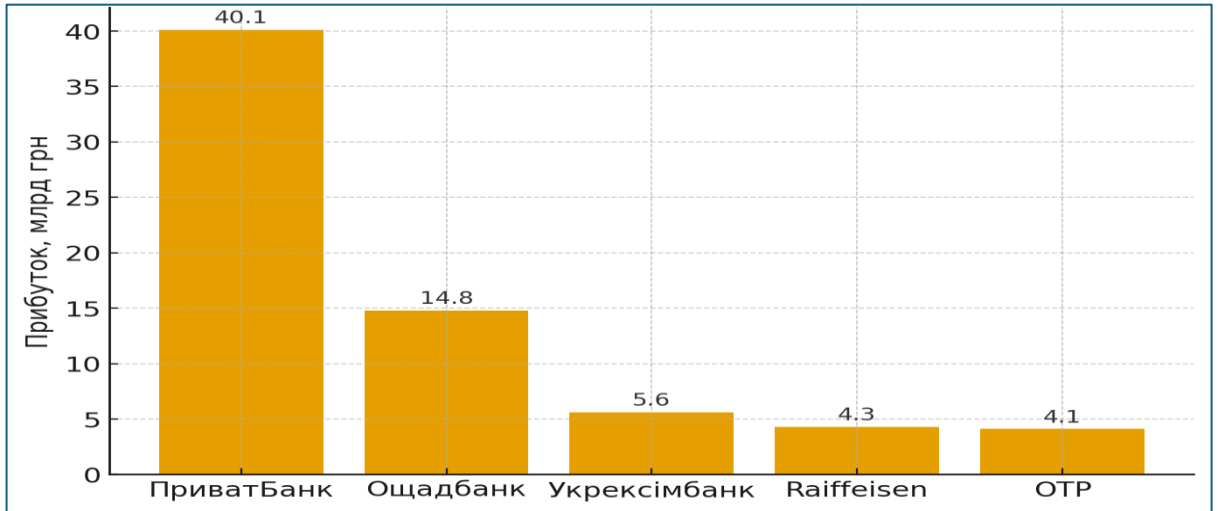

Рис. 2.8 – Рейтинг АТ КБ «ПриватБанк» за прибутком у 2024 р.

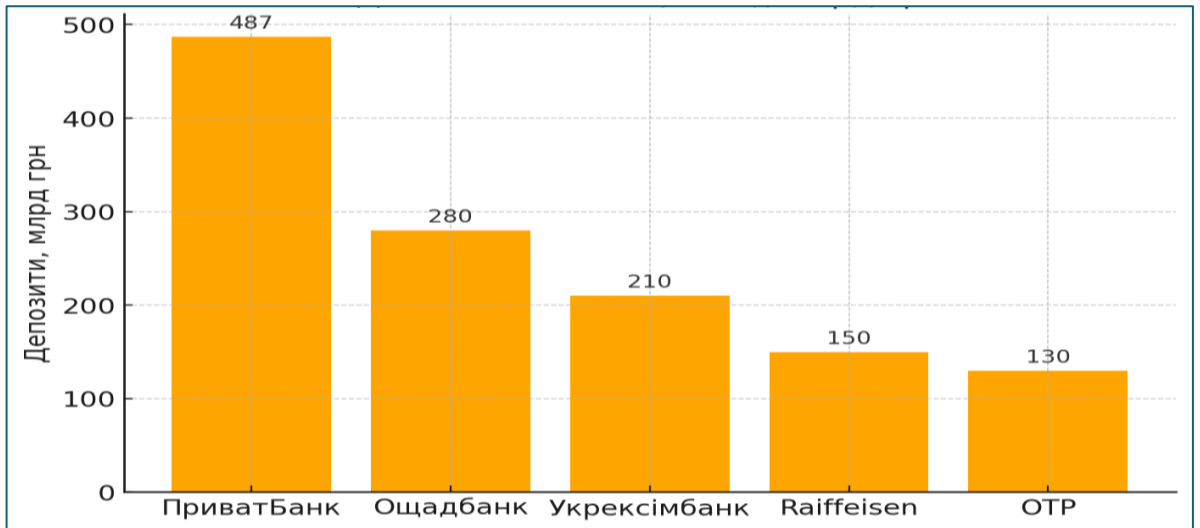

Рис. 2.9 – Рейтинг АТ КБ «ПриватБанк» за обсягами депозитів у 2024 р.

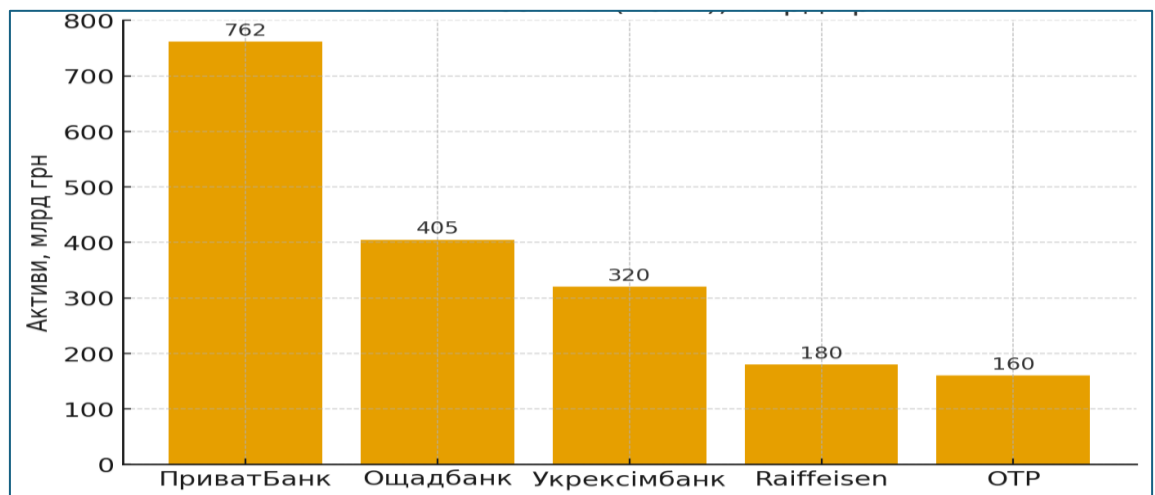

Рис. 2.10 – Рейтинг АТ КБ «ПриватБанк» за обсягами активів у 2024 р.

Аналіз наведених даних свідчить, що АТ КБ «ПриватБанк» залишається безумовним лідером за масштабами діяльності у банківському секторі України. Обсяг чистого прибутку банку становить 40 140,9 млн грн, що є найвищим результатом серед розглянутих установ. Крім того, ПриватБанк має найбільші чисті активи – 771 835,0 млн грн та відносно високу частку власного капіталу (12,8 %), що свідчить про належний рівень капіталізації. Значення рентабельності власного капіталу (26,79 %) та чистої процентної маржі (17,49 %) підтверджують ефективне управління ресурсами та здатність банку генерувати стабільні прибутки навіть в умовах економічної нестабільності.

АТ «Ощадбанк», який посідає друге місце за обсягом активів (430 922,4 млн грн), має помірні показники ефективності: ROE — 21,94 % та чиста процентна маржа — 11,68 %. Попри значну роль банку у фінансуванні державних програм, його прибутковість є нижчою порівняно з лідерами ринку, що пояснюється високою часткою соціально орієнтованих операцій та обмеженими можливостями у формуванні конкурентної дохідності.

АТ «Укрексімбанк» характеризується найнижчими показниками ефективності серед досліджених установ. При значному обсязі активів (291 148,1 млн грн) банк має рентабельність власного капіталу лише 8,3 % і чисту процентну маржу 4,72 %. Такі результати свідчать про обмежену прибутковість активних операцій, підвищену ризиковість кредитного портфеля та значний обсяг проблемних активів, що знижує загальну фінансову стійкість банку.

АТ «Райффайзен Банк», навпаки, демонструє високу операційну ефективність. За відносно помірною кількістю активів (219 859,3 млн грн) банк забезпечив рентабельність власного капіталу 95,54 % та чисту процентну маржу 14,91 %. Це свідчить про раціональне управління капіталом, зважену кредитну політику та ефективне використання можливостей міжнародної банківської групи, до складу якої він входить.

АТ «Креді Агріколь Банк» показує надзвичайно високий рівень рентабельності власного капіталу — 459,97 %, що є винятковим показником. Такий результат може бути наслідком низької бази власного капіталу або

одноразових фінансових операцій, які суттєво підвищили прибутковість у звітному періоді. Водночас чиста процентна маржа 12,54 % підтверджує ефективну процентну політику та високий рівень управління активами банку.

У цілому проведений аналіз засвідчує, що АТ КБ «ПриватБанк» є головним драйвером банківського сектору, забезпечуючи найбільший внесок у загальну прибутковість системи. Іноземні банки – АТ «Райффайзен Банк» та АТ «Креді Агріколь Банк» – демонструють ефективну діяльність і високий рівень прибутковості капіталу, що свідчить про якісне управління активами та ризиками. Натомість державні банки – АТ «Ощадбанк» та АТ «Укресімбанк» – мають нижчу прибутковість, що вказує на потребу підвищення ефективності їх операційної діяльності та оптимізації структури активів.

Управління капіталом банку є одним із ключових напрямів забезпечення його фінансової стійкості, ліквідності та прибутковості.

Ефективність капітального менеджменту визначається рівнем достатності капіталу, співвідношенням між власними та залученими коштами, здатністю банку формувати прибуток і підтримувати нормативи Національного банку України.

З метою оцінки ефективності управління капіталом ПриватБанку проаналізуємо основні показники за 2022-2025 роки (табл. 2.9) [21, 24]. Аналіз динаміки показників ефективності управління капіталом наведено в табл.2.9.

У 2022 році норматив адекватності регулятивного капіталу становив 23,78 %, що майже вдвічі перевищує мінімальну норму НБУ (10 %). У 2023 році показник знизився до 21,75 %, що може бути наслідком активного зростання обсягів ризикових активів. Надалі у 2024 році відбулося суттєве скорочення CAR до 14,96 %, а станом на 01.09.2025 року – до 13,1 %. Незважаючи на зниження, норматив залишається на достатньому рівні, що свідчить про збереження платоспроможності банку, однак потребує контролю, аби уникнути ризику надмірного зниження капітальної стійкості.

Таблиця 2.9 – Показники ефективності управління капіталом АТ КБ «ПриватБанк» за 2022-2025рр.

Показник	2022	2023	2024	на 01.09.2025
Норматив адекватності регулятивного капіталу CAR (H2), %	23,78	21,75	14,96	13,1
Норматив адекватності основного капіталу. Tier 1 (H3),%	11,9	10,88	14,96	13,1
Операційна ефективність CIR, %	52,7	28,4	26,7	24,07
Рентабельність активів ROA, %	4,1	4,7	4,55	7,75
Рентабельність власного капіталу банку ROE, %	52,25	45,4	40,5	25,45
Чиста процентна маржа, %	5,4	7,4	7,6	6,8
Коефіцієнт надійності банку,%	12	14,26	14,7	16

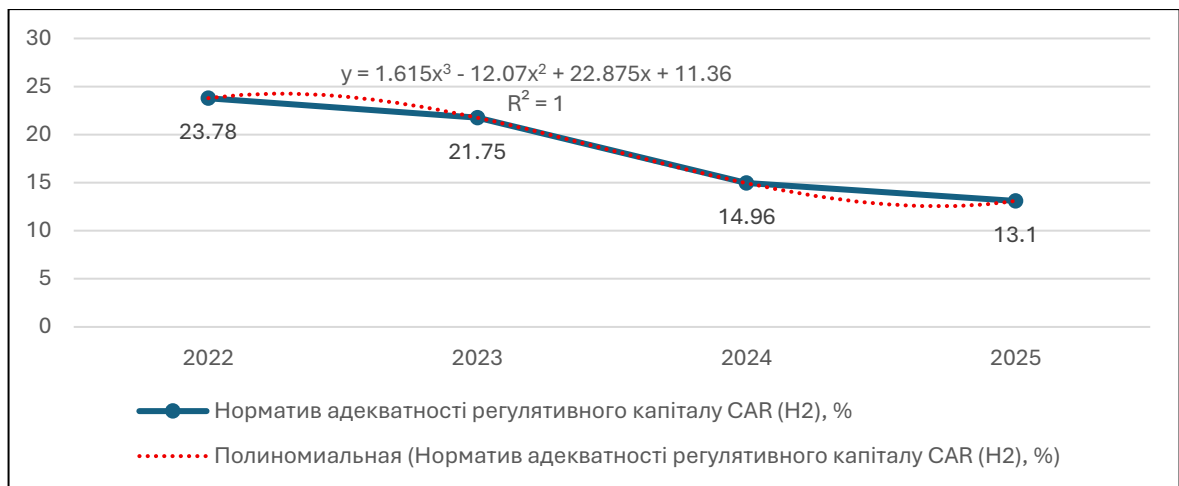

Рис. 2.11 – Динаміка нормативу адекватності регулятивного капіталу CAR (H2), %

Показник Tier 1 відображає якість базового капіталу банку. У 2022 році він дорівнював 11,9 %, у 2023 році знизився до 10,88 %, після чого у 2024 році зріс до 14,96 %.

На початок вересня 2025 року коефіцієнт становив 13,1 %. Це свідчить про ефективну політику реінвестування прибутку та зміцнення основного капіталу, хоча у 2025 році спостерігається незначна корекція, ймовірно, через зростання обсягу активних операцій.

Показник операційної ефективності (cost-to-income ratio) має позитивну тенденцію: з 52,7 % у 2022 р. до 24,07 % у 2025 р. Це означає, що банк суттєво

скоротив частку витрат у доходах, оптимізувавши структуру витрат і підвищивши продуктивність операцій.

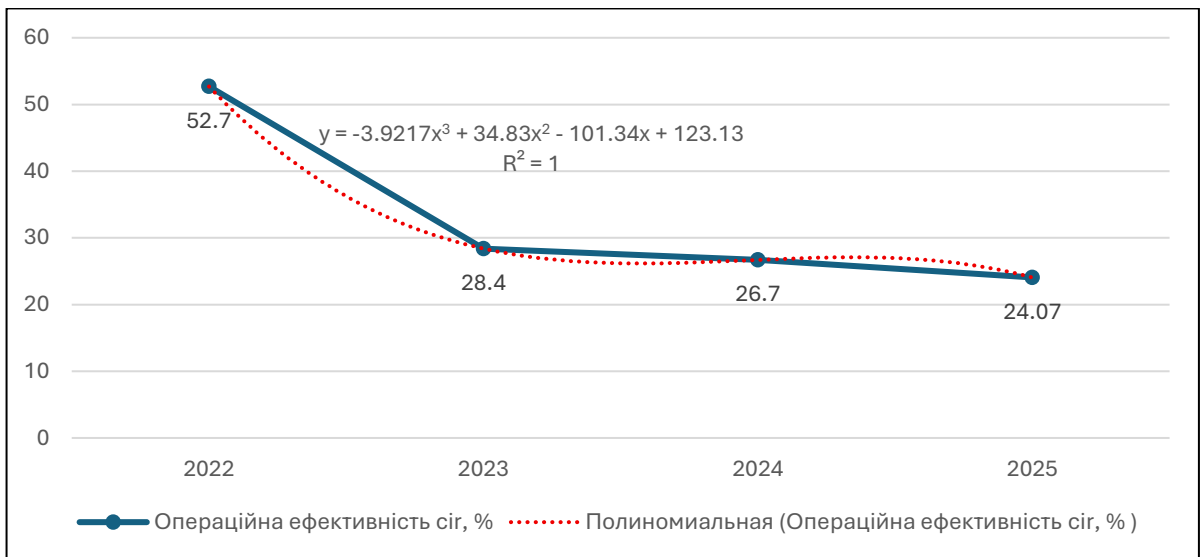

Рис. 2.12 – Динаміка операційної ефективності CIR, %

Зменшення CIR є свідченням підвищення конкурентоспроможності та ефективності управління операційними процесами.

Показник рентабельності активів ROA характеризує здатність банку генерувати прибуток на одиницю активів. Його динаміка є позитивною: з 4,1 % у 2022 році до 7,75 % у 2025 році, незважаючи на тимчасове зниження у 2024 році (до 4,55 %).

Це свідчить про підвищення ефективності використання активів, збільшення частки прибуткових операцій та зростання доходів банку.

Рентабельність власного капіталу знизилася з 52,25 % у 2022 році до 25,45 % у 2025 році. Така тенденція є закономірною в умовах зростання капітальної бази та стабілізації прибутковості.

Зменшення ROE може свідчити про перехід банку до більш консервативної політики управління ризиками і збалансування між прибутковістю та надійністю (рис.2.13-2.14).

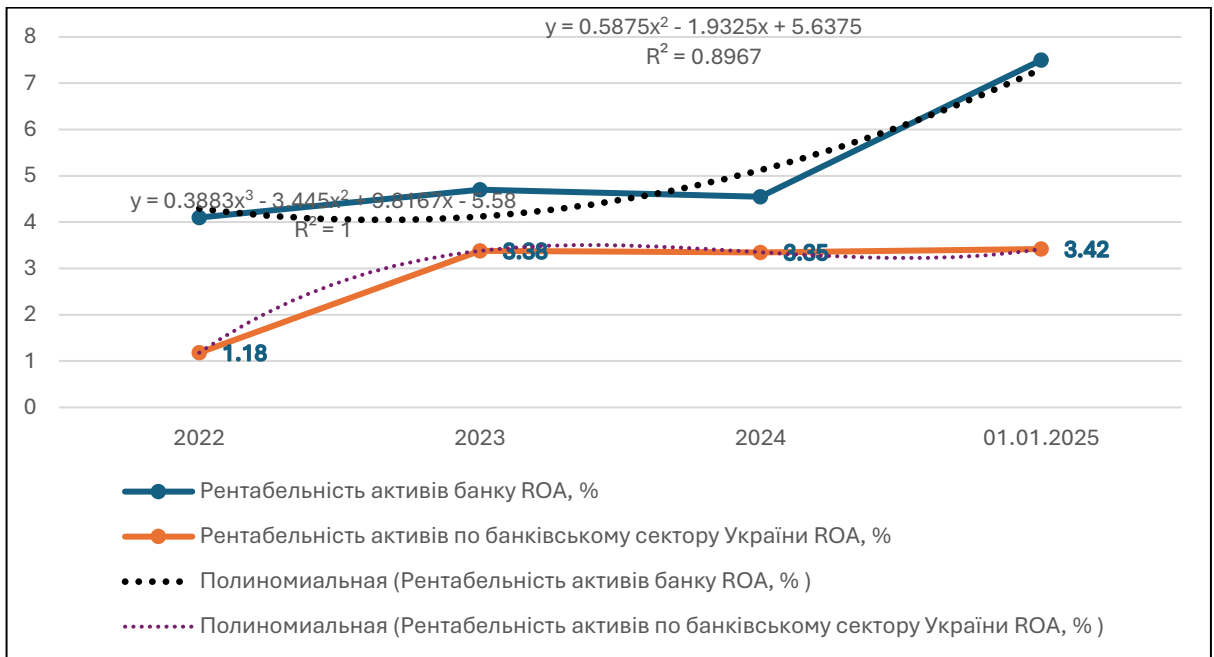

Рис. 2.13 – Динаміка рентабельності активів АТ КБ «ПриватБанк» та банківського сектору України за 2022-2025рр.

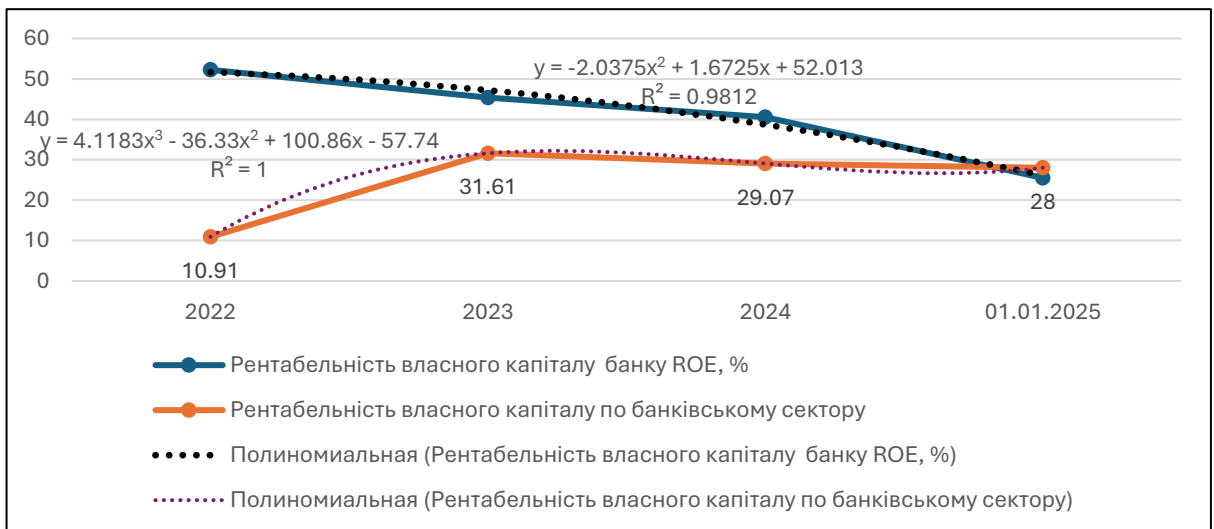

Рис. 2.14 – Динаміка рентабельності власного капіталу АТ КБ «ПриватБанк» та банківського сектору України за 2022-2025рр

Чиста процентна маржа збільшилася з 5,4 % у 2022 році до 7,6 % у 2024 році, що є позитивним показником прибутковості основних банківських операцій. У 2025 році NIM дещо знизилась до 6,8 %, що може бути зумовлено зниженням процентних ставок на ринку та зміною структури портфеля активів. Проте показник залишається на високому рівні, що свідчить про ефективне управління активами та пасивами.

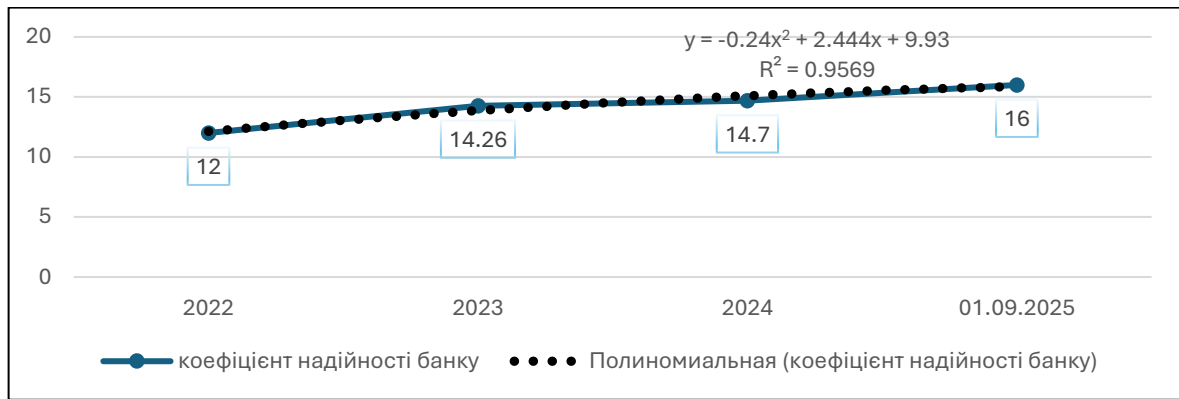

Рис. 2.15 – Динаміка коефіцієнта надійності АТ КБ «ПриватБанк»

Коефіцієнт надійності зріс із 12 % у 2022 році до 16 % у 2025 році, що підтверджує посилення фінансової стійкості банку (рис. 2.15). Така динаміка відображає підвищення рівня капіталізації та зменшення ризиків неплатоспроможності.

Висновки до розділу 2

Нова модель формування капіталу банків в Україні, впроваджена відповідно до стандартів Базель III, спрямована на підвищення фінансової стійкості банківської системи. На відміну від старої моделі, що орієнтувалася лише на виконання мінімальних нормативів, новітня система робить акцент на стабільність, здатність протистояти кризам та інтеграцію у міжнародний фінансовий простір. Запровадження цих змін сприятиме більш гнучкому управлінню ризиками та створить додатковий захисний буфер для банківської системи. Перехід до нової моделі формування структури капіталу передбачає посилення капіталізації банківської системи України, як ключового чинника забезпечення її фінансової стабільності та стійкості до зовнішніх шоків.

За результатами дослідження достатності капіталу визначено рівень захищеності вітчизняних банків від ризиків. Провідні приватні банки України (Райффайзен Банк, ПУМБ, Універсал Банк тощо) зазвичай демонструють високі коефіцієнти CAR та Tier 1 у діапазоні 16–20% й левериджу — близько 8-9%. Державний сектор банківської системи України залишається неоднорідним:

ПриватБанк фактично формує ядро системи з найвищими показниками активів, прибутковості й капіталізації та за основними показниками капіталізації не лише відповідає, а й перевищує середні стандарти приватного сектору. Інші державні банки, дотримуючись регуляторних вимог, значно відстають від найкращих практик ринку.

Узагальнюючи результати аналізу, встановлено, що банківська система України характеризується високим рівнем концентрації капіталу, при цьому домінуюче становище займає АТ КБ «ПриватБанк», який формує основну частину прибутку сектору. Іноземні банки демонструють ефективну модель управління та високу рентабельність капіталу, тоді як державні банки залишаються менш прибутковими через специфіку їхньої діяльності. Загалом, позитивна динаміка прибутковості провідних банків свідчить про поступове відновлення стабільності та підвищення ефективності функціонування банківської системи України.

АТ КБ «ПриватБанк» демонструє стабільну ефективність управління капіталом, зберігаючи достатність капіталу на рівні, що перевищує нормативи НБУ. Поступове зниження показників CAR і ROE свідчить про перехід від агресивної моделі управління капіталом до більш стійкої структури капіталу, орієнтованої на стабільність. Значне покращення показника CIR є підтвердженням підвищення операційної ефективності в результаті цифровізації процесів та посилення контролю витрат.

Загалом, динаміка показників капіталізації та фінансової стійкості підтверджує, що управління капіталом у ПриватБанку є результативним, спрямованим на підтримання високої ліквідності, стабільності та прибутковості, що забезпечує його провідні позиції на банківському ринку України.

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ КАПІТАЛІЗАЦІЇ БАНКІВ

3.1. Моделювання параметрів капіталізації власного капіталу банку

В умовах сучасної економіки України, де значна кількість банків демонструє збиткові результати або незначні прибутки, можливості капіталізації через утриманий прибуток істотно обмежені. Використання прибутку як основного джерела формування та нарощування власного капіталу банку є одним із ключових напрямів забезпечення фінансової стійкості банківської установи. Даний процес безпосередньо залежить від дивідендної політики, а також від співвідношення між частиною прибутку, що залишається у розпорядженні банку (утриманим прибутком), та частиною, яка розподіляється між акціонерами у вигляді дивідендів. Відповідно, актуалізується питання формування оптимальної дивідендної політики, яка має базуватись на максимізації ринкової вартості інвестицій акціонерів банку. Така політика передбачає, що прибутковість акціонерного капіталу має бути не нижчою за прибутковість альтернативних інвестицій з аналогічним рівнем ризику. Саме тому особливого значення набувають методологічні підходи Пітера Роуза та інших науковців щодо управління достатністю капіталу за рахунок прибутку на основі оптимізації дивідендної політики.

Ідея внутрішнього (стійкого) зростання бере свій початок із класичних економічних теорій сталого розвитку підприємств, зокрема:

- теорії зростання фірми Е. Пенроуз (1959), яка визначає, що потенціал розширення організації обмежений внутрішніми ресурсами та ефективністю їх використання;

- моделі сталого економічного зростання Р. Солоу (1956), де ключову роль відіграє накопичення капіталу;

- підходів М. Дженсена та В. Меклінга (1976) щодо структури власності, прибутковості та агентських витрат;

- фінансової концепції С. Хігінса (1977), який розробив модель sustainable growth rate (SGR) для корпорацій, де темпи зростання визначаються взаємозв'язком рентабельності, політики реінвестування та структури капіталу.

Згодом ця концепція була адаптована для банківського сектору — як модель стійкого внутрішнього зростання банку (K_k), що враховує специфіку банківських активів, резервування ризиків та нормативні обмеження (Базельські угоди, вимоги НБУ до адекватності капіталу тощо). Теоретична сутність моделі полягає в тому, що фінансова стійкість банку визначається його здатністю до самофінансування темпів власного розвитку без необхідності залучення додаткового зовнішнього капіталу. Модель внутрішнього зростання спирається на низку методологічних принципів, що визначають її наукову логіку та практичну побудову:

1. Принцип фінансової рівноваги

Банк може розширювати свою діяльність лише тією мірою, якою внутрішні фінансові ресурси (утриманий прибуток) дозволяють підтримувати нормативне співвідношення між активами і власним капіталом. Тобто зростання активів повинно супроводжуватися пропорційним зростанням власного капіталу.

2. Принцип самофінансування

Темпи зростання банку визначаються виключно ефективністю його діяльності, а не зовнішніми ін'єкціями капіталу. Це відображає концепцію endogenous growth — коли розвиток зумовлений внутрішніми чинниками.

3. Принцип збалансованості прибутковості та ризику

Модель враховує взаємозв'язок між дохідністю (ROA, ROE), резервами на покриття ризиків (ΔP), рівнем податкового навантаження (T) та мультиплікатором капіталу (A/VK), що дозволяє оцінити, як зміна ризикової політики впливає на можливості самофінансування.

4. Принцип динамічної пропорційності

Зростання має бути пропорційним між різними елементами балансу — активами, пасивами, прибутком і капіталом. Будь-яке відхилення від цієї рівноваги може призвести до структурної нестабільності банку.

5. Принцип інтеграції фінансових показників

Модель синтезує низку ключових індикаторів (ROA, ROE, дивідендна політика, податки, резерви, мультиплікатор капіталу) в єдину систему — що дозволяє проводити комплексний аналіз.

Базове рівняння моделі внутрішнього зростання має вигляд:

$$K_k = ROE \times K_{\text{нак}}, \quad (3.1)$$

$$K_k = \frac{A_1 - A_0}{A_0} \quad (3.2)$$

де ROE – рентабельність власного капіталу;

A_1 і A_0 – активи банку поточного й порівнюваного періоду відповідно;

$K_{\text{нак}}$ (Retention Ratio) – частка прибутку, що реінвестується (1 – коефіцієнт виплати дивідендів).

$$K_{\text{нак}} = \frac{\text{нерозподілений прибуток (Пн)}}{\text{чистий прибуток (ЧП)}}, \quad (3.3)$$

Згідно з економічною логікою:

- чим вища рентабельність капіталу (ROE), тим більший потенціал банку до розширення діяльності;

- чим більша частка утриманого прибутку ($K_{\text{нак}}$), тим вищі можливості для самофінансування;

- відповідно, зростання K_k означає розширення фінансової автономії банку.

Розширена вдосконалена модель враховує банківські ризики та податки, які сплачує банк:

$$K_k = \frac{\text{ПР}}{A} \times \left(1 - \frac{\Delta \text{П}}{\text{ПР}}\right) \times \left(1 - \frac{T}{\text{ПР}}\right) \times \frac{A}{\text{ВК}} \times K_{\text{нак}}, \quad (3.4)$$

де: $\frac{\text{ПР}}{A}$ – прибутковість активів (ROA),

ВК – розмір власного капіталу банку;

ПР – прибуток до оподаткування і до вирахування зміни резервів (операційний прибуток);

ΔP – зміна резерву на можливі втрати по позиках та прирівняної до неї заборгованості;

ПН – прибуток до оподаткування;

Т – нараховані з прибутку податки;

$(1 - \frac{\Delta P}{\text{ЧП}})$ – корекція на формування резервів,

$(1 - \frac{T}{\text{ПР}})$ – податковий ефект,

$\frac{A}{\text{ВК}}$ – мультиплікатор капіталу (фінансовий леверидж),

$K_{\text{нак}}$ – коефіцієнт накопичення прибутку;

K_k – коефіцієнт внутрішнього зростання банку.

Таблиця 3.1 – Методологічні підходи до побудови та застосування моделі внутрішнього зростання банку

Методологічний підхід	Зміст
Аналітичний підхід	передбачає математичне розрахування K_k за допомогою фінансових коефіцієнтів і подальший аналіз динаміки цього показника. Застосовується для оцінки фінансової стійкості та виявлення межі самофінансування.
Інтеграційний підхід	об'єднує показники прибутковості, ризику, структури капіталу та політики реінвестування у єдину систему управління фінансовою стратегією банку.
Сценарний підхід	використовується для прогнозування впливу зміни параметрів (наприклад, ROE, рівня резервів, дивідендної політики) на потенційні темпи зростання. Це дозволяє моделювати оптимальні сценарії розвитку без втрати фінансової стабільності.
Нормативно-аналітичний підхід	передбачає порівняння фактичних темпів зростання активів банку з розрахунковим K_k . Якщо фактичний темп перевищує K_k — банк втрачає фінансову рівновагу, якщо нижчий — потенціал самофінансування не використовується повністю.
Емпіричний підхід	базується на аналізі статистичних даних конкретних банків для перевірки адекватності моделі та її прогнозної точності.

Методологічні підходи до побудови та застосування моделі внутрішнього зростання банку наведено в табл. 3.1.

Економічна суть моделі полягає в оцінці рівноваги між дохідністю, ризиком і структурою капіталу, а також у визначенні стійкого рівня розвитку, при якому банк зберігає фінансову незалежність. Модель стійкого зростання є

важливим методологічним інструментом фінансового менеджменту банку, оскільки вона:

- забезпечує кількісну оцінку стійкості банку до внутрішніх і зовнішніх змін ринку;
- дає змогу прогнозувати потребу у зовнішньому капіталі;
- формує основу для дивідендної та інвестиційної політики;
- допомагає встановлювати стратегічні цілі розвитку, що узгоджуються з вимогами капітальної адекватності;
- дозволяє проводити чутливісний аналіз (sensitivity analysis) – визначаючи, які фактори найбільше впливають на фінансову стійкість.

На основі моделі визначаються основні фактори впливу на темпи внутрішнього зростання, представлені в табл. 3.2-3.3.

Таблиця 3.2 – Методологічні індикатори та фактори впливу моделі стійкого зростання банку

Група факторів	Показники	Вплив на коефіцієнт внутрішнього зростання $-K_k$
Прибутковість банківської діяльності	ROA, ROE	Прямий: підвищення прибутковості збільшує потенціал самофінансування
Політика резервування	$\Delta P/PP$	Обернений: надмірні резерви знижують чистий прибуток
Податкове навантаження	T/PP	Обернений: зростання податків зменшує реінвестований прибуток
Фінансова структура банку	A/BK	Прямий до межі нормативів: підвищення мультиплікатора підвищує потенціал зростання, але збільшує ризики

Таблиця 3.3 – Методологічні індикатори та фактори впливу моделі стійкого зростання банку

Група факторів	Показники	Вплив на коефіцієнт внутрішнього зростання $-K_k$
Прибутковість банківської діяльності	ROA, ROE	Прямий: підвищення прибутковості збільшує потенціал самофінансування
Політика резервування	$\Delta P/PP$	Обернений: надмірні резерви знижують чистий прибуток
Податкове навантаження	T/PP	Обернений: зростання податків зменшує реінвестований прибуток
Фінансова структура банку	A/BK	Прямий до межі нормативів: підвищення мультиплікатора підвищує потенціал зростання, але збільшує ризики

Отже, модель об'єднує ключові параметри фінансової діяльності в одну інтегровану систему, що показує, як зміна кожного з елементів впливає на потенціал зростання.

Таким чином, модель внутрішнього зростання банку є науково обґрунтованою концепцією фінансової рівноваги, яка базується на поєднанні аналітичних, системних і прогнозних підходів. Її теоретична основа – ендогенна природа економічного розвитку; її методологічна сутність – кількісне вираження взаємозв'язку між прибутковістю, ризиком, структурою капіталу та політикою накопичення; а її практична функція — визначення межі самофінансування банку для забезпечення сталого розвитку.

3.2. Розрахунок параметрів капіталізації АТ КБ «ПриватБанк» на основі економіко-математичної моделі внутрішнього зростання

На основі запропонованої модифікованої моделі внутрішнього зростання банку, яка буде відображати вплив чинників моделі, дію яких розкрито в п.3.1, розрахуємо коефіцієнти внутрішнього зростання АТ КБ «ПриватБанк». Динаміку показників наведено в табл.3.4, що дозволить оптимізувати процеси капіталізації банку з використанням моделі власного капіталу, як інструменту управління власним капіталом банку.

Таблиця 3.4 – Розрахунки коефіцієнтів внутрішнього зростання АТ КБ «ПриватБанк» за 2022-2024 рр.

Показник	Показник	2022	2023	2024
1	2	3	4	5
Нерозподілений прибуток	Пн	11,45	12,96	1,89
Активи банку	А	737,4	878,3	956,7
Чистий прибуток	ЧП	30,2	37,8	40,1
Прибуток до оподаткування	ПН	35	72,77	81
Резерви на початок року	Рп	176,5	187,7	193,2
Резерви на кінець року	Рк	187,7	193,2	184,9
Відрахування в резерви	ΔР	11,2	5,5	-8,3
Прибуток до оподаткування і відрахування в резерви	ПР	45,87	78,27	72,70

Продовження табл. 3.4

1	2	3	4	5
Власний капітал	ВК	57,8	83,3	99,1
Витрати на податок на прибуток	Т	4,47	35	40,86
ΔР/ПР резервний коректор	ΔР/ПР	0,24	0,07	-0,11
Т/ПР	Т/ПР	0,10	0,45	0,56
Коефіцієнт накопичення	К _{нак}	0,38	0,34	0,05
Коефіцієнт внутрішнього зростання банку	К _к	0,21	0,17	0,02

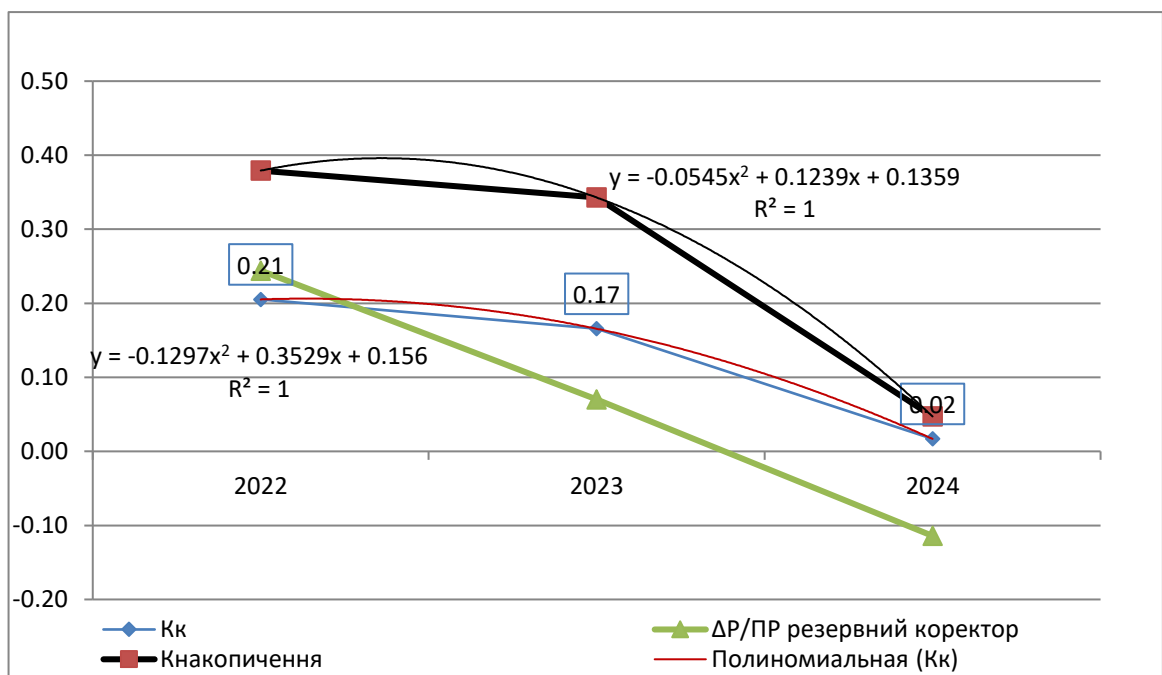

Рис.3.1 – Динаміка показників моделі внутрішнього зростання АТ КБ «ПриватБанк» за 2022 – 2024 рр.

У 2024 р. ΔР/ПР – 0,11, тобто спостерігається скорочення резервів, що має подвійний ефект: тимчасово підвищує прибутковість (зменшує витрати), водночас знижує фінансову гнучкість і захисну функцію капіталу. Різке зростання з 0,10 (2022) до 0,56 (2024) свідчить про суттєве підвищення податкової частки у прибутку, що безпосередньо обмежує ресурс самофінансування. Попри збереження прибутковості та нарощення активів, внутрішній фінансовий потенціал банку значно ослаблений. Коефіцієнт внутрішнього зростання ($K_k = 0,02$) у 2024 р. означає, що банк може профінансувати лише 2% приросту активів за рахунок власного прибутку — решта потребує зовнішніх залучень. Таким чином, структура капіталу

зміщується у бік залежності від зовнішніх джерел, що знижує рівень фінансової автономії.

Теоретично коефіцієнт внутрішнього зростання виступає критерієм органічної фінансової стійкості, що характеризує межу екстенсивного розвитку без залучення додаткових джерел. У випадку ПриватБанку ця межа у 2024 р. практично вичерпана ($K_{вз} \rightarrow 0$). Емпірично виявлено: позитивна динаміка прибутку не компенсує зростання капіталу; частка реінвестованого прибутку зменшується у 7,6 рази; резервна політика стає проциклічною - резерви скорочуються при зростанні прибутку, що знижує захисну функцію капіталу. Інтерпретаційно, банк зберігає формальну фінансову стійкість (висока капіталізація, позитивний прибуток), проте втрачає внутрішню самодостатність розвитку – його розширення дедалі більше залежить від зовнішніх фінансових потоків.

Отже, у 2022-2024 рр. ПриватБанк демонструє тенденцію до зниження внутрішнього потенціалу зростання при одночасному підвищенні номінальної прибутковості. Коефіцієнт внутрішнього зростання зменшився з 0,21 до 0,02, що свідчить про втрату самофінансуючого характеру розвитку. Незважаючи на загальну стабільність та зростання капіталу, банк залежить від зовнішніх джерел фінансування для підтримки активного розширення.

Для відновлення фінансової автономії та стійкого розвитку необхідне посилення капіталізації та резервної політики, що дозволить збільшити коефіцієнт внутрішнього зростання до оптимального рівня 0,15–0,20 у середньостроковій перспективі. Забезпечення стійкого зростання за умови збереження оптимальної фінансової стійкості потребує: оптимізації дивідендної політики шляхом орієнтації на збереження коефіцієнта накопичення на рівні не нижче 0,3; стабілізації резервної стратегії – недопущення негативного ДР/ПР; податкова оптимізації – застосування податкового планування для зниження Т/ПР; підвищення рентабельності власного капіталу через активне управління структурою активів і зменшення вартості залучених ресурсів.

На основі моделі внутрішнього зростання банку визначимо залежність власного капіталу банку від основних чинників, що впливають на динаміку його зростання, а саме: дивідендних виплат, оподаткування та політики створення резервів на можливі втрати за позичками за економіко – математичною моделлю:

$$VK = \frac{PP}{K_k} \times \left(1 - \frac{\Delta P}{PP}\right) \times \left(1 - \frac{T}{PP}\right) \times K_{\text{нак}} \quad (3.5)$$

де: VK – розмір власного капіталу банку;

PP – прибуток до оподаткування і до врахування зміни резервів (операційний прибуток);

ΔP – зміна резервів на можливі втрати за кредитами;

T – сума нарахованих податків із прибутку;

K_k – коефіцієнт внутрішнього зростання банку;

$K_{\text{нак}}$ - коефіцієнт накопичення прибутку (частка прибутку, що залишається у розпорядженні банку).

Це рівняння відображає узагальнену модель механізму формування власного капіталу, у якому враховано: прибутковість діяльності (через показник PP), вплив ризиків (через ΔP), податкове навантаження (T), політику реінвестування ($K_{\text{нак}}$), а також можливості самофінансування (через K_k).

Модель (3.5) демонструє, що величина власного капіталу банку є функцією чотирьох базових факторів (табл. 3.5):

Таблиця 3.5 – Методологічна інтерпретація параметрів моделі власного капіталу банку

Показники	Вплив на коефіцієнт внутрішнього зростання - K_k	Вплив на власний капітал
PP	Прямий: підвищення прибутковості збільшує потенціал самофінансування	Прямий
$\Delta P / PP$	Обернений: надмірні резерви знижують чистий прибуток	Зворотний
T / PP	Обернений: зростання податків зменшує реінвестований прибуток	Зворотний
$K_{\text{нак}}$	Прямий до межі нормативів: підвищення мультиплікатора підвищує потенціал зростання, але збільшує ризики	Прямий
K_k	Показник самофінансування; співвідношення між темпами зростання прибутку і активів	Зворотний

1. Прибуток до оподаткування (ПР) — головне джерело формування власного капіталу. Зростання ПР прямо збільшує величину капіталу, оскільки саме прибуток виступає базою для накопичення власних ресурсів.

2. Зміна резервів (ΔP) – чинник, який зменшує ефект зростання капіталу, адже формування резервів зменшує доступний чистий прибуток. Водночас зменшення резервів (наприклад, за рахунок покращення якості кредитного портфеля) безпосередньо підвищує обсяг капіталу.

3. Податкові нарахування (Т) – мають аналогічний вплив: чим вище податкове навантаження, тим менша частина прибутку залишається у розпорядженні банку для реінвестування.

4. Коефіцієнт накопичення (K_{nak}) – визначає частку чистого прибутку, яка спрямовується на поповнення власного капіталу. Його зростання підвищує рівень капіталізації банку.

5. Коефіцієнт внутрішнього зростання (K_k) – виступає «обмежувачем» зростання: він відображає темп, із яким банк може збільшувати свої активи без залучення зовнішнього капіталу. Чим менше значення K_k , тим більша потреба у внутрішньому прибутку для підтримання капіталу.

Аналітичний аналіз впливу окремих факторів моделі на власний капітал банку:

1. Вплив зміни резервів (ΔP).

Якщо обсяг резервів збільшується, то зменшується частина прибутку, яка спрямовується на формування капіталу. Математично це виражено у множнику

$$\left(1 - \frac{\Delta P}{\text{ПР}}\right)$$

При збільшенні ΔP на 1% – власний капітал зменшується пропорційно зменшенню чистого прибутку; при зменшенні резервів — капітал зростає, як показано у практичному прикладі: зменшення резервів на 1% підвищує капітал на 2733 тис. грн ($\approx 0,93\%$).

2. Вплив податкового навантаження (Т)

Фактор $(1 - \frac{T}{PP})$ демонструє частку прибутку, що залишається після сплати податків. Якщо податки зростають на 1%, обсяг чистого прибутку скорочується, що автоматично зменшує потенціал капіталізації.

3. Вплив коефіцієнта накопичення (K_{nak})

Цей коефіцієнт визначається як $K_{nak} = 1 - K_d$, де K_d – коефіцієнт виплати дивідендів. Чим більша частка прибутку залишається в розпорядженні банку, тим більше ресурсів спрямовується на приріст власного капіталу.

Зростання K_{nak} на 1% забезпечує підвищення капіталу приблизно на 8,68 тис. грн (за даними емпіричного прикладу).

4. Вплив прибутку до оподаткування (PP)

Підвищення операційного прибутку є найбільш ефективним засобом збільшення власного капіталу. Наприклад, підвищення PP на 1% забезпечує зростання капіталу на 2838 тис. грн ($\approx 1\%$). Цей фактор має найбільшу еластичність і свідчить про ключову роль ефективності операційної діяльності банку.

5. Вплив коефіцієнта внутрішнього зростання (K_k)

Оскільки K_k знаходиться у знаменнику формули (3.5), його зростання зменшує розрахункове значення власного капіталу (ВК). Це означає, що якщо банк прагне підтримувати високі темпи розвитку активів, йому потрібно або збільшити прибутковість (PP), або скоротити ризики (ΔP), щоб забезпечити адекватний рівень капіталізації.

Модель (3.5) може бути ефективно використана у системі стратегічного фінансового менеджменту банку з метою:

- прогнозування динаміки власного капіталу. На основі сценарного аналізу можна змоделювати, як зміниться капітал при зміні окремих параметрів (податків, резервів, дивідендів);
- оцінки ефективності політики управління ризиками. Модель показує, наскільки впровадження консервативної чи агресивної кредитної політики впливає на рівень капіталізації;-

- визначення оптимальної дивідендної політики. Дає змогу знайти компроміс між винагородою акціонерів і потребою у реінвестуванні прибутку.
- контролю за дотриманням нормативів адекватності капіталу.

Модель інтегрується з показниками Базельських стандартів (Tier 1, CAR), що дозволяє забезпечити баланс між ризиками і капіталом.

- розробки стратегічних фінансових планів.

Менеджмент може використовувати модель для розрахунку, яким має бути рівень прибутковості та реінвестування, щоб підтримати стабільне зростання.

Для визначення зміни капіталу при зміні окремого фактора X_i на 1% застосовується формула:

$$\Delta BK_i = BK \times \frac{\partial BK / \partial X_i}{BK / X_i} \times 0,01 \quad (3.6)$$

або спрощено:

$$\Delta BK_i = BK \times E_i \times 0,01,$$

де E_i – еластичність власного капіталу за фактором X_i , тобто відносна зміна BK при зміні X_i на 1%.

Еластичність за прибутком до оподаткування (ПР).

Беремо часткову похідну за ПР:

$$\frac{\partial BK}{\partial ПР} = \frac{1}{K_k} \times \left(1 - \frac{\Delta P}{ПР}\right) \times \left(1 - \frac{T}{ПР}\right) \times K_{\text{нак}} + \frac{ПР}{K_k} \times \frac{\partial}{\partial ПР} \left[\left(1 - \frac{\Delta P}{ПР}\right) \left(1 - \frac{T}{ПР}\right)\right]$$

Після спрощення отримаємо:

$$E_{ПР} = 1 + \frac{\Delta P + T}{ПР - \Delta P - T}$$

Отже, зміна прибутку на 1% збільшує власний капітал приблизно на $E_{ПР}\%$ (як правило, близько 1–1.02%).

$$\Delta BK_{\Pi P} = BK \times E_{\Pi P} \times 0,01$$

Еластичність за зміною резервів (ΔP).

Резерви входять у модель у вигляді множника $(1 - \Delta P/\Pi P)$, тому:

$$E_{\Delta P} = - \frac{\frac{\Delta P}{\Pi P}}{1 - \frac{\Delta P}{\Pi P}}$$

або наближено:

$$E_{\Delta P} \approx - \frac{\Delta P}{\Pi P - \Delta P}$$

Отже, збільшення резервів на 1% зменшує власний капітал на $|E_{\Delta P}|%$ (зазвичай близько 0,9–1%).

$$\Delta BK_{\Delta P} = BK \times E_{\Delta P} \times 0,01$$

Еластичність за податковими відрахуваннями (T)

Оскільки T входить у множник $(1 - T/\Pi P)$:

$$E_T = - \frac{T/\Pi P}{1 - T/\Pi P}$$

або наближено:

$$E_T \approx - \frac{T}{\Pi P - T}$$

Тобто збільшення податків на 1% веде до зменшення власного капіталу на приблизно 1%.

$$\Delta BK_T = BK \times E_T \times 0,01$$

Еластичність за коефіцієнтом накопичення ($K_{\text{нак}}$)

Оскільки $K_{\text{нак}}$ входить лінійно, маємо:

$$E_{K_{\text{нак}}} = 1$$

Тобто зростання $K_{\text{нак}}$ на 1% збільшує капітал на 1%:

$$\Delta BK_{K_{\text{нак}}} = BK \times 0,01$$

Еластичність за коефіцієнтом внутрішнього зростання (K_k)

Оскільки K_k знаходиться в знаменнику:

$$E_{K_k} = -1$$

Отже, збільшення K_k на 1% зменшує власний капітал на 1%, оскільки при більш високих темпах зростання активів банк потребує більше власного капіталу для підтримання рівноваги.

$$\Delta BK_{K_k} = -BK \times 0,01$$

Таблиця 3.6 – Вплив еластичності факторів моделі на власний капітал банку

Показник	Формула еластичності E_i	Економічний зміст	Вплив на власний капітал
Прибуток до оподаткування і відрахування в резерви - ПР	$E_{\text{ПР}} = 1 + \frac{\Delta P + T}{\text{ПР} - \Delta P - T}$	Прибутковість діяльності	Прямий
Відрахування в резерви - ΔP	$E_{\Delta P} = -\frac{\Delta P}{\text{ПР} - \Delta P}$	Рівень ризику кредитного портфеля	Зворотний
Витрати на податок на прибуток Т	$E_T = -\frac{T}{\text{ПР} - T}$	Податкове навантаження	Зворотний
Коефіцієнт накопичення $K_{\text{нак}}$	$E_{K_{\text{нак}}} = 1$	Частка прибутку, що залишається в банку	Прямий
Коефіцієнт внутрішнього зростання K_k	$E_{K_k} = -1$	Темп самофінансування (ліміт зростання активів)	Зворотний

Розрахунок впливу факторів моделі на власний капітал наведено в табл. 3.7.

Таким чином, модель дозволяє кількісно оцінити вплив зміни кожного чинника на власний капітал, що дає можливість:

- проводити аналіз чутливості (sensitivity analysis);

- формувати оптимальну політику управління прибутком, ризиком і капіталом;
- прогнозувати наслідки управлінських рішень щодо резервів, дивідендів, податків і стратегічних темпів зростання банку.

Таблиця 3.7 – Вплив факторів моделі внутрішнього зростання на власний капітал банку

Показник	Коефіцієнт еластичності	Зміна власного капіталу через зміну фактору на + 1%	Прогнозований економічний ефект від зміни компонентів моделі, млрд. грн
Прибуток до оподаткування і відрахування в резерви - ПР	$E_{\text{ПР}} = 1 + \frac{-8,3+40,86}{72,7-(-8,3)-40,86} = 1,81$	$\Delta\text{ВК}_{\text{ПР}} = \text{ВК} \times E_{\text{ПР}} \times 0,01$	Зростання власного капіталу на 1,79
Відрахування в резерви - ДР	$E_{\text{ДР}} = -\frac{-8,3}{72,7 - (-8,3)} = 0,1$	$\Delta\text{ВК}_{\text{ДР}} = \text{ВК} \times E_{\text{ДР}} \times 0,01$	Зменшення власного капіталу на 0,0991
Витрати на податок на прибуток Т	$E_{\text{Т}} = -\frac{40,86}{72,7 - 40,86} = -1,283$	$\Delta\text{ВК}_{\text{Т}} = \text{ВК} \times E_{\text{Т}} \times 0,01$	Зменшення власного капіталу на 1,27
Коефіцієнт накопичення $K_{\text{нак}}$	$E_{\text{Кнак}} = 1$	$\Delta\text{ВК}_{\text{Кнак}} = \text{ВК} \times 0,01$	Зростання власного капіталу на 0,991
Коефіцієнт внутрішнього зростання $K_{\text{к}}$	$E_{\text{Кк}} = -1$	$\Delta\text{ВК}_{\text{Кк}} = -\text{ВК} \times 0,01$	Зменшення власного капіталу на 0,991

Висновки до розділу 3

За результатами проведеного дослідження можна зробити висновок, що в умовах фінансової кризи під час воєнного стану особливого значення набуває ефективне управління власним капіталом банку, оскільки саме воно є ключовим чинником забезпечення його фінансової стабільності, конкурентоспроможності та довіри з боку клієнтів і партнерів, виконання регуляторних вимог з боку НБУ

щодо достатності капіталу. Раціональне використання та нарощування власного капіталу сприяє активізації підприємницької діяльності банку, зміцненню його фінансового стану, підвищенню рівня ліквідності, а також розширенню можливостей кредитної підтримки розвитку реального сектору економіки. Це створює передумови для стабілізації грошово-кредитного ринку та сприяє залученню додаткових інвестиційних ресурсів.

Нарощування обсягів власного капіталу банку може бути забезпечено за рахунок як внутрішніх, так і зовнішніх джерел фінансування. Вибір оптимальних джерел повинен здійснюватися з урахуванням сукупності економічних, правових, ринкових і стратегічних чинників, що визначають можливості та доцільність їх використання у конкретних умовах функціонування банківської установи.

Одним із найбільш реальних і ефективних напрямів зміцнення власного капіталу банків на сучасному етапі є збільшення статутного капіталу. Такий процес може бути забезпечений за рахунок внесків вітчизняних та іноземних інвесторів, а також за участю держави, що сприятиме підвищенню капіталізації банківської системи в цілому.

У перспективі пріоритетним джерелом нарощування власного капіталу банків має стати прибуток, який демонструє позитивну тенденцію до стабільного зростання. Формування достатнього рівня прибутковості дозволить банкам самостійно збільшувати власний капітал, знижуючи залежність від зовнішніх джерел фінансування, а також забезпечити сталий розвиток і посилення позицій на фінансовому ринку.

Ефективність управління власним капіталом банку безпосередньо визначається його дивідендною політикою, а саме співвідношенням між прибутком, що залишається у розпорядженні банку (нерозподіленим прибутком), і частиною, що спрямовується акціонерам у вигляді дивідендів. Для підвищення результативності управління власним капіталом пропонується використання вдосконаленої економіко-математичної моделі, яка поєднує основні фінансові показники (ROA, ROE, дивідендну політику, податкове навантаження, резерви,

капітальний мультиплікатор) в єдину аналітичну систему. Це дає змогу проводити цілісний та глибокий аналіз фінансової стійкості банку.

Модель внутрішнього зростання банку виступає науково обґрунтованою концепцією фінансової рівноваги, що базується на синтезі аналітичних, системних та прогнозних методів. На основі модифікованої моделі внутрішнього зростання було розраховано відповідні коефіцієнти для АТ КБ «ПриватБанк» за 2022–2024 роки. Отримані результати свідчать про поступове зниження внутрішнього потенціалу розвитку при зростанні номінальної прибутковості. Так, коефіцієнт внутрішнього зростання зменшився з 0,21 до 0,02, що вказує на втрату здатності банку до самофінансування. Незважаючи на позитивну динаміку капіталу та відносну стабільність, банк демонструє підвищену залежність від зовнішніх джерел фінансування для реалізації своїх стратегічних цілей.

Запропонована модель управління капіталом узгоджується з вимогами Базельських стандартів (Tier 1, CAR), що забезпечує збалансованість між рівнем ризику та достатністю капіталу. Її використання у стратегічному фінансовому менеджменті банку дозволяє прогнозувати економічний ефект від зміни окремих елементів моделі. Це, у свою чергу, дає змогу кількісно оцінити вплив таких чинників, як розмір резервів, податкова політика, дивіденди та темпи зростання, на обсяг власного капіталу.

Отже, системний підхід до управління власним капіталом у банківській сфері в умовах нестабільності передбачає реалізацію комплексу заходів, спрямованих на оптимізацію використання ресурсів, удосконалення фінансової політики та зміцнення партнерської взаємодії між банками, державними інституціями та інвесторами. Лише за таких умов можна забезпечити стійкий розвиток банківського сектору та створити міцне підґрунтя для економічного зростання країни.

РОЗДІЛ 4

РОЗРОБКА ЕФЕКТИВНИХ МЕХАНІЗМІВ КАПІТАЛІЗАЦІЇ БАНКІВ

4.1. Імплементатії зарубіжних механізмів капіталізації банків для банківської системи України

Українські банки, дотримуючись вимог регулятора, в 2024-2025 роках показали негативну динаміку капіталізації провідних державних банків, що вказує на необхідність запровадження превентивних заходів для збереження стійкості банківської системи. Оновлення мінімальних вимог до достатності капіталу банків за новою трирівневою структурою, новий системний підхід до оцінки стійкості банків та оновлення макропруденційної стратегії передбачають формування єдиного комплексу заходів, спрямованих на підвищення надійності банківської системи України.

Для формування ефективних механізмів капіталізації банків доцільно використовувати зарубіжний досвід, зокрема кращі практики країн ЄС, США та азійських фінансових центрів, використання яких сприятиме розробці ефективних заходів як для банківського сектору, так і для НБУ, як регулятора. Міжнародний досвід свідчить, що активна капіталізація банків може відбуватися різними шляхами:

- через державну підтримку (TARP у США, націоналізація в ЄС);
- через консолідацію банків (Іспанія);
- шляхом участі міжнародних фінансових інститутів (Польща, країни ЦСЄ);
- через ринкові механізми – випуск акцій, субординований борг, залучення приватних інвесторів.

Можливості імплементатії зарубіжних механізмів капіталізації банків для банківської системи України за п'ятибальною шкалою наведено на рис. 4.1.

Проаналізуємо успішні світові практики капіталізації банків, досвід запровадження яких дозволить Україні створити більш капіталізовану, стійку та

конкурентоспроможну банківську систему, здатну забезпечувати потреби економіки у відновлювальній та довгостроковій перспективі.

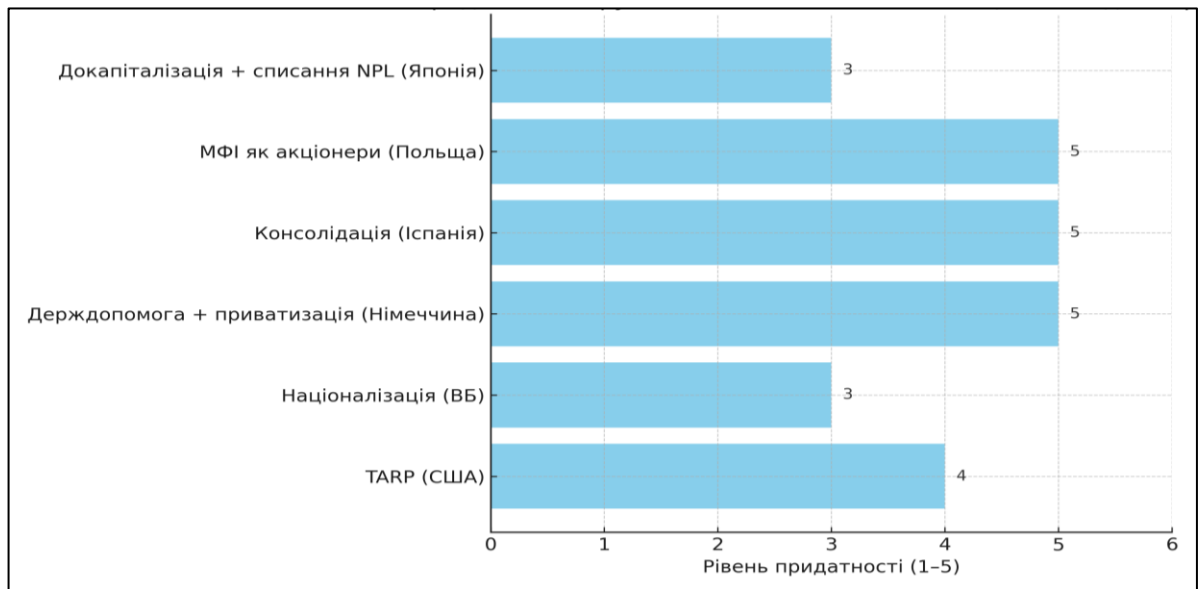

Рис. 4.1 – Придатність зарубіжних механізмів капіталізації банків для банківської системи України

1. США – Програма TARP (2008–2010 рр.). У період глобальної фінансової кризи уряд США реалізував програму Troubled Asset Relief Program (TARP), що передбачала докапіталізацію найбільших банків через викуп проблемних активів і придбання привілейованих акцій. Банки отримали понад 200 млрд дол. підтримки, що дозволило уникнути масових банкрутств та стабілізувати фінансову систему. Після стабілізації більшість банків повернула кошти державі з прибутком.

2. Велика Британія – націоналізація RBS (2008 р.). Royal Bank of Scotland унаслідок кризи 2008 року зазнав суттєвих збитків і потребував екстреної підтримки. Уряд придбав понад 60% акцій банку, ставши його основним акціонером. Це врятувало RBS від краху та дозволило поступово відновити капіталізацію. У наступні роки банк пройшов масштабну реструктуризацію та скорочення ризикових активів.

3. Німеччина – стабілізація Commerzbank (2009 р.). Другий за величиною банк Німеччини отримав державну допомогу у вигляді капіталовкладень на суму близько 18 млрд євро. Це дало можливість банку виконати вимоги до капіталу

(Basel III) та уникнути дефолту. Надалі Commerzbank здійснив часткове повернення державних коштів та залучив приватних інвесторів.

4. Іспанія – консолідація банківських кас (2010-2012 рр.).

Іспанія у відповідь на кризу провела масштабне укрупнення банківської системи: дрібні регіональні каси об'єднувалися у більші установи. Це дозволило зменшити кількість слабких гравців і сформувати більш стійкі структури. Одночасно банки отримували державну підтримку через спеціально створений фонд реструктуризації (FROB).

5. Польща – участь ЄБРР у капіталізації банків (1990-2000-ті рр.).

У процесі трансформації економіки Польща активно залучала Європейський банк реконструкції та розвитку як акціонера у найбільші комерційні банки. Це сприяло модернізації корпоративного управління, підвищенню довіри міжнародних інвесторів та зміцненню капіталу. Досвід Польщі є особливо релевантним для України з огляду на схожість перехідної моделі.

6. Японія – державна докапіталізація після фінансової кризи (1990-ті рр.).

Японія у період «втраченого десятиліття» активно застосовувала механізм вливання державних коштів у банки та списання проблемних кредитів. Це дало змогу поступово відновити капітальну базу та довіру до банківської системи, хоча процес тривав понад десять років.

Отже, найбільш придатними для України є моделі Польщі (залучення МФІ - участь міжнародних фінансових інститутів у капіталі банків, зокрема ЄБРР як акціонер), Німеччини (державна допомога з поступовою приватизацією) та Іспанії (консолідація регіональних банків та створення фонду реструктуризації). Американська модель TARP може бути частково адаптована через створення спеціального фонду викупу проблемних активів і придбання державою акцій банків та використана для докапіталізації системно важливих банків (Ощадбанк, Укрексімбанк). Досвід Великої Британії та Японії є менш бажаним через ризики надмірної залежності від держави, проте може стати резервним інструментом у кризових ситуаціях.

Таблиця 4.1 – Зарубіжні кейси капіталізації банків та можливість їх адаптації в Україні

Країна / кейс	Механізм капіталізації	Результат	Можливість адаптації в Україні
США (TARP, 2008–2010)	Викуп проблемних активів і придбання державою акцій банків	Стабілізація системи, повернення коштів державі з прибутком	Може бути використано для докапіталізації системно важливих банків (Ощадбанк, Укрексімбанк) через створення фонду викупу проблемних активів
Велика Британія (RBS, 2008)	Націоналізація через придбання контрольного пакета акцій урядом	Запобігання банкрутству системного банку, подальша реструктуризація	Може застосовуватися у випадку критичних проблем окремих держбанків; важливо враховувати вимоги ЄС щодо державної допомоги
Німеччина (Commerzbank, 2009)	Державна допомога + поступове залучення приватних інвесторів	Відновлення стійкості та поступове повернення державних коштів	Актуально для українських банків: держава може здійснити тимчасове вливання, а надалі залучати міжнародних інвесторів (ЄБРР, ІФС)
Іспанія (FROB, 2010–2012)	Консолідація регіональних банків та створення фонду реструктуризації	Зменшення кількості слабких банків, формування стійкіших структур	Україна може стимулювати укрупнення малих банків для зниження системних ризиків і підвищення капіталізації
Польща (ЄБРР як акціонер, 1990-ті)	Участь міжнародних фінансових інститутів у капіталі банків	Зростання капіталу, покращення корпоративного управління, довіра інвесторів	Дуже релевантний підхід для України: залучення ЄБРР, ІФС до капіталу державних і приватних банків
Японія (1990-ті)	Державна докапіталізація + списання проблемних кредитів	Поступове відновлення капітальної бази, хоча процес тривав понад 10 років	В Україні може бути використано для очищення балансів від проблемних кредитів (NPLs), але потребує системної роботи з Фондом гарантування вкладів та НБУ

4.2. Сценарне моделювання капіталізації АТ КБ «ПриватБанку»

Для формування ефективних механізмів капіталізації банківської системи України необхідно запровадити цілісний комплекс заходів, спрямованих як на підвищення внутрішньої фінансової стійкості банків, так і на вдосконалення регуляторної політики з боку Національного банку України. Нижче подано розгорнуту характеристику ключових напрямів, що можуть забезпечити сталу капіталізацію банківського сектору.

1. Залучення додаткового акціонерного капіталу та іноземних інвесторів.

Основним джерелом підвищення капіталу банків залишається статутний (акціонерний) капітал. Його збільшення можливе шляхом емісії нових акцій або залучення стратегічних інвесторів, зокрема іноземних фінансових груп. Такий підхід сприяє диверсифікації власності, підвищенню прозорості корпоративного управління, впровадженню сучасних стандартів ризик-менеджменту. Іноземні інвестори здатні не лише забезпечити банку додаткові ресурси, а й принести управлінський досвід, технологічні інновації, доступ до міжнародних ринків капіталу. Для активізації цього процесу доцільно вдосконалити інвестиційний клімат, знизити регуляторні бар'єри для входу іноземного капіталу та забезпечити гарантії захисту прав інвесторів.

2. Використання гібридних інструментів капіталізації (конвертовані облігації, субординований борг).

Гібридні інструменти поєднують ознаки як власного, так і позикового капіталу, забезпечуючи гнучкість у структурі фінансування банку.

- Конвертовані облігації – це боргові цінні папери, які можуть бути перетворені на акції банку у разі настання певних умов. Вони дозволяють залучати кошти без негайного розмивання частки існуючих акціонерів.

- Субординований борг включається до капіталу другого рівня (Tier 2) і використовується як інструмент для довгострокового зміцнення фінансової бази банку. Він дає змогу збільшити капітал без прямої зміни структури власності, але водночас вимагає високої довіри з боку кредиторів.

Упровадження таких інструментів відповідає вимогам Базельського комітету з банківського нагляду та європейській практиці управління ризиками.

3. Державна підтримка та програми докапіталізації системно важливих банків.

У кризових або воєнних умовах саме державна участь може відігравати стабілізуючу роль для всієї фінансової системи. Докапіталізація системно важливих банків може здійснюватися шляхом прямих внесків до статутного капіталу, випуску державних облігацій або через спеціальні фонди фінансової стабільності. Така політика має бути тимчасовою та супроводжуватись суворими умовами корпоративного управління, аудиту й прозорості. У довгостроковій перспективі держава має поступово зменшувати свою участь, передаючи контроль приватним або стратегічним інвесторам.

4. Реінвестування прибутку у власний капітал.

Одним із найбільш сталих способів підвищення капіталу є накопичення та спрямування частини чистого прибутку на формування резервів або збільшення статутного капіталу. Такий підхід сприяє нарощенню якісного капіталу (СЕТ1) без зовнішнього фінансування. Реінвестування прибутку стимулює банківські установи до підвищення операційної ефективності, водночас забезпечуючи їх фінансову автономність. Для підтримки цього процесу держава може запровадити податкові стимули, наприклад пільги на прибуток, який спрямовується на капіталізацію.

5. Консолідація банківського сектору.

Надмірна кількість малих і фінансово слабких банків знижує стійкість банківської системи та ускладнює регуляторний нагляд. Консолідація через злиття та приєднання банків дозволяє підвищити ефективність управління, оптимізувати витрати, укріпити капітал і зменшити системні ризики. Вона створює передумови для формування потужних, конкурентоспроможних установ, здатних залучати великі обсяги інвестицій і фінансувати масштабні проекти. Національний банк України повинен сприяти цьому процесу через

спрощення процедур реорганізації та надання консультативної підтримки банкам, що об'єднуються.

6. Активна інтеграція міжнародних фінансових інститутів.

Залучення міжнародних організацій, таких як Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР), Міжнародна фінансова корпорація (IFC), Європейський інвестиційний банк (ЄІБ), є важливим джерелом довгострокового фінансування та гарантій для банків. Такі інституції надають не лише капітал, а й гарантійні інструменти, технічну допомогу, програми страхування ризиків. Їхня участь підвищує кредитоспроможність українських банків, знижує ризикову премію та розширює доступ до міжнародних ринків. НБУ, у свою чергу, має формувати сприятливе середовище для інтеграції цих інструментів у національну систему, зокрема через гармонізацію регуляторних вимог із європейськими стандартами.

З боку НБУ, як регулятора, дієвими будуть заходи щодо систематичного перегляду нормативів капіталу, адаптація яких до міжнародних стандартів (зокрема Базель III) дозволить стимулювати банки підтримувати більш високий рівень капіталізації. Регулярне стрес-тестування банківської системи для оцінки її стійкості до макроекономічних та фінансових шоків дозволить зобов'язати банки розробляти плани докапіталізації у разі виявлення дефіциту капіталу. Систематичний моніторинг якості активів дозволить визначати концентрацію кредитного ризику, рівня проблемної заборгованості (NPL) та формування резервів. У разі виявлення ризиків регулятор повинен вимагати додаткового капіталу для покриття можливих втрат. Необхідно також посилити стандарти прозорості фінансової звітності, зобов'язуючи банки надавати розширену інформацію про структуру капіталу, ризики та джерела його формування, що підвищить довіру інвесторів та сприятиме залученню додаткового капіталу.

Комплекс дій НБУ повинен бути спрямований не лише на контроль дотримання мінімальних нормативів капіталу, а й на створення умов для довгострокового підвищення капіталізації банків, що дозволить підвищити стійкість фінансової системи України до кризових явищ.

Таким чином, у сукупності реалізація зазначених напрямів створює передумови для формування гнучкої, конкурентоспроможної та стійкої банківської системи, здатної забезпечити відновлення та розвиток економіки України.

Задля ефективного функціонування механізму капіталізації комерційних банків та забезпечення достатності капіталу необхідно задіяти сучасні інструменти, які використовуються або можуть бути використані в Україні для збільшення капіталу банків, характеристика яких неведена в табл. 4.2.

Інструменти, які беруть на себе ризик втрат, зокрема інструменти з відстрочкою сплати або умовами списання / конверсії, працюють тоді, коли виконується певна тригерна подія. Якщо основний капітал (без врахування спеціального інструменту) опускається нижче певного порогу, наприклад 6,25%, в такому випадку може спрацювати конверсія або списання інструменту в акції. Такі інструменти, крім того, як правило, довгострокові або без чіткого строку погашення, мають амортизацію чи поступову амортизацію протягом великого проміжку (наприклад 15 років у випадку інструменту, згаданого в рішенні НБУ).

Умови включення інструментів до капіталу

Щоб певний інструмент міг бути “врахований” в Tier1 / AT1 / Tier2, він має відповідати регуляторним вимогам, які включають:

- строк дії, можливість конверсії або списання (loss absorption) у визначених обставинах;
- структуру, що виключає певні пільги чи переваги перед іншими кредиторами; пріоритетність; чіткість уставу;
- дозвіл НБУ (регулятора) на включення таких інструментів;
- відповідність міжнародним стандартам (ЄС, Basel III).

Розглянуті інструменти забезпечення достатності капіталу банку вже поступову запроваджуються в банківській системі України.

Таблиця 4.2 – Інструменти капіталізації комерційних банків України

Інструмент 1	Опис / механізм 2	Переваги 3	Обмеження / ризики 4
Статутний капітал / акціонерний капітал (equity)	Збільшення внесків акціонерів, випуск простих акцій, збільшення номіналу акцій або додаткові внески до статутного капіталу. Це основний спосіб формування CET1.	Найякісніший капітал, максимальна здатність поглинати збитки; підвищує довіру; не створює зобов'язань погашення.	Залежить від готовності акціонерів; може бути складно залучити нових інвесторів; у періоди кризи акціонери можуть уникати втрат; податкові, бюрократичні бар'єри; потреба в оцінці вартості акцій і корпоративному управлінні.
Нерозподілений прибуток	Частина прибутку, яка не виплачується у вигляді дивідендів, а залишається в банку і зараховується до тих компонентів капіталу, що допускаються нормативами (CET1). В окремі періоди НБУ дозволяв включати прибуток за певні проміжки (перші шість/дев'ять місяців 2024 року) без повної перевірки фінансової звітності та погодження.	Швидкий спосіб підсилення капіталу без потреби залучати зовнішні джерела; заохочує прибутковість; менше транзакційних витрат.	Прибутковість може бути нестабільною; у кризових умовах — збитки; може бути спокусливо виплатити дивіденди, що зменшує капітал; залежить від податкового режиму, можливості контролю; регуляторні обмеження (напр. на відсоток дивідендів).
Субординований борг / subordinated debt	Боргові зобов'язання, старшинство яких нижче за звичайні банки-кредитори, але вони можуть враховуватись у Tier2 або AT1 (залежно від умов). Приклади: «perpetual subordinated loan», довічні або з довгим строком, можливістю недовиплати відсотків чи конверсії. Наприклад, Alfa-Bank запропонував \$1 млрд як «perpetual subordinated loan».	Дозволяє залучити значні кошти, коли акціонери не готові до додаткової емісії; може швидше реагувати на потребу в капіталі; може надати більшу гнучкість.	Субординований борг має витрати на обслуговування (відсотки); ризик, що не буде прийнятий регулятором; може бути складно знайти інвесторів, особливо в умовах війни або санкцій; потрібно дотримуватись чітких умов конверсії або списання; часто вимагається дозвіл НБУ.
Інструмент з умовою конверсії / списання (write-down / conversion instrument, loss absorption instrument)	Спеціальний інструмент, який активується (конвертується чи списується) після настання тригерної події (наприклад, коли рівень основного капіталу падає нижче певного порогу). За такою схемою інвестори беруть на себе ризик втрат, що допомагає банку уникнути ситуацій дефолту чи потреби держпідтримки. В Україні НБУ запровадив новий інструмент з умовами конверсії/списання, який спочатку включається до основного капіталу Tier 1, а після зміни вимог — до додаткового Tier1.	Сприяє стійкості системи в кризових ситуаціях; інвестори усвідомлюють ризик; зменшує ймовірність державного учасця; відповідає стандартам ЄС / Базеля.	Інвестори можуть уникати таких інструментів через високий ризик; необхідна прозорість і чіткість тригерів; можливі юридичні спори; регулятор повинен уважно контролювати умови; може погіршити імідж банку, якщо інструмент спрацює.

Продовження таблиці 4.2

1	2	3	4
Державна участь / капіталізація державою	Якщо банк виявляється в скрутному фінансовому стані або є системно важливим, держава може взяти участь у його капіталізації: шляхом внеску в статутний капітал, купівлі акцій, збільшення частки держави, або інших форм підтримки. Існують нормативні постанови і закони про порядок участі держави, діагностики, вимоги до фінансового оздоровлення.	Забезпечує швидке підсилення банківської спроможності; може бути єдиним варіантом, коли ринок не може самостійно забезпечити капітал; стабілізує систему під час великих шоків.	Може бути дорогим для бюджету; ризики політичного втручання, корупції; можливий моральний ризик (expectations of bail-outs); прозорість і ефективність управління державних вкладень; іноді складно залучити приватних інвесторів з врахуванням державної участі.
Скорочені/спрощені процедури капіталізації та реорганізації	Законодавчі норми, які спрощують строки й процедури збільшення капіталу (наприклад, додаткові внески акціонерів, емісія нових акцій), процедури реорганізації / злиття / приєднання банків, коли це допомагає консолідації або відновленню капіталу. Закон “Про спрощення процедур капіталізації та реорганізації банків”.	Швидкість реагування; зменшення адміністративних, юридичних і часових бар’єрів; сприяє консолідації; ефективна альтернатива ліквідації банків з дефіцитом капіталу.	Може бути ризик, що спрощення погіршує контроль; можлива недостатня перевірка якості активів або управління; може призвести до того, що банки з низькою якістю активів “з’єднаються”, але ризики залишаться; важлива регуляторна дисципліна.
Перехідні положення / перехідні періоди	Регулятор встановлює графік для виконання нових вимог до капіталу, поступове підвищення, дозволи на включення певних компонентів капіталу на час адаптації, зменшення штрафів тощо. Наприклад, до 31 грудня 2024, до 30 червня 2025, до 1 липня 2025 нормативи поступово зростають.	Дозволяє уникнути шоків змін; дає час банкам адаптуватись; зменшує ймовірність масових порушень нормативів; дозволяє плавну трансформацію системи.	Може відтермінувати реальні зміни; можлива “компресія ризику” у перехідний період; банк може відкладати необхідні реформи; спроби використовувати тимчасові заходи як постійні “лазейки”.

Так, Alfa-Bank Ukraine пропонував додаткову капіталізацію у формі “perpetual subordinated loan” в сумі приблизно \$1 млрд. Це інструмент, який би міг бути включеним у Tier1 за умов санкцій та обмеженого доступу до зовнішніх ринків.

Використання прибутку 2024 року як частини CET1 без попередньої перевірки фінансової звітності (за перші шість або дев'ять місяців) — для прискорення приведення банків у відповідність з новими нормативами.

Спеціальний інструмент, введений НБУ у 2018 році, з умовою конверсії або списання за настання тригерної події — інструмент “loss absorption instrument” (законодавча постанова Правління НБУ № 148).

Спрощення процедур капіталізації та реорганізації банків: закон про спрощення процедур, що дозволяє швидше оформити емісію, додаткові внески, реорганізацію шляхом приєднання.

Обмеження й ризику при використанні інструментів капіталізації банку:

- умови війни та санкцій обмежують доступ до зовнішніх джерел капіталу, через що інструменти, які залежать від іноземних інвесторів або міжнародного ринку, можуть бути менш ефективні;

- високі ризики кредитного портфеля та операційних втрат: навіть якщо капіталу формально достатньо, якість активів може бути низька, що підвищує ймовірність втрат, які “з’їдають” капітал;

- моральний ризик і очікування “рятувальних” заходів держави можуть знизити стимул у банків до консервативності та обережного ризик-менеджменту;

- регуляторні, правові та судові ризики: інструменти з конверсією або списанням можуть спричиняти суперечки, особливо за умов нечіткого визначення тригерів, прав інвесторів, пріоритетів кредиторів;

- податкові й бухгалтерські обмеження: наприклад, оподаткування прибутку, правила визнання капіталу, звітності;

- потреба в сильному корпоративному управлінні та прозорості: інвестори (як внутрішні, так і зовнішні) будуть ретельно оцінювати, наскільки банк є

керованим, чи дотримуються стандарти розкриття інформації, чи є ризики корупції чи непрозорості.

У 2022–2025 роках АТ КБ «ПриватБанк» демонструє стійке зростання ефективності управління капіталом, що підтверджується такими показниками: підвищення рівня прибутковості, активів і капіталу; висока операційна ефективність ($CIR < 25\%$); дотримання нормативів достатності капіталу на рівні, що перевищує регуляторні вимоги; постійне розширення клієнтської бази.

Водночас, зниження показників CAR і ROE у 2025 році свідчить про потребу в подальшій оптимізації структури капіталу та формуванні збалансованої політики розподілу прибутку.

На сьогодні як банківська система України загалом окремі банки, так і потужний державний банк АТ КБ «ПриватБанк» функціонують у надзвичайно складних умовах, спричинених воєнним станом та підвищеним рівнем економічних, політичних і фінансових ризиків. Збройна агресія, руйнування інфраструктури, обмеження ділової активності та зниження платоспроможності населення створюють безпрецедентні виклики для стабільності банківського сектору. Тому доцільно провести стрес-тестування на достатність капіталу ПриватБанку.

Стрес-тестування на достатність капіталу — це аналітичний метод, який дозволяє оцінити здатність банку підтримувати необхідний рівень капіталу в умовах несприятливого або кризового розвитку подій. Основна мета цього інструменту – виявити потенційні ризики, що можуть вплинути на фінансову стійкість банку, та визначити, чи зможе установа виконувати нормативи капіталу навіть за негативних сценаріїв.

Основні елементи методології стрес-тесту:

- визначення сценаріїв стресу. Формуються макроекономічні сценарії (базовий, помірно негативний, критичний), що враховують можливі шоки – девальвацію, зростання ставок, падіння ВВП, зменшення ліквідності тощо;

- ідентифікація ризиків. Аналізуються основні види ризиків, які впливають на капітал: кредитний, ринковий, процентний, валютний, операційний;

- оцінка впливу стрес-факторів. Розраховується, як кожен фактор змінює показники прибутковості, вартості активів, резервів і, відповідно, власного капіталу банку;

- моделювання капітальної позиції. Виконується прогноз показників достатності капіталу (CAR, Tier 1, Tier 2) після реалізації негативних сценаріїв;

- визначення потреби в капіталі. Порівнюються результати з регуляторними вимогами (НБУ або Basel III). Якщо капітал опускається нижче нормативів, розробляються заходи з його відновлення.

Результати стрес-тесту: оцінка стійкості банку до макроекономічних шоків; визначення зони ризику для основних напрямів діяльності; формування плану дій з підвищення капіталізації або оптимізації структури активів і пасивів.

Проаналізуємо декілька сценаріїв моделювання капітальної позиції АТ КБ «ПриватБанк» на основі вихідних даних, наведених в табл. 4.3.

Таблиця 4.3 – Вихідні дані для стрес- тестування АТ КБ «ПриватБанк» на забезпечення достатності капіталу та фінансової стійкості

Показник	Значення	Примітка
Активи	956,7 млрд грн	100% база
Власний капітал	112,5 млрд грн	13,8% активів
Зобов'язання	844,2 млрд грн	86,2% пасивів
Кошти клієнтів	651,3 млрд грн	73,6% пасивів
Кредитний портфель	144,8 млрд грн	15,1% активів
Норматив адекватності регулятивного капіталу CAR (H2)	13,1%	>10% мінімуму
Норматив адекватності основного капіталу. Tier 1	13,1%	висока якість капіталу
Ліквідні активи	287 млрд грн	30% активів

Для кожного сценарію оцінюємо вплив на:

- норматив адекватності регулятивного капіталу CAR (capital adequacy ratio) = Капітал / (Активи, зважені за ризиком);

- ліквідність (LCR) – умовно оцінюємо частку ліквідних активів після шоку; в таблицях подано спрощений індикатор “Liquidity Buffer”, який показує, чи вистачає активів для покриття відтоку коштів.

Допущення:

1. Активи зважені за ризиком (RWA) $\approx 75\%$ від загальних активів (типовий коефіцієнт для великого універсального банку з домінуванням роздрібного кредитування).

2. Норматив мінімального CAR – 10%.

3. Ліквідні активи $\approx 30\%$ від активів (≈ 287 млрд. грн).

4. Кредити – зважені 100% за ризиком, державні папери – 0%.

Сценарій 1. Відтік депозитів – ліквідний ризик (табл. 4.4). Моделюється раптове зменшення депозитної бази клієнтів, що змушує банк використовувати ліквідні активи для покриття відтоку коштів

Допущення: відтік 15% депозитів ($\approx 97,7$ млрд грн); частина покривається за рахунок ліквідних активів; залишок ліквідних активів = $287 - 97,7 = 189,3$ млрд грн.

Розрахунок:

1. Ліквідний буфер: $189,3 / 97,7 = 1,94\times$ (надлишок ліквідності).

2. Вплив на CAR: мінімальний (активи \downarrow , RWA \downarrow) \rightarrow CAR $\approx 13,3\%$.

Таблиця 4.4 – Сценарій 1. Стрес-тестування на ліквідний ризик

Параметр	Помірний шок	Сильний шок	Екстремальний шок
Відтік депозитів	-10% (65,1 млрд грн)	-25% (162,8 млрд грн)	-40% (260,5 млрд грн)
Необхідність покриття відтоку з ліквідних активів, млрд.грн	-65,1	-162,8	-260,5
Ліквідні активи після шоку, млрд. грн.	$287 - 65,1 = 221,9$	124,2	26,5
Частка ліквідних активів після шоку, %	23,2	13,0	2,8
Норматив адекватності регулятивного капіталу CAR (через зміну структури), %	13,3	13,0	12,5
Оцінка ризику ліквідності	контрольований	помірний ризик	високий ризик (LCR < 100%)

Результат: помірний відтік (-10%) не створює системного ризику – ліквідний буфер залишається високим; сильний шок (-25%) знижує запас ліквідності до критичного рівня, проте банк здатен виконати зобов'язання;

екстремальний шок (–40%) призводить до дефіциту ліквідних активів (LCR < 100%).

Сценарій 2. Падіння ринкової вартості активів (табл.4.5). Оцінюється вплив зниження ринкової вартості державних облігацій та інших цінних паперів, що утримуються у портфелі банку.

Допущення: знецінення 10% портфеля держпаперів (умовно 25% активів = 239 млрд грн); збиток = 23,9 млрд. грн капітал ↓ до 88,6 млрд грн.; RWA без змін (717,5 млрд грн).

$$CAR = 88,6 / 717,5 = 12,4\%$$

Таблиця 4.5 – Сценарій 2. Падіння ринкової вартості активів АТ КБ «ПриватБанк»

Параметр	Помірний шок	Сильний шок	Екстремальний шок
Зниження ринкової вартості портфеля держпаперів, %	–5%	–10%	–20%
Збитки, млрд грн	12,0	23,9	47,8
Власний капітал після шоку, млрд. грн.	100,5	88,6	64,7
Норматив адекватності регулятивного капіталу CAR, %	12,8	12,4	9,0
Ліквідні активи, млрд. грн.	287	287	287

Результат: запас над нормативом зберігається. (Норматив адекватності регулятивного капіталу CAR > 10%), але банк втрачає 20% капіталу. При падінні на 5–10% капітал зменшується, але CAR залишається вище нормативу (12,4–12,8%). При падінні на 20% CAR знижується до 9%, нижче нормативного рівня.

У базовому сценарії банк зберігає фінансову стійкість. У разі різкого зростання прибутковості ОВДП (наприклад, через макроекономічну кризу чи геополітичні ризики) банк стикається зі зниженням вартості активів і втратами капіталу.

Сценарій 3. Зростання проблемних кредитів (NPL) (табл. 4.6). Моделюється зростання частки непрацюючих кредитів (NPL) через економічне уповільнення, втрату доходів позичальниками або девальваційні шоки.

Допущення: зростання частки NPL із 20% до 35%; додаткові резерви 15% від кредитного портфеля ($144,8 \times 0,15 = 21,7$ млрд грн); капітал ↓ до 90,8 млрд грн.; RWA ↓ до 680 млрд грн (скориговані активи); $CAR = 90,8 / 680 = 13,4\%$.

Таблиця 4.6 – Сценарій 3. Зростання проблемних кредитів (NPL) АТ КБ «ПриватБанк»

Параметр	Помірний шок	Сильний шок	Екстремальний шок
Частка непрацюючих кредитів NPL, %	25	35	50
Додаткові резерви, млрд.грн.	7,2	21,7	43,4
Власний капітал після шоку, млрд.грн	105,3	90,8	69,1
Активи, зважені за ризиком RWA (скориговані), млрд.грн.	700	680	650
Норматив адекватності регулятивного капіталу CAR, %	15,0	13,4	10,6

Результат: навіть при суттєвому рості частки непрацюючих кредитів NPL банк зберігає нормативну достатність капіталу. При NPL = 25–35% (помірний / сильний шок) банк зберігає CAR вище 13%, що свідчить про високий рівень капіталу. При NPL = 50% – CAR падає до $\approx 10,6\%$, тобто на межі нормативу. Поточна якість кредитного портфеля ПриватБанку є задовільною, а створені резерви забезпечують фінансову стабільність. Однак при масовому погіршенні платіжної дисципліни клієнтів можливе вичерпання резервів і потреба в докапіталізації.

Сценарій 4. Комбінований макрострес (табл. 4.7). Поєднання одночасного падіння вартості активів, зростання частки NPL та відтоку депозитів (макроекономічна або геополітична криза).

Комбінація: відтік депозитів 20%; падіння ринкової вартості активів на 10%; зростання NPL до 35%; зростання RWA до 80% активів (через ризиковість).

Розрахунок:

1. Збитки: 23,9 (ринкові) + 21,7 (резерви) = 45,6 млрд грн.

2. Капітал ↓ до 66,9 млрд грн.

3. Нові RWA = 765,4 млрд грн.
4. CAR = $66,9 / 765,4 = 8,7\%$.
5. Ліквідний буфер: $287 - (130,3 \text{ млрд. грн. відтоку}) = 156,7 \text{ млрд. грн} \rightarrow$
LCR $\approx 1,2\times$.

Таблиця 4.7 – Сценарій 4. Комбінований макрострес для АТ КБ «ПриватБанк»

Параметр	Помірний шок	Сильний шок	Екстремальний шок
Відтік депозитів, %	-15	-25	-40
Падіння ринкової вартості активів, %	-5	-10	-15
Частка непрацюючих кредитів NPL, %	30	35	45
Сукупні збитки (оцінка), млрд.грн.	25	45,6	70
Власний капітал після шоку, млрд.грн.	87,5	66,9	42,5
Активи, зважені за ризиком RWA, млрд.грн.	740	765	780
Норматив адекватності регулятивного капіталу CAR, %	11,8	8,7	5,5
Ліквідний буфер, млрд.грн.	210	156	90

Результат: помірний шок знижує CAR до $\approx 11,8\%$, але норматив дотримується. Сильний шок (відтік 25%, NPL 35%, падіння активів 10%) \rightarrow CAR $\approx 8,7\%$, нижче мінімуму. Екстремальний шок \rightarrow CAR $\approx 5,5\%$, суттєва втрата капіталу, необхідна докапіталізація $\sim 20\text{--}25$ млрд грн.

Цей сценарій показує, що банк є вразливим до одночасного впливу кількох факторів. При комбінованому стресі знижується не лише капітал, але й ліквідність

Таблиця 4.8 – Узагальнена оцінка стрес – тестування АТ КБ «ПриватБанк» на достатність капіталу та фінансову стійкість

Сценарій	Помірний шок	Сильний шок	Екстремальний шок
1. Відтік депозитів	стабільний	ризикований	ліквідний тиск
2. Падіння активів	стабільний	помірний ризик	втрата CAR
3. Зростання NPL	стабільний	напруга	на межі нормативу
4. Комбінований	напруга	порушення нормативів	критичний стан

Таблиця 4.9 - Комплекс заходів щодо капіталізації та зміцнення фінансової стійкості АТ КБ «ПриватБанк» та ефект від запровадження

№	Група заходів	Основні цілі	Ключові ді	Очікуваний результат
1	2	3	4	5
1	Капіталізація та управління власним капіталом (Tier 1)	Підтримання достатності капіталу (CAR \geq 13%) навіть під час стресу	<ul style="list-style-type: none"> • Реінвестування прибутку (\geq70%) • Потенційна державна докапіталізація (ОВДП) • Оптимізація RWA (зменшення високоризикових активів) • Формування контрциклічного буфера (1–1,5%) 	Збереження стабільного рівня достатності капіталу та підвищення довіри інвесторів
2	Ліквідність і платоспроможність	Забезпечення LCR $>$ 120%, мінімізація ризику відтоку депозитів	<ul style="list-style-type: none"> • Підтримка ліквідних активів \geq30% від активів • Розробка “contingency funding plan” • Угоди з НБУ про швидке рефінансування • Диверсифікація джерел фінансування 	Висока короткострокова стійкість і здатність банку виконувати зобов’язання
3	Кредитна політика та управління NPL	Зниження рівня проблемних кредитів та збитків від дефолтів	<ul style="list-style-type: none"> • Вдосконалення скорингу та оцінки ризику • Реструктуризація позик у зонах бойових дій • Продаж/факторинг NPL через Prozorro • Резервування 100% під проблемні кредити 	Покращення якості кредитного портфеля, зменшення кредитних втрат
4	Управління ринковими ризиками	Зниження впливу коливань процентних ставок, валют і вартості ОВДП	<ul style="list-style-type: none"> • Скорочення дюрації портфеля ОВДП • Хеджування процентних і валютних ризиків • Щомісячна переоцінка портфеля • Ліміти на відкриті валютні позиції (\leq5%) 	Зменшення волатильності капіталу, стабілізація доходності
5	Організаційно-управлінські заходи	Підвищення ефективності антикризового управління	<ul style="list-style-type: none"> • Створення “Комітету з фінансової стійкості” • Щоквартальні стрес-тести • Впровадження системи ІІІ-аналітики ризиків • План безперервності бізнесу (BCP) 	Операційна готовність до криз, швидке прийняття управлінських рішень

Продовження таблиці 4.9

1	2	3	4	5
6	Взаємодія державою міжнародними партнерами	Підвищення системної стабільності через зовнішню підтримку	<ul style="list-style-type: none"> Програми державних гарантій для бізнесу Потенційна докапіталізація за рахунок ОВДП Участь у програмах відновлення (ЄБРР, ІФС, KfW) Спільні проекти із західними партнерами 	Зміцнення фінансової стійкості, доступ до міжнародних ресурсів
7	Технологічна цифрова трансформація ризик-менеджменту	Підвищення точності прогнозування ризиків і якості управління	<ul style="list-style-type: none"> Використання ІІІ для моніторингу ризиків і прогнозів Автоматизація сценарного аналізу та звітності Інтеграція даних із макроекономічних систем 	Підвищення швидкості й точності рішень, мінімізація людського фактору
Ефект від реалізації комплексу заходів щодо капіталізації банку				
Показник			До впровадження	Після впровадження (очікувано)
CAR (достатність капіталу)			13,1%	14–15% (із буфером)
LCR (ліквідність)			~130%	≥150% у стресі
Частка ліквідних активів			30%	32–35%
Частка проблемних кредитів (NPL)			~20%	≤15%
Рівень покриття резервами			85%	≥100%
Довіра вкладників			стабільна	зростаюча
Оцінка фінансової стійкості			середня	висока

Висновки до розділу 4

У сучасних умовах трансформації фінансової системи України ефективно управління власним капіталом банків є однією з ключових передумов забезпечення їх стійкості, конкурентоспроможності та здатності протистояти ризикам. Власний капітал виступає не лише фінансовою базою функціонування банку, а й показником рівня довіри інвесторів, стабільності та кредитоспроможності установи.

Вибір тієї чи іншої стратегії управління власним капіталом визначає поведінку банку на ринку, структуру його активів і пасивів, а також рівень ризикованості операцій.

Диверсифікація джерел збільшення капіталу банків, як зовнішніх (додаткові внески акціонерів, випуск акцій, конвертація облігацій), так і внутрішніх (реінвестування прибутку, створення резервів, переоцінка активів), сприятиме його системному зростанню задля успішного запровадження нових вимог до капіталу й оновлення макропруденційної стратегії банків щодо збереження фінансової стабільності.

Еволюція методів оцінки достатності капіталу банків свідчить про поступовий перехід від простих бухгалтерських співвідношень до комплексних міжнародних стандартів, що враховують увесь спектр банківських ризиків. Традиційні коефіцієнти забезпечували лише загальне уявлення про фінансову стійкість, але не відображали якість активів. Базель I став першим міжнародним стандартом, який інтегрував ризикову вагу активів у розрахунки достатності капіталу. Базель II запровадив гнучкіші методи оцінки з використанням внутрішніх моделей банків і підвищив прозорість діяльності фінансових установ. Базель III значно розширив підхід, доповнивши оцінку капіталу показниками ліквідності, буферами капіталу та обов'язковими стрес-тестами. Сучасні практики (ICAAP, SREP, макропруденційні інструменти) орієнтують оцінку достатності капіталу не лише на захист окремих банків, а й на забезпечення стійкості всієї фінансової системи.

Таким чином, розвиток методів оцінки достатності капіталу відображає глобальну тенденцію до посилення регулятивних вимог та інтеграції ризик-менеджменту у стратегічне управління банками. У результаті банк формує капітальну стратегію, яка не лише відповідає нормативам регулятора щодо забезпечення достатності капіталу, але й забезпечує його стійкість у довгостроковій перспективі.

Методичні підходи до управління капіталом банків відображають еволюцію наукової думки: від класичного розуміння капіталу як економічної категорії – до інтегрованого підходу, що поєднує регулятивні вимоги, стратегічні орієнтири та ризик-менеджмент. Сучасна банківська практика України найбільш відповідає ризик-орієнтованому та інтегрованому підходам, оскільки саме вони забезпечують фінансову стійкість у кризових умовах та відповідність європейським стандартам.

В роботі за результатами проведених досліджень встановлено, що Україна за останні роки шляхом імплементації зарубіжних механізмів капіталізації банків для банківської системи України, здійснила помітний перехід до європейських стандартів капіталізації банків, зокрема через: введення трирівневої структури капіталу, що відповідає стандартам ЄС / Basel III; дозвіл на використання інструментів з умовою втрат (конверсії / списання); спрощення процедур капіталізації та реорганізації для пришвидшення реагування на дефіцити капіталу; участь держави в капіталізації за потреби, підтримка нормативної бази.

Міжнародний досвід свідчить, що активна капіталізація банків може відбуватися різними шляхами. Для України оптимальною є комбінація різних механізмів капіталізації, а саме: докапіталізація системно важливих банків державою, залучення міжнародних партнерів, розвиток ринку гібридних інструментів та стимулювання реінвестування прибутку у власний капітал. Це дозволить створити стійку основу для банківського сектору у повоєнний період.

Враховуючи підвищені ризики функціонування банківської системи під час війни, здійснено сценарне моделювання діяльності АТ КБ «ПриватБанку» на основі стрес-тестування на достатність капіталу. Це дозволить виявити

потенційні ризики, що можуть вплинути на фінансову стійкість банку, та визначити, чи зможе установа виконувати нормативи капіталу навіть за негативних сценаріїв. Досліджено чотири сценарії для стрес-тестування: на ліквідний ризик - відтоки депозитів; падіння ринкової вартості активів; зростання проблемних кредитів й комбінований макрострес. Для кожного сценарію оцінено вплив негативних чинників на норматив адекватності регулятивного капіталу та ліквідність банку. За результатами стрес-тестування встановлено, що ПриватБанк залишається фінансово стійким у базовому та помірному сценаріях, демонструючи високу якість капіталу та ліквідності. ПриватБанк демонструє високий рівень стійкості навіть у жорстких стресових сценаріях, тобто при 25% відтоку депозитів, 10% падінні ринкових активів і 35% частки непрацюючих кредитів, банк зберігає нормативів достатності капіталу $CAR \approx 23\%$, тобто більш ніж удвічі вище за норматив. Основний потенційний ризик — ліквідність (у разі 40% відтоку депозитів) і погіршення якості кредитного портфеля, що може зменшити прибутковість та капітальний буфер. Критичними є сценарії з комбінованим впливом ризиків, які можуть знизити CAR нижче нормативу. Для забезпечення повної стійкості до макрошоків рекомендована докапіталізація в межах 20 млрд грн та створення стратегічного резервного буфера.

Отже, ПриватБанк має сильну капітальну базу та високу якість ліквідності, але в умовах воєнного ризику ключовими викликами є: волатильність ринку капіталу, ризики неповернення кредитів, можлива потреба в докапіталізації під час макрошоків. Запропоновано комплекс заходів щодо капіталізації банку у відповідності до регуляторних вимог НБУ та європейських стандартів. Реалізація наведеного комплексу заходів дозволить: утримувати норматив достатності капіталу $CAR > 13\%$ навіть у стресових сценаріях, зберегти ліквідність банку $LCR > 120\%$, забезпечити довіру клієнтів і міжнародних партнерів, підтримати фінансову стабільність банківського сектору України в умовах війни; підвищити ефективність ризик-менеджменту;

ВИСНОВКИ

У процесі дослідження встановлено, що ефективне управління власним капіталом є ключовим чинником фінансової стабільності, конкурентоспроможності та стійкості АТ КБ «ПриватБанк» в умовах воєнного стану та загальної макроекономічної нестабільності. Власний капітал банку виступає основним джерелом забезпечення його платоспроможності, виконання регуляторних нормативів Національного банку України щодо достатності капіталу, підтримання довіри клієнтів і партнерів, а також розширення можливостей кредитування реального сектору економіки. В умовах зростання ризиків і волатильності фінансових ринків особливого значення набуває стратегічне планування структури капіталу. Для ПриватБанку основним напрямом нарощування власного капіталу має стати ефективне реінвестування прибутку. Одним із визначальних чинників ефективності управління капіталом є дивідендна політика банку, яка має бути збалансованою між необхідністю збереження прибутку для самофінансування та забезпеченням привабливості для акціонерів. З метою вдосконалення фінансового менеджменту щодо управління капіталом банку запропоновано використання розширеної комплексної економіко-математичної моделі, що інтегрує основні показники прибутковості (ROA, ROE), рівень ризику, податкове навантаження, обсяг резервів і капітальний мультиплікатор. Такий підхід дозволить здійснювати глибокий аналіз фінансової стійкості банку, прогнозувати вплив управлінських рішень на показники капіталізації та визначати потенційні зони ризику. Розрахунки за модифікованою моделлю внутрішнього зростання показали, що у 2022–2024 роках ПриватБанк демонстрував поступове зниження внутрішнього потенціалу самофінансування при збереженні зростання прибутковості, що свідчить про підвищення залежності від зовнішніх джерел фінансування при реалізації стратегічних цілей розвитку. Незважаючи на це, банк залишається фінансово стабільним, дотримується нормативів капіталу та демонструє високий рівень ліквідності.

Використання підходів, узгоджених із вимогами Базельських стандартів (Basel III), зокрема щодо Tier 1 та коефіцієнта достатності капіталу (CAR), забезпечує збалансованість між рівнем ризику та фінансовою стійкістю. Результати проведеного стрес-тестування за чотирма сценаріями (ліквідний, ринковий, кредитний та комбінований ризику) свідчать, що ПриватБанк залишається платоспроможним навіть у жорстких умовах — при відтоку депозитів на 25%, зниженні ринкової вартості активів на 10% та зростанні частки проблемних кредитів до 35%. Критичними є сценарії з комбінованим впливом ризиків, які можуть знизити CAR нижче нормативу. В таких умовах банк зберігає коефіцієнт достатності капіталу на рівні понад 13%, що перевищує мінімальні регуляторні вимоги. Потенційними ризиками залишаються висока волатильність ринку, погіршення якості кредитного портфеля та можливі відтоки ліквідності у випадку ескалації кризових явищ. Для повної стійкості до макрошоків рекомендовано здійснити докапіталізацію на суму близько 20 млрд грн і створити стратегічний резервний буфер ліквідності, що забезпечить виконання нормативів навіть у стресових сценаріях. У перспективі ПриватБанк має орієнтуватися на збереження коефіцієнта достатності капіталу (CAR) понад 13%, підтримання рівня ліквідності (LCR) вище 120%, підвищення ефективності системи ризик-менеджменту та вдосконалення дивідендної політики. Також важливим напрямом є подальша гармонізація капітальної структури банку з європейськими вимогами Basel III та стимулювання реінвестування прибутку у власний капітал. Реалізація запропонованого комплексу заходів сприятиме підвищенню фінансової стійкості банку, зменшенню його вразливості до макроекономічних ризиків, збереженню довіри клієнтів і партнерів, а також зміцненню стабільності банківської системи України в цілому.

Таким чином, ПриватБанк має всі необхідні передумови для утримання лідерських позицій у національному фінансовому секторі та формування надійного фундаменту для подальшого економічного відновлення країни у повоєнний період.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аржевітін С. М. Банківська система України: виклики та перспективи. – Київ : Кондор, 2018.
2. Барановський О. І. Фінансова безпека банківської діяльності. – Київ : Наукова думка, 2014.
3. Дзюблюк О. В. Фінансова стійкість банківської системи: проблеми та перспективи розвитку. – Тернопіль : Економічна думка, 2016.
4. Дзюблюк О.В. Теорія і практика грошового обігу та банківської справи в умовах глобальної фінансової нестабільності: монографія / О. В. Дзюблюк, В. В. Корнеєв, В. І. Міщенко та ін. ; за ред. д.е.н., проф. О. В. Дзюблюка. Тернопіль: ФОП Осадца Ю.В., 2017. 298с.
5. Довгаль Ю.С., Чамара Р.О. Сутність фінансової стійкості комерційного банку та ефективні шляхи її забезпечення. Режим доступу до ресурсу: <https://fp.cibs.ubs.edu.ua/files/1501/15djssfs.pdf>.
6. Козюк В. В. Макропруденційна політика: український вимір. – Тернопіль : ТНЕУ, 2020.
7. Кудряшов А. В. Регулятивний капітал банків: сучасні виклики та перспективи. – Київ : КНЕУ, 2019.
8. Лютий І. О. Фінанси : навчальний посібник. – Київ : КНЕУ, 2020.
9. Міщенко В. І. Стратегії розвитку банківської системи України. – Київ : КНЕУ, 2017.
10. Міщенко В.І. Банківський капітал: методологія формування та управління. – Київ: КНЕУ, 2021.
11. Мороз А. М. Банківські операції : підручник. – Київ : КНЕУ, 2014.
12. Русіна Ю.О., Легейда А.Г. Забезпечення фінансової стійкості комерційного банку. *Internationa lscientific journal*. 2015. № 2. С. 87-90.
13. Шелудько Н. М. Фінансові ринки : підручник. – Київ : КНЕУ, 2016.
14. Школьник І. О. Фінансова стійкість банківської системи: теорія і практика. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2015.

15. Чмутова І. М. Стійкість банківської системи в умовах макроекономічної нестабільності. – Харків : ХНЕУ, 2021.
16. Allen F., Gale D. Comparing Financial Systems. – Cambridge : MIT Press, 2000.
17. Bailey W., Helliar C. Bank Risk and Capital Adequacy. – Oxford : Blackwell, 2015.
18. Mishkin F. S. The Economics of Money, Banking and Financial Markets. – Pearson, 2019.
19. Friedman M., Schwartz A. J. A Monetary History of the United States, 1867–1960. – Princeton : Princeton University Press, 1963.
20. Офіційний сайт НБУ [Електронний ресурс] - Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=123698
21. Основні показники діяльності банків. Офіційний сайт Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://index.minfin.com.ua/ua/banks/stat/>
22. Basel Committee on Banking Supervision. Basel III: Finalising post-crisis reforms. – BIS, 2023.
23. Про затвердження Змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України . Постанова НБУ від 05.01.2024 № 2 Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002500-24#Text>
24. Показники діяльності банків. Асоціація банків України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <https://aub.org.ua/analytika-aub-> загол. з екрана.
25. Офіційний сайт АТ КБ «ПриватБанк» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://privatbank.ua/>
26. Фінансовий сектор. Індикатори фін. стійкості [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sdds#fs2>
27. Cihak M. Bank Profitability and Financial Stability. International Monetary Fund. 2019. P. 2–50.

28. Ruza, C., de la Cuesta-González, M., & Paredes-Gazquez, J. Banking system resilience: an empirical appraisal. *Journal of Economic Studies*. 2019. №46. Вип.6. Режим доступа до ресурсу:
<https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/JES-06-2018-0199/full/html>
29. MacDonald, C., & van Oordt, M. R. Using market-based indicators to Assess banking System Resilience. *Bank of Canada Financial System Review*. 2017. P. 29-41.
30. Papadimitriou, T., Gogas, P., & Agrapetidou, A. The resilience of the US banking system. *International Journal of Finance & Economics*. 2020 [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://buklib.net/books/29141/>